Ist. 849

RODICA TANȚĂU

meșteșugurile la GETO~DACI

Meşteşugurile la geto-daci

Meşteşugurile la geto-daci

Coperta: MONICA MOISESCU

Coperta I : *Monedă geto-dacică de tip Vîrteju*
Coperta a IV-a : *Cnemidă din tezaurul de la Agighiol*

St. 849
2289

93(498)
T-36

RODICA TANŢĂU

meşteşugurile la GETO~DACI

EDITURA MERIDIANE
Bucureşti, 1972

Cercetările din ultimii ani, cu rezultate din cele mai rodnice pe plan arheologic și numismatic, au creat noi perspective de studiere a istoriei străvechi a patriei noastre sub diferitele sale aspecte, inclusiv cel economic, dînd totodată posibilitatea de a fi adîncite unele probleme legate de agricultură, meșteșuguri și comerț.

Abordarea istoriei României din perspectiva Europei de sud-est și deci urmărirea fenomenelor istorico-economice petrecute pe teritoriul țării noastre în epoca veche, într-un cadru de istorie universală, ne-a permis să ne formăm o imagine mai clară a vieții istorice și economice din acea perioadă.

Încă din secolele V—IV î.e.n., unele triburi de pe teritoriul țării noastre intraseră în a doua epocă a fierului. Datorită generalizării folosirii acestui metal, a început să-și facă loc o anumită specializare în diferite meșteșuguri, care se va accentua, ajungîndu-se cu vremea la separarea lor de agricultură și de păstorit, proces care s-a desfășurat lent la geto-daci.

Descoperirile arheologice din România atestă existența unor meșteșuguri legate de necesitățile zilnice ale geto-dacilor : metalurgia fierului, prelucrarea aurului și argintului, meșteșugul monetăriei, meșteșugul construcțiilor, prelucrarea lemnului, olăritul, țesutul, prelucrarea pieilor.

1. PRELUCRAREA METALELOR

a) Fierul

Răspîndirea metalurgiei fierului la geto-daci a cunoscut o mare intensificare la sfîrșitul *Hallstatt*-ului și începutul *Latène*-ului. În atelierele metalurgice locale se obținea, din materie primă proprie și prin participarea meșterilor autohtoni, fierul din care se produceau tot mai multe unelte și arme.

În secolul I î.e.n., o dată cu cristalizarea unei culturi geto-dacice unitare și răspîndirea ei pe întreg teritoriul locuit de triburile geto-dacice, metalurgia fierului s-a generalizat ; cunoștințele tehnologice, asimilate treptat, au dat posibilitatea întemeierii unor centre metalurgice proprii, de exploatare a minereurilor de fier și de prelucrare a lor, așa cum au fost acelea din apropierea cetăților de pe vîrfuri de munte (Grădiștea Muncelului), Cugir, Sebeșel, Ghelar, Teliuc. Este posibil ca cetățile din sudul Transilvaniei să fi avut o dezvoltare legată tot de metalurgia din *Latène*. „Vecinătatea minelor de fier, cu puternicele cetăți dacice din Ardealul de sud-vest, nu a putut să fie în nici un caz întîmplătoare", observa pe bună dreptate învățatul român V. Pârvan[1].

Putem menționa existența centrelor în care s-au manifestat preocupări de metalurgie a fierului încă de la mijlocul *Hallstatt*-ului, așa cum este așezarea de la Cernat[2], unde ar fi putut funcționa un atelier.

---

[1] V. Pârvan, *Dacia : Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, traducere și adnotații de R. Vulpe, ed. III, București, 1958, p. 131.

[2] Z. Szekely, *Beiträge zur Kenntnis der Frühhallstattzeit und zum Gebrauch des Eisens in Rumänien*, în „Dacia", NS, X/1964, pp. 218—219.

SEBEȘ Județul Alba

Tot din prima epocă a fierului, după părerea unor cercetători [3] sînt și cuptoarele de la Doboșeni. Acestea aveau o formă circulară și erau săpate în panta unui deal, iar în apropierea lor au fost găsite : zgură, fragmente de vase și grămezi de pietre de var și cărbuni.

De la sfîrșitul primei epoci a fierului datează un centru metalurgic în zona Munților Mehedinți, în apropiere de Drobeta Turnu-Severin, pe teritoriul comunei Cireșu. Au fost identificate două cuptoare, de construcție diferită, care pot să reprezinte, după părerea cercetătorilor, două etape ale procesului de producție sau două perioade diferite în timp [4]. În primul cuptor, orientat în direcția pantei, erau așezate straturi alternative de minereu de fier și cărbune de lemn acoperite cu pămînt. Se realiza un curent de aer prin deschiderile practicate în vîrful movilei de minereu și cărbune și la capătul de jos pe unde se scurgea și metalul topit. Al doilea cuptor avea o formă circulară, cu vatra amenajată în pantă și înconjurată în exterior și interior de cîte un rînd de cărămizi crude. Camera de ardere era adîncită, iar pe marginile ei erau puse cărămizi pe înalt și cu distanțe între ele. Fierul topit se scurgea prin șanțurile în formă de rază ale vetrei spre camera de ardere, iar de aici printr-o conductă din tuburi de lut, care străbătea peretele de cărămizi dinspre sud.

Cuptoare pentru prelucrarea fierului au fost găsite și la Grădiștea Muncelului[5], identificate după petele de arsură provenite din arderea materialului lemnos și fragmentele de pietre sau lut ars. Acestea indicau, după părerea cercetătorilor, un număr de 8 cuptoare. Modul lor de funcționare nu se poate preciza, deoarece în momentul de față sînt în stare de ruină. Arheologii, care le-au identificat, presupun că forma lor era patrulateră sau rotundă. În apropierea cuptoarelor s-au găsit fier brut și resturi mărunte de vase. Fierul moale, obținut în urma reducerii minereului în cuptoare, era transformat, prin batere la cald, în felurite obiecte.

Săpăturile arheologice au scos la iveală unelte de fierar în diferite locuri din România. Dintre acestea menționăm în primul rînd pe cele de la Grădiștea Muncelului[6] care reprezintă inventarul unui

---

[3] Ibidem, *Raport preliminar asupra sondajelor executate de Muzeul regional Sf. Gheorghe în 1956*, în „MCA" vol. V/1959, pp. 231—247. Vezi și N. Maghiar, Ștefan Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, București, 1970, p. 42.

[4] E. Bujor, Lucian Roșu, *Cuptoare primitive de redus minereul de fier din epoca geto-dacică, descoperite la Cireșu*, în „Rev. Muz.", 4/1968, pp. 307—309.

[5] *Șantierul Arheologic Grădiștea Muncelului*, în „SCIV", VI, 1—2/1955, pp. 208—209.

[6] „SCIV", III/1952, pp. 305, 306 ; „SCIV", IV, 1—2/1953, p. 167 ; „SCIV", VI, 1—2/1955, p. 209.

atelier de fierărie și anume : nicovală, cleşti de diferite mărimi și întrebuințări, ciocane, baroase, tăietoare de fier, dălți, pile, nituitoare etc. La Cetățeni[7] au fost descoperite o nicovală în formă de piron, care putea fi fixată în butuc, precum și un cleşte. La Popești[8] au fost găsite : cleşte, cuțitoaie, dălți. Din atelierele de fierărie din sudul Transilvaniei[9] provin : ciocane, dălți, cuțite și o nicovală mică. Unelte de fier au fost scoase la iveală și la Poiana[10], unde de asemenea se presupune existența unui atelier.

Din obiectele de fier descoperite în așezările geto-dacice, menționăm felurite unelte din inventarul agricol : brăzdare, cuțite de plug, coase, seceri, sape, săpăligi, greble, tîrnăcoape, cosoare pentru vie etc. Menționăm brăzdarul de fier de la Ocnița[11] datînd din secolul II î.e.n. Tot aici s-au găsit patru seceri, larg deschise, prevăzute cu butoni pentru fixarea lor în mînerul de lemn sau corn de animal. De la Popești[12] provine o parte dintr-un instrument de fier cu dinți, probabil o greblă. Tîrnăcoape au fost identificate și în locuința de pe terasa IV, de la Grădiștea Muncelului[13]. Un mic depozit de unelte de fier, cuprinzînd 6 săpăligi, a fost găsit în așezările dacice din Munții Orăștiei[14]. Același inventar îl are și depozitul de unelte dacice de pe Muntele Strîmbu[15]. De la Ocnița[16] provine un cosor simplu, curbat, cu lama lată, caracteristic pentru grupa dacică a uneltelor viticole. La Grădiștea Muncelului[17] în locuința rotundă de pe terasa V s-a găsit și un cosor de vie. Demne de remarcat sînt uneltele de uz meșteșugăresc din fier aflate în săpături : topoare, dălți, tesle, fierăstraie, rindele, cuțitoaie, sfredele. Unelte de dulgherie au

---

[7] D. Rosetti, *Un depozit de unelte, cîteva stampile anepigrafice și o monedă din a doua epocă a fierului,* în „SCIV", XI, 2/1960, pp. 391—400.

[8] R. Vulpe, *Așezări getice din Muntenia,* București, 1966, p. 36 ; „SCIV", VI, 1—2/1955, p. 248.

[9] I. Berciu, N. Lupu, Oct. Floca, M. Macrea, *Cetăți dacice în sudul Transilvaniei,* Buc., 1966, p. 23.

[10] R. Vulpe, *La civilisation dace et ses problèmes à la lumière des dernières fouilles de Poiana, en Basse-Moldavie,* în „Dacia" NS, 1/1957, p. 147.

[11] D. Berciu, *Buridava dacică la Ocnița ?* în „Magazin istoric", 6/1967, p. 8.

[12] *Șantierul arheologic Popești,* în „SCIV", VI, 1/1955, p. 248.

[13] „MCA", vol. III, p. 259.

[14] H. Daicoviciu, *Addenda la așezările dacice din Munții Orăștiei* în „AMN" I/1964, p. 117.

[15] I. Berciu, Al. Popa, *Depozitul de unelte dacice de pe Muntele Strîmbu,* în „SCIV", XIV, 1/1963, pp. 151—163.

[16] D. Berciu, *op. cit., p. 8.*

[17] „MCA", vol. III, p. 259.

fost descoperite la : Piatra Roșie[18], Ocnița[19], Grădiștea Muncelului[20], în depozitul de unelte dacice de pe Muntele Strîmbu[21], la Piatra-Craivii și Poiana.

Analizînd uneltele descoperite, observăm că deși tesla este indispensabilă dulgherului, o întîlnim totuși mai rar. Pînă în prezent, în afară de trei exemplare din depozitul de pe Muntele Strîmbu, a mai fost găsit cîte un exemplar la Piatra-Craivii, Ocnița și Valea Largă[22]. Distingem două tipuri de teslă : tesla cu două brațe egale și corp curbat, putînd fi folosită alternativ și la cioplirea lemnului, precum și tesla cu un singur tăiș și muchie în formă de ciocan. În ceea ce privește dălțile, există două tipuri distincte : dălți cu gura dreaptă și toc rotund și dălți cu gura ovală și toc prismatic sau oval. Dălți au fost descoperite la : Grădiștea Muncelului, Piatra Roșie, Poiana, Piatra-Craivii, Muntele Strîmbu, Popești, Căpîlna.

Securi dacice în formă de „ic", cu gaură de fixare transversală, s-au găsit la Grădiștea Muncelului, Poiana, Piatra Roșie, Căpîlna[23], Piatra-Craivii, Muntele Strîmbu[24]. A fost descoperit și un instrument care probează precizia lucrărilor meșterilor daci — compasul[25].

Uneltele menționate mai sus dovedesc îndemînarea meșterilor geto-daci ; sînt asemănătoare cu cele care se folosesc și astăzi.

Cuie, piroane, scoabe, ținte realizate din fier și folosite în construcții apar frecvent în săpături. S-au găsit în mai toate așezările geto-dace la : Grădiștea Muncelului[26], Popești, Piatra Roșie etc. În locuința rotundă de pe terasa de la Grădiștea Muncelului s-au descoperit multe cuie de fier cu care au fost prinse lemnele din care erau făcuți pereții, unele fiind găsite chiar în lipitură. Deosebit de interesante sînt „țintele" de dimensiuni neobișnuite pînă acum, cu capul în formă de disc, frumos ornamentate în relief, cu palmete, rozete etc. Probabil că aceste „ținte" se foloseau la ornamentarea ușilor, sanctuarelor sau locuințelor. Ușile se închideau cu chei de

[18] C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, București, 1954, p. 78, pl. VII, fig. 10, 11.

[19] D. Berciu, *op. cit.*, în loc. cit.

[20] „MCA" vol. V, p. 395.

[21] I. Berciu, Al. Popa, *op. cit.*, p. 151 și urm.

[22] H. Daicoviciu, *op. cit.*, în loc cit.

[23] I. Berciu, N. Lupu, Oct. Floca, M. Macrea, *op. cit.*, p. 22.

[24] I. Berciu, Al. Popa, *op. cit.*, în loc. cit.

[25] *Istoria României*, vol. I, p. 269, fig. 60, 9.

[26] „MCA", vol. III, p. 259.

tipul celor descoperite la Grădiștea Muncelului[27], Căpîlna[28], Ocnița[29], Popești [30], Tinosu [31].

Dintre obiectele de fier utilizate în gospodărie menționăm : cuțite, toarfeci, vase, frigări, verigi, inele de fixare a cozilor de lemn ale uneltelor, topoare, ciocane, zăbale, mîțe, furci, plăci de fixat la rîșnițele mobile din piatră, lanțuri de fier, piese de harnașament și pinteni, vase. Remarcăm în mod deosebit o piesă descoperită la Ocnița[32], unică în România — un suport pentru frigări în felul „cățăilor de vatră", preistorici, cu o lungime de 0,50 m și o înălțime de 0,20 m. La una din extremități are o reprezentare a capului de taur, cu coarnele elegant întoarse, iar la cealaltă un cap de animal fantastic în care se recunoaște o influență orientală. O frigare cu coadă răsucită, mijlocul aplatizat și prevăzut cu 4 colți îndoiți, dintre care unul singur păstrează forma inițială, este identificată în depozitul de unelte de pe Muntele Strîmbu[33]. O frigare asemănătoare a fost găsită și la Căpîlna[34]. La Piatra Roșie[35] s-a descoperit o furcă de fier cu trei dinți, a cărei tijă se termină cu un clește cu brațe răsucite, care face corp comun cu tija furcii. O putem interpreta ca fiind o frigare de dimensiuni mai mari.

Fierul era materia primă necesară și pentru făurirea armelor, deoarece el era mai ușor de procurat decît bronzul, iar armele lucrate din fier prezentau o rezistență mai mare. Astfel că din acest motiv a fost folosit chiar de la începutul metalurgiei fierului pentru realizarea instrumentelor de luptă.

În reprezentările de pe Columna Traiană [36] și monumentul de la Adamclisi[37] apar armele geto-dacilor ; ele s-au găsit de asemenea și prin săpături arheologice. Specifică era sabia curbată ; se folosea de asemeni și arcul cu săgeți. S-au descoperit vîrfuri de săgeți din fier, de tipul cu „lamă plată", cu „aripioare" și cu tub de înmănușare,

---

[27] „MCA", vol. V, p. 395.
[28] I. Berciu, N. Lupu, Oct. Floca, M. Macrea, *op. cit.*, p. 22.
[29] D. Berciu, *op. cit.*, p. 7.
[30] R. Vulpe. *Așezări getice din Muntenia*, p. 36.
[31] Ibidem, p. 48 ; „SCIV", VI, 1—2/1955, p. 218.
[32] Informație, D. Berciu.
[33] I. Berciu, Al. Popa, op. cit., în loc. cit.
[34] I. Berciu, N. Lupu, Oct. Floca, M. Macrea, *op. cit.*, în loc. cit
[35] C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 82, fig. 29.
[36] C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Columna lui Traian*, Buc., 1966 (Scena 41 — trofee de arme dacice ; scena 54 — două săbii curbate de caracter dacic, căzute din mîna dacilor uciși ; scena 68 — Decebal se sinucide cu un pumnal dacic la rădăcina unui copac).
[37] V. Barbu, *Adamclisi*, p. 18.

precum și tipul cu „peduncul", cu vîrf conic de fier, gol în interior ; apar de asemenea și călcîie de lance, precum și vîrfuri, pumnale, cosoare (care erau în același timp folosite ca arme și ca unelte).

Geto-dacii prelucrau fierul cu multă iscusință. Demn de menționat în această privință este scutul de paradă găsit la Piatra Roșie[38], în clădirea cu absidă de pe terasa 1, în colțul de sud-vest al camerei 6. Acest scut, deosebit de original, este o placă subțire de fier, din care au ajuns pînă la noi numai fragmente, care permit totuși reconstituirea lui. Placa reprezenta învelișul din metal al unui scut de lemn. El avea o formă ovală, cu diametrul mare de 73 cm și diametrul mic de 60 cm ; placa era lucrată cu mîna și forjată, purtînd reprezentări vegetale, zoomorfe și geometrice. S-au remarcat pe această placă trei zone de ornamentare : centrul scutului îl ocupă o figură zoomorfă, protoma de bou sau de taur, motiv decorativ originar din lumea miceniană și din Asia Mică și, transmis prin intermediul tracilor[39]. Am putea considera imaginea de pe scut chiar bour, animal care probabil trăia și atunci în pădurile din Dacia. Motivul central era încadrat într-un chenar de forma unei funii răsucite.

În prelucrarea metalelor se remarcă influențe străine, ca și în celelalte ramuri ale meșteșugarilor. Un exemplu concret îl constituie suportul de frigare de la Ocnița[40], legat nu numai de necesități gospodărești, ci și de cult. Astfel de piese au fost descoperite în număr mare în lumea celtică, în Insulele Britanice. Tipul acestor piese de origine etruscă a fost adoptat de romani care l-au răspîndit mai întîi în Italia, apoi în teritoriile cucerite și la populațiile cu care aveau schimburi economice și pe care le-au influențat și sub raport cultural, cum este cazul cu geto-dacii. Aceștia au luat de la romani, cu cel puțin un secol mai înainte de cucerire, un element de cultură materială și i-au imprimat originalitate proprie de creație. Suportul a fost probabil lucrat în atelierele așezării dacice de la Ocnița.

Menționăm și fenomene de asimilare a elementelor de cultură greacă, cum ar fi de pildă zăbala fragmentară, găsită într-un mormînt getic din preajma Bucureștilor[41]. La acest exemplar se constată că muștiucului de formă clar hallstattiană locală i s-au adăugat rozetele zimțate și tamburul cilindric, după maniera și fantezia gustului grecesc.

---

[38] C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 119, fig. 39—40.

[39] D. Berciu, *Mormîntului „princiar" de la Agighiol și unele probleme ale artei traco-getice*, în „Pontice", 2/1969, p. 135.

[40] Informație — D. Berciu.

[41] M. Constantiniu, Val. Leahu, *Mormînt getic din preajma Bucureștilor*, în „SCIV", XIX, 2/1968, p. 207.

Din cele arătate mai sus ne putem da seama de existența atelierelor metalurgice în diferite locuri din România. Față de centrele văzute de Pârvan încă acum patru decenii, săpăturile au scos la iveală noi urme de ateliere la : Poiana, Popești, Ocnița, cetățile din sudul Transilvaniei, Bîtca Doamnei, care dovedesc o dezvoltare unitară a prelucrării metalelor, documentată atît prin caracterul uneltelor întrebuințate, cît și prin acela al produselor obținute.

Putem presupune astăzi existența de ateliere specializate, ca de pildă la Sarmizegetusa. Materia primă de care se dispunea aici, uneltele deosebite pe care le aveau la îndemînă — nicovala, clești diferențiați —, unele lungi de peste un metru, ne fac să ne gîndim că aici este vorba de un atelier de fierărie deosebit de important.

Meșterii daci au reușit să obțină fier, cu o anumită duritate, să elimine prin ciocănire impuritățile din masa de minereu de fier, să ajungă la dobîndirea unui metal care să poată fi folosit pentru obținerea uneltelor necesare economiei de atunci, dezvoltînd astfel o adevărată metalurgie a fierului. Aceasta a avut urmări deosebit de importante pentru economia geto-dacilor, deoarece a dus la o rapidă și multilaterală dezvoltare a forțelor de producție. Răspîndirea și apoi generalizarea uneltelor de fier, printre care cele de bază cum sînt brăzdarul de fier și securea de fier, a făcut posibilă trecerea la etapa agriculturii propriu-zise. Valorificarea fierului a dus nu numai la dezvoltarea agriculturii, ci și la aceea a meșteșugurilor, precum și la diferențierea acestora pe ramuri, ajungînd în stadiul de a se putea realiza mijloace de producție, arme, podoabe și obiecte de uz gospodăresc. Meseriile au devenit o ocupație de sine stătătoare, iar meseriașii vor ocupa de acum încolo un loc aparte în sînul societății, deși nu se desprind cu totul de agricultură.

b) Bronzul

Prelucrarea bronzului dovedește că pentru geto-daci nu prezenta nici o dificultate obținerea elementelor sale constitutive — arama și cositorul. Aceasta cerea cunoașterea tehnologiei de reducere a minereului de aramă, dar și procurarea cositorului, întrucît zăcămintele de cositor erau rare și cositorul trebuia adus de la mari distanțe.

Din punct de vedere tehnic, după ce avea loc reducerea minereului de cupru, la o temperatură de 1085°, acesta se amesteca cu cositorul în diferite procente de care depindea calitatea bronzului rezultat. Amestecul, la rîndul lui, era turnat în tipare după procedeul numit „cu ceara pierdută". Operația se desfășura în felul ur-

mător : meșteșugarul forma o figură de ceară, iar obiectul de metal devenea imaginea sa exactă. Se îmbrăca apoi figura de ceară într-o pastă de argilă rezistentă la foc, formînd tiparul. Metalul topit în creuzete curgea în tipar și lua locul cerii care se lichefia și curgea afară. După răcire, tiparele erau sparte, iar obiectele lustruite și retușate.

La Grădiștea Muncelului, cuptoarele identificate în cadrul „atelierului" serveau atît pentru prelucrarea fierului, cît și a bronzului. Bucățile de zgură de cupru, boabele de cupru, resturile de bronz topit, vărsat pe jos, barele de bronz și plăcile de bronz sînt dovezi de prelucrare a acestui aliaj.

Mai dispunem și de alte indicii cu privire la prelucrarea bronzului la geto-daci și anume : creuzete de argilă care serveau la turnarea bronzului, cum sînt cele de la Poiana, Popești, Bănița, bucăți de bronz în stare brută, tablă de bronz, obiecte de bronz în curs de lucru, dar neterminate, cum s-au găsit la Poiana[1], Popești[2], Bănița[3], dovedind și aici existența atelierelor pentru prelucrarea bronzului. S-au descoperit diferite obiecte din bronz, unelte, chei, clopoței, podoabe (fibule, lănțișoare, pandantive, aplice, cercei, garnituri și vîrfuri de săgeți). Deosebit de interesantă este o garnitură de teacă de pumnal de la Popești[4], constînd dintr-o placă de bronz decorată cu figuri umane în relief care, deși executate în tehnica locală, se aseamănă cu o divinitate celtică, Cernenus.

În prelucrarea bronzului și a fierului se poate vorbi de o deosebită iscusință. Astfel este bustul unei zeități feminine, descoperit la Piatra Roșie și care seamănă cu o mască[5] : spatele este deschis și gol, brațul drept ridicat, iar brațul stîng este îndoit în sus, de la cot. Ochii sînt redați prin două orificii rotunde sub niște arcade proeminente. Bănuim că în orificii au fost așezați ochi de sticlă sau pastă colorată. În partea inferioară a bustului se observă o toartă pentru fixarea obiectului pe plan vertical, probabil pe perete. Pe mîini, brațe și pe o porțiune a pieptului sînt redate faldurile unui veșmînt, iar în jurul capului un văl. Analogiile ce se pot face cu reprezentările de pe alte obiecte de metal descoperite pe teritoriul României — ca de pildă fibulele falere de la Herăstrău — indică trăsături comune în prelucrarea artistică a diferitelor metale de către geto-daci.

---

[1] R. Vulpe, *La civilisation dace à Poiana,...*, în „Dacia", NS, I/1957, p. 147.
[2] „MCA", vol. III, p. 234.
[3] I. Berciu, N. Lupu, Oct. Floca, M. Macrea, *op. cit.*, p. 31.
[4] „MCA", vol. III, p. 234.
[5] Romulus Vulcănescu, *Măștile populare*, Buc., 1970, p. 47.

c) Argintul

Bogata pradă luată de Traian din Dacia[1], existența a peste 80 de localități[2] în care au fost aflate obiecte și tezaure de argint dacice și descoperirea uneltelor de argintar din așezările dacice dovedesc dezvoltarea deosebită a prelucrării argintului la geto-daci. Aceștia au creat o valoroasă și interesantă producție meșteșugărească proprie cu mult înainte de cucerirea romană.

Între ustensilele pentru argintar menționăm nicovalele și dălțile. La Pecica[3], în așezarea dacică identificată acolo, au fost găsite 8 dălțite de bronz, cu corpul patrulater, lățite la extremitățile superioare, iar la cele inferioare ascuțite [4] sau pătrate [5]. Vîrful unei singure dălți este ascuțit și bifurcat[6], iar alta are vîrful rotund[7]. Pe teritoriul României s-au mai găsit dălți și la Poiana [8], dar nu seamănă cu cele de la Pecica[9]. În ceea ce privește nicovalele, au fost descoperite două exemplare la Pecica [10], cîte o nicovală de aceeași formă la Grădiștea Muncelului[11], la Porolissum[12] precum și la Surcea.

Pe lîngă cele arătate mai sus, dovada activității meșterilor argintari daci sînt creuzetele din argilă pentru prepararea metalului, precum și tiparele pentru turnarea lui. Un număr de 3 creuzete din argilă arsă, în formă de vîrfuri de con, provin din așezarea de la Pecica [13], iar 7 creuzete întregi sau fragmentare au fost găsite la Poiana [14]. Un tipar din lut ars pentru turnarea de bare de metal a fost identificat la Pecica [15]. Altul, asemănător, dar mai simplu, este cel de

---

[1] J. Lydus, *De Magistratibus*, II, 28 ; C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Columna lui Traian*, scena 65.

[2] L. Mărghitan, *Tezaurul de podoabe dacice din argint de la Sălișstea* (fost Cioara, jud. Alba), în „SCIV", 2/1969, p. 323 și nota 18.

[3] I.H. Crișan, *Contribuții la problema lucrării podoabelor dacice*, în „AMN" VI—1969, pp. 93—115.

[4] Ibidem (pl. V, 1, 3 ; VI, 3, 6).

[5] Ibidem (pl. V, 2, 4, 10—11).

[6] Ibidem (pl V, 9, VI, 2).

[7] Ibidem (pl. V, 7).

[8] R. Vulpe și E. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în „Dacia", III—IV/1927 — 32, p. 319.

[9] I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 100.

[10] Ibidem, p. 98.

[11] C. Daicoviciu și colaboratori, în „SCIV", III/1952, p. 297.

[12] Pentru Porolissum menționăm : M. Macrea, M. Rusu, *Der dakische Friedhof von Porolissum und das Problem der dakischer Bestattungsbräuche in der Spätlatènezeit*, în „Dacia", N.S. IV/1960, p. 215, fig. 13/27.

[13] I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 95.

[14] R. și Ec. Vulpe, *op. cit.*, în loc. cit.

[15] I.H. Crișan, *op. cit.*, în loc. cit., pl. I, II, 8.

la Poiana [16]. Tot de la Pecica provin și 2 valve pentru turnarea de inele[17]. Astfel de valve s-au găsit și la Piatra Roșie[18].

Descoperirile arheologice din ultimii ani indică faptul că obiectele din argint erau realizate prin turnare și ciocănire. Metalul se turna în bare, așa cum ne-o dovedesc tiparele de la Pecica și Poiana mai sus menționate, precum și barele de argint de la Stăncuța[19]. Pentru realizarea obiectului dorit, barele erau prelucrate la cald prin ciocănire. Pentru această operație se foloseau pe lîngă uneltele arătate mai sus, și unele ciocănașe de fier, de felul celor descoperite la Poiana[20]. La această concluzie conduce și faptul că dăltițele găsite la Pecica poartă urmele lovirii cu ciocanul. Prin această metodă, prin batere, din mari bare neregulate se obțineau de pildă și brățările masive de argint.

Unele obiecte, cum sînt inelele, se turnau direct în tipare și apoi se retușau probabil tot prin ciocănire.

Geto-dacii utilizau frecvent torsionarea, adică răsucirea barelor de argint, pentru obținerea colierelor (torquesuri) sau unele brățări. Avantajul acestei tehnici consta în obținerea unui obiect care, în general, avea un diametru mai mare decît cel inițial. În această tehnică, din bandă de argint mărginită de o bară torsionată, au fost lucrate brățările de la Sărăcsău.

Din împletirea de fire sau inele se realizau lanțuri ornamentale, cum sînt de pildă acelea de la : Cerbăl, Remetea, Bistrița, Seica Mică, Recaș și Sălișteа[21].

Uneori, la obiectele din argint se aplica tehnica suflării cu aur, așa cum ne-o indică unele vase din tezaurul de la Sîncrăieni[22]. Urme de aurire se observă și pe cîteva obiecte din tezaurele de la Herăstrău[23] și Surcea[24], precum și pe placa de la Sălișteа[25]. Această tehnică este bine stăpînită de meșterii geto-daci, în epoca de care ne ocupăm, întrucît era practicată încă din perioada de început a

---

[16] R. și E. Vulpe, *op. cit.*, în loc. cit., fig. 4/1.
[17] I.H. Crișan, *op. cit.*, pl. III, 7—8, II, 4.
[18] C. Daicoviciu, *Piatra Roșie*, București, 1954, p. 81, pl. XIV, fig. 67.
[19] C. Preda, *Contribuții la problema provenienței argintului din tezaurele geto-dace în lumina descoperirii monetare de la Stăncuța*, în „SCIV", 1—4/1957, p. 113 și următoarele.
[20] R. Vulpe, E. Vulpe, *op. cit.*, în loc. cit.
[21] L. Mărghitan, *op. cit.*, p. 319, fig. 4.
[22] D. Popescu, *Le trésor dace de Sîncrăieni*, în „Dacia", N.S., II/1958, p. 182.
[23] D. Popescu, *Nouveaux trésors geto-daces en argent*, în Dacia, XI—XII, 1945—47, pp. 35—51.
[24] Z. Szekely, *Contribuții la cultura dacilor în a doua epocă a fierului*, Miercurea Ciuc, 1954, p. 37.
[25] L. Mărghitan, *op. cit.*, p. 325.

Latène-ului I (400 î.e.n.), așa după cum ne-o datează cele două cnemide parțial aurite din mormîntul de la Agighiol[26]. Bogatul decor al obiectelor de argint se realiza în tehnica *au repoussé* și a gravării-incizării.

Meșterii daci au ridicat prelucrarea argintului la o adevărată artă, în care se împletesc tradițiile autohtone cu influențele străine. V. Pârvan remarca primul că în arta prelucrării argintului, care înflorește în Dacia în secolul I î.e.n. și secolul I e.n., există atît elemente locale, mai vechi cît și grecești, scitice și celtice, ajungînd la concluzia că dacii au reușit să le unească într-un stil propriu[27]. Părerea învățatului român este și astăzi, în linii mari, valabilă. Descoperirile arheologice făcute de la publicarea operei sale „Getica. O protoistorie a Daciei" și pînă acum, confirmă teza sa cu privire la originalitatea artei geto-dace, dovedind, contrar afirmațiilor unor arheologi străini, că geto-dacii au creat un stil propriu în ceea ce privește arta prelucrării argintului.

Ceea ce trebuie să subliniem este faptul că geto-dacii au asimilat influențele străine, dezvoltîndu-le în spirit creator, imprimîndu-le note de originalitate pregnantă.

Cu privire la influențele străine, menționăm faptul că, în cazul vaselor de argint, tipul de bol provine din lumea elenistică, meșterii geto-daci utilizînd ca modele formele ceramice cunoscute sub numele de *boluri deliene* sau *megariene;* argintarii și olarii geto-daci au reușit să realizeze după aceste modele forme locale, de o înaltă valoare artistică. Analizînd decorul pieselor tezaurului de la Sîncrăieni[28], iese în evidență tradiția locală reprezentată de pildă prin spiralele de la figura păsării redate pe două vase. Pasărea este un motiv hallstattian, dar forma capului ei este inspirată din arta animalieră scitică.

Ornamentele în formă de *ove* de pe vasele conice din același tezaur sînt obișnuite la vasele *terra sigilata.* Ornamentul în volute este cunoscut și la piesele tezaurului de argint de la Agighiol din secolul IV î.e.n. Forma torților cu cioc de pasăre, din tezaurul de la Sîncrăieni o găsim și în ceramic greacă din epoca arhaică. Lipsa totală a torților la unele vase reprezintă o tradiție locală.

Pe cele mai caracteristice obiecte de podoabă dacice, pe brățările spiralice, a căror vechime urcă pînă în epoca bronzului, sînt redate palmete și capete de animal stilizate, motive decorative de

---

[26] D. Berciu, *Mormîntul „princiar" de la Agighiol și unele probleme ale artei traco-getice,* în „Pontice", nr. 2/1969, p. 183.

[27] V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei,* Buc., 1926, pp. 530—531.

[28] D. Popescu, *Le trésor dace de Sîncrăieni,* în „Dacia", N.S., II/1958, p. 182.

origine greco-scitică[29]. Pe brățările cu cap de șarpe, care pot proveni din brățările de tip elenistic tîrziu cu cap de șarpe, se observă cercuri egale, alternînd cu puncte bătute la ștanță, sau un motiv vegetal, derivat din palmetă, care adesea capătă aspectul „brăduțului", element autohton.

Lanțurile de argint, purtate în chip de coliere sau cingători, ca acelea de la Cerbăl, Cioara, Moigrad, Cojocna, Merii Goala (Vedea) trădează influențe greco-scitice sau greco-romane. Un alt tip îl formează lanțurile intermediare, terminate cu capete de animal, din care se găsesc și la Merii Goala[30] și în care trebuie să vedem un tip originar din Orient. La „torquesurile" — colierele torsionate sau cu capetele terminate în formă de butoni conici, dacii nu au adoptat forma caracteristică de colier celtic, ci au căutat să reproducă în argint forma veche locală, cunoscută din epoca bronzului. Prelucrarea uneori în formă conică a capetelor de colier reprezintă tradiția locală din Hallstatt[31]. Prototipurile falerelor din tezaurele dacice le găsim în arta greacă veche și elenistică. Dar și aici autohtonii și-au imprimat stilul lor. Putem observa asemănarea reprezentărilor de pe falere cu reprezentările antropomorfe de pe placa de argint de la Săliștea care, după unii cercetători[32], ar fi tipuri de daci. La unele falere se remarcă influența celtică, prin redarea de către meșterii argintari daci, într-un stil propriu, diferit de cel celtic, a unor luptători care poartă coif împodobit cu o pasăre. Fibulele-falere sînt înrudite cu fibulele de argint dacice de tipul fibulelor „cu scut". Fibulele de tip „Nauheim" sînt considerate de unii cercetători obiecte de podoabă dacice[33], iar de alții ca fiind luate de la celți[34] și folosite de daci.

Dacă pînă acum am văzut cum s-a împletit elementul dacic cu cel străin în arta argintului, să urmărim în ce constă caracterul dacic al tezaurelor de pe teritoriul României.

Marea cantitate a podoabelor și a altor obiecte de argint descoperite în tezaure sau izolat, numărul mare al localităților în care s-au efectuat descoperiri de piese de argint arată că argintul nu

---

[29] Z. Szekely, *Noi tezaure dacice descoperite în sud-estul Transilvaniei,* în „SCIV", XVI, 1/1965, p. 60.

[30] D. Popescu, *Nouveaux trèsors geto-daces,* în „Dacia", XI—XII, 1945—47, p. 58

[31] Z. Szekely, *op. cit.,* p. 57.

[32] D. Popescu, *Noi considerații asupra prelucrării argintului în Dacia,* în „Studii și referate privind istoria României, 1954, pp. 89—105.

[33] Z. Szekely, *op. cit.,* în „SCIV", XVI, 1/1965, p. 60.

[34] Oct. Floca, *Contribuții la cunoașterea tezaurelor de argint dacice: tezaurul de la Sărăcsău și Șeica Mică,* București, 1956, p. 32.

putea proveni numai pe calea schimbului, ci și din minele locale. În tezaurul de la Stăncuța[35] s-au găsit două bare de argint iar la analiza chimică s-a constatat că ele conțineau un metal similar cu cel din care au fost bătute monedele dacice din același tezaur. Aceasta a dovedit că în regiunile în care argintul lipsea, de pildă la sud de Carpați monedele din argint erau principala sursă de materie primă. În tezaure, pe lîngă bare și monede s-au găsit și alte obiecte sau fragmente de obiecte rupte, deformate, bucăți de metal brut, reținute numai pentru valoarea lor în metal din care meșterii daci puteau obține argintul dorit[36].

Cele mai multe tezaure au fost identificate în inima Daciei, în regiunea intracarpatică, unde se afla materia primă necesară dezvoltării acestui meșteșug, precum și centrul stăpînirii dacice, ceea ce conferă apartenența etnică dacică a acestor tezaure.

Proveniența dacică a tezaurelor este dovedită și prin faptul că vasele emisferice sau conice din tezaure, respectiv din tezaurul de la Sîncrăieni [37], au analogii în vasele de lut descoperite în așezările getice de la Crăsani, Popești, Ocnița etc.[38]. Cercetătorul Dorin Popescu[39] este de părere că vasele de argint conice, de tip Sîncrăieni, frecvente pe teritoriul nostru, avînd corespondențe în vasele de lut, pot fi considerate ca vase de tip geto-dacic. Bolul delian, care stă la originea acestui vas, nu a fost imitat decît în Dacia.

Un alt argument în favoarea apartenenței dacice a tezaurelor este acela că se găsesc în cadrul așezărilor dacice, așa cum s-a întîmplat cu tezaurul de la Surcea, sau într-un vas de factură locală ca tezaurul de la Cehețel [40] sau în apropierea unei așezări dacice, ca acela de la Sîncrăieni.

Unele obiecte din tezaure pot fi considerate produse neterminate ale vreunui meșter local, datorită grabei cu care a fost îngropat tezaurul, așa cum s-a întîmplat la Surcea, unde așa-numitele „falere" ar putea fi în realitate baze de cupe. La Poiana[41] s-au găsit chiar obiecte neterminate.

Între piesele diverselor tezaure se observă analogii : cupele de argint de la Sîncrăieni sînt asemănătoare cu acelea de la Surcea, vasele de formă ovală de aici sînt la fel cu acelea de la Herăstrău.

---

[35] C. Preda, *op. cit.*, p. 113.

[36] Oct. Floca, *op. cit.*, p. 34.

[37] D. Popescu, *Nouveaux trèsors*, p. 58.

[38] Informație, D. Berciu.

[39] D. Popescu, *op. cit.*, în loc. cit.

[40] Z. Szekely, *op cit.*, p. 51.

[41] R. Vulpe, E. Vulpe, *op. cit.*, în loc. cit.

O asemănare aproape perfectă găsim în ceea ce privește forma și ornamentația plăcuțelor triunghiulare, atașate lanțului descoperit la Recaș [42] cu modelarea și împodobirea unor fibule cu nodozități, de la Sarăcsău. Execuția colierului de argint cu puncte gravate și cu motive în relief de la Peteni[43] are caractere comune cu felul în care sînt realizate cupele de la Sîncrăieni și Surcea. Tipul colierului provine din formele locale getice, vechi încă din epoca bronzului. Se observă o asemănare între foile stilizate, care acoperă partea inferioară a cupelor de la Sîncrăieni și ornamentele care se găsesc la extremitățile brățărilor dacice în formă de spirală. V. Pârvan și Dorin Popescu[44] văd originea acestui ornament în decorul bolurilor ceramice de la Delos.

Palmetele care se suprapun, reprezentate pe bolurile deliene, se găsesc și pe rhytonul de la Poroina, pe coiful de la Agighiol și pe un picior de vas descoperit la Tinosu.

Elementul decorativ floral de la Surcea [45] apare și pe ceramica dacică de la Grădiștea Muncelului, aici argintarii daci inspirîndu-se de la olarii daci. De asemenea, în numeroase localități, au fost descoperite tezaure de argint la un loc cu cești de lut, specifice culturii materiale dacice[46]. O altă indicație în favoarea caracterului autohton al prelucrării argintului la strămoșii nostri este faptul că motivele ornamentale sînt inspirate din mediul înconjurător și redate stilizat, ceea ce constituie o dovadă în plus că meșterul care a realizat aceste obiecte era de prin partea locului. Remarcăm asemănarea reprezentărilor antropomorfe de pe toate obiectele de argint din Dacia. Menționăm fibulele de la Coada Malului[47], Bălănești[48], falerele de la Rotbav[49], Surcea[50], Herăstrău[51], plăcuțele ornamentale de la Nădăștia[52], reprezentările umane de pe placa de

---

[42] L. Mărghitan, *Observații cu privire la un lanț de argint din epoca romană*, în „Revista Muzeelor", 1/1967, p. 50.

[43] Z. Szekely, *op. cit.*, p. 61.

[44] D. Popescu, *op. cit.*, în loc. cit.

[45] Z. Szekely, N. Fettich, *Archaeologische Beitrage zur Geschichte der sarmatisch-dakischen Beziehungen, în „Acta Archaeologica", tcm III, fasc. 1—4, 1953, pp. 127—176*, în „SCIV" — XVI, 1—2/1955, p. 347.

[46] I.H. Crișan, *Ceașca dacică*, în „SCS" — Cluj, nr. 3—4/1955, p. 136.

[47] D. Popescu, *Nouveaux trésors*, în „Dacia", XI—XII, 1945—47, p. 26.

[48] Eug. Popescu, în „Rev. Muzeelor", 1965, număr special, p. 428.

[49] Marton Roska, *Repertorium Cluj*, 1940, p. 22, nr. 80; cf. L. Mărghitan, *op. cit.*, p. 325.

[50] Z. Szekely, *Contribuții...*, pl. III.

[51] D. Popescu, *op. cit.*, în „Dacia", XI—XII, 1945, 1947, pp. 35—51.

[52] M. Roska, *op. cit.*, p. 199, nr. 920; cf. L. Mărghitan, *op. cit.*, nota 59.

la Săliștea[53]. Redarea figurii umane își are originea în arta tracogetică, așa cum ne-o dovedesc figurile umane de pe cnemidele de la Agighiol[54].

S-au manifestat încercări de minimalizare a caracterului original al artei autohtone a argintului la geto-daci, căutînd să se arate că realizatorii ei ar fi fost fie celții din Pannonia, stabiliți în Dacia după cucerirea romană[55], fie sarmații[56]. S-a mai încercat să se arate că arta argintului din Dacia era numai o ramură a unei vaste arii[57].

Cercetările arheologice au dovedit, pe baza datelor concrete, existența atelierelor de argintari, iar analiza stilistică a dus la concluzia că pe întregul teritoriu geto-dac s-a manifestat o artă dacică a argintului, generalizată, începînd din secolul III î.e.n. [58].

Despre existența meșterilor daci pricepuți în arta argintului ne vorbesc uneltele lor descoperite în săpăturile de la : Surcea, Grădiștea Muncelului, Ocnița și Pecica.

Prezența meșterilor argintari locali este dovedită nu numai prin uneltele lor de muncă, ci și prin semnele gravate, care ar reprezenta, după unii cercetători[59], marca meșterului.

Tezaurele [60] de la Ghelnița, Surcea și Peteni, descoperite în apropiere unul de altul (6 km), presupun existența în această regiune a unui atelier dacic de prelucrare a metalului.

Pe baza materialului arheologic de la Pecica — unelte, tipare și produse de lux — s-a emis ipoteza existenței în această așezare a unui atelier de argintărie.

Meșteri argintari lucrau și la Poiana pe Siret [61] așa după cum ne sugerează prezența acolo a obiectelor de argint neterminate.

Obiectele de argint, realizate în ateliere sau de către meșterii individuali, luau și calea schimbului. Astfel, se presupune că un

---

53 L. Mărghitan, *op. cit.*, p. 325.

54 D. Berciu, *op. cit.*, în „Pontice", nr. 2/1970, p. 180, fig. 10.

55 D. Popescu, *op. cit.*, în „Dacia", XI—XII, 1945—47, p. 58.

56 J. Harmatta, *Studies on the History of the Sarmatians „Magyargörog taulmányok"*, 30 Budapest, 1950, p. 29 și urm., cf. D. Popescu... *Sîncrăieni...*, în „Dacia" II, N.S., 1958, p. 197, nota 70.

57 E. Patek, *Az ugynevezett „dak" ezustikincsek balkani kapcsolatai*, în „Antiquitas Hungarica", II,1948, p. 84 și urm., E. Patek, *Quelques remarques sur les trésors d'argent dits „geto-daces"*, în „Ant. Hung", III, 1949, 1949, p. 199 și urm., cf. D. Popescu, *Le trésor dace de Sîncrăieni*, în Dacia, II/1958, p. 195, nota 69.

58 D. Berciu, *op. cit., p. 185.*

59 Z. Szekely, N. Fettich, *op. cit.*, p. 347.

60 Z. Szekely, *Noi tezaure dacice*, în „SCIV"—XVI, 1/1965, p. 64.

61 R. Vulpe, E. Vulpe, *op. cit.*, în loc. cit.

torques[62] de argint găsit în Moldova ar fi fost lucrat într-un atelier dacic din Transilvania.

Desigur că săpăturile arheologice viitoare vor îmbogăți documentarea referitoare la meșteșugul argintului la geto-daci.

d) Aurul

Geto-dacii erau pricepuți meșteri în prelucrarea aurului, la fel ca și în prelucrarea argintului. În sprijinul acestei afirmații, menționăm minunatele obiecte de aur : podoabe, obiecte de paradă etc. găsite prin săpături arheologice sau fortuit, care au putut fi realizate din aurul separat, din nisipul aurifer, aflat în depunerile aluvionare ale rîurilor sau din minereu aurifer.

Izvoarele scrise consemnează cantitatea uriașă de aur luată de Traian din Dacia. Johannes Lydus[1] spune că această pradă de război ar fi constat din 1 655 000 kg aur și 3 310 000 kg argint. Chiar dacă aceste cifre au fost recalculate[2] socotindu-se a fi fost numai 165 500 kg de aur și 331 000 kg de argint, totuși cantitatea de aur e impresionantă. Pentru epoca Latène II, unul din cele mai impunătoare obiecte de aur de la noi este coiful descoperit în 1929 la Coțofenești[3], precum și unele podoabe din mormîntul de la Agighiol. Forma și structura coifului de la Coțofenești (Prahova) este asemănătoare cu aceea a coifului de argint de la Agighiol și a coifului de argint de la Detroit[4]. Calota este acoperită cu rozete în relief, așezate în șiruri paralele. Pe cele două apărători ale obrazului este redată scena de sacrificare a berbecului. Apărătoarea cefei este decorată în întregime. Motivul ornamental este format dintr-o friză superioară, pe care se remarcă două grupe de ființe fantastice, despărțite printr-o rozetă și o friză inferioară pe care au fost reprezentați trei monștri. Același stil se observă și în piesele tezaurului de la Craiova[5] și în cele din tezaurul de aur, descoperit în

---

[62] S. Marinescu-Bîlcu, *Un torques geto-dacic de argint, descoperit în Moldova*, în „SCIV", XIX, 1/1968, p. 112.

[1] Johannes Lydus, *De magistratibus*, II, 28.

[2] J. Carcopino, *Points de vue sur l'imperialisme romain*, Paris, 1934, pp. 73—86.

[3] D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, p. 308 ; id. *Arta traco-getică și mormîntul „princiar" de la Agighiol* (România), în *Cursurile de vară și colocviile științifice*, Sinaia, 25 iulie/25 august, 1968, p. 7 ; id. în *Arta tracc-getică*, p. 87 ; id. în *„Pontice"*, 2/1969, fig. 5.

[4] D. Berciu, *Arta traco-getică*, p. 84, fig. 62, 63.

[5] Ibidem, p. 123, fig. 83, 84, 85, 86.

1959 la Cucuteni-Băiceni[6] (Moldova). Amîndouă tezaurele datează din secolul IV î.e.n.

Chiar dacă coiful de la Coţofeneşti ar fi putut fi lucrat într-un atelier grecesc[7] totuşi, prin folosirea ca decor a rozetei, a benzii haşurate, a triunghiurilor, a spiralei, caracteristice artei traco-getice, precum şi prin redarea scenelor de pe apărătorile de obraji, fără a se aplica legile perspectivei[8] se indică şi aportul unui meşter local.

Din secolul II î.e.n. provin cele două brăţări de aur de la Toteşti[9]. Într-un tezaur de argint, găsit la Remetea[10], se află şi o fibulă de aur, aparţinînd secolului I î.e.n. Într-o aşezare dacică de la Pecica[11] s-a găsit un inel de aur, cu extremităţile înfăşurate ca nişte spirale, în genul verigii de argint din tezaurul de la Remetea, care datează din secolul I î.e.n.

Cele relatate mai sus dovedesc continuitatea artei traco-getice a aurului. Bogatele descoperiri de aur din Latène II, arată că acest metal preţios a fost exploatat şi prelucrat permanent în Dacia. Astăzi nu mai poate fi acceptată afirmaţia lui Vasile Pârvan cu privire la lipsa aurului în Latène-ul getic[12].

Este adevărat că, începînd din secolul V î.e.n. şi pînă în epoca stăpînirii romane, nu avem în Transilvania decît foarte puţine descoperiri de obiecte de aur, dar existenţa chiar rară, sporadică, a acestora indică prelucrarea aurului de către geto-daci, pe lîngă prelucrarea argintului. Pe de altă parte, chiar dacă obiectele de aur sînt în număr mai mic, cunoaşterea de către geto-daci a prelucrării acestui metal o dovedeşte utilizarea tehnicii auririi obiectelor. Documentată încă din tezaurul de la Agighiol, această tehnică apare şi la unele din piesele tezaurului de la Craiova, pe cîteva vase de la Sîncrăieni, la fibula-faleră de la Herăstrău şi la placa de la Săliştea. Aurirea se aplica şi pe unele obiecte din fier sau de bronz, aşa cum

---

[6] Mircea Petrescu-Dîmboviţa, la J. Filip, *Handbuch zur Vorgeschichte Europas*, I/1966, s. V. Băiceni. Acelaşi, în „Atti del VI Congresso Intern delle Scienze preistoriche e protoistoriche", II/1965, p. 251 ; cf. D. Berciu, *op. cit.*, p. 85, nota 23.

[7] D. Berciu, *op. cit.*, p. 80.

[8] D. Berciu, *op. cit.*, p. 82.

[9] D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania*, în „MCA", vol. II, p. 227, nota 3 ; fibula reprodusă şi de V. Pârvan în *Getica*... fig. 572.

[10] D. Popescu, *op. cit.*, p. 235.

[11] I. H. Crişan, *Sanctuarul dacic de la Pecica*, în „AMN", III/1966, p. 95.

[12] V. Pârvan, *Getica*..., pp. 558—559.

se constată și pe obiectul interpretat a fi fost un mîner de sabie, descoperit la Rudele[13].

Faptul că, după cucerirea Daciei, romanii au mers, în exploatarea aurului din Transilvania, pe urmele vechilor exploatări miniere, este încă o dovadă a prelucrării aurului chiar de către geto-daci.

Contradicția între știrile izvoarelor scrise în legătură cu cantitatea uriașă de aur de care dispunea Dacia, și numărul mic de obiecte de aur, găsite prin săpăturile arheologice, ne-o putem explica prin fenomenul de tezaurizare, caracteristic și pentru statul dac. O altă cauză ar putea fi și lipsa monedelor de aur din circulație în Dacia întrucît în acea vreme erau probabile, de asemenea, tezaurizate. Dacă pentru obiectele din argint am admis ca sursă și metalul din monede, de ce nu am putea afirma același lucru și pentru aur ? Pentru perioada statului dac nu dispunem decît de un număr redus de monede de aur, în timp ce pentru epoca anterioară, tezaurele cu monede de aur ne uimesc prin bogăția lor.

Din cele relatate mai sus reiese că meșterii aurari geto-daci erau tot așa de pricepuți ca și argintarii.

[13] H. Daicoviciu, *Dacii*, p. 152.

2. MEȘTEȘUGUL ȘI ARTA MONETĂRIEI

Meșteșugul monetăriei este legat de meșteșugul argintăriei. Analiza tezaurelor monetare aruncă o lumină nu numai asupra monedelor, ca mijloc de circulație, asupra stadiului de dezvoltare social-economică a societății geto-dacice, ci și asupra meșteșugului monetăriei. Acest meșteșug poate fi constatat încă de pe la jumătatea secolului III î.e.n., cînd au fost emise monedele geto-dace din argint, imitații după tetradrahmele regelui macedonean Filip al II-lea[1].

Activitatea monetară a meșterilor geto-daci continuă și în sec. I î.e.n., cînd ei bat în atelierele locale denarul Romei Republicane[2].

În timp ce în sec. III—II î.e.n. monedele sînt mult schematizate față de original, diferă de la o epocă la alta și de la o regiune la alta, avînd ca model moneda macedoneană, în sec. I î.e.n. monedele erau copiate perfect după moneda romană și nu mai puteau fi deosebite decît cu greu de original.

Mărturie directă a practicării meșteșugului monetăriei de către geto-daci sînt descoperirile arheologice care au dus la presupunerea existenței de ateliere monetare în mai multe locuri de pe teritoriul locuit de geto-daci.

Astfel, în cetatea dacică de la Tilișca[3] pe una din terasele situate în sectorul de est al așezării, au fost descoperite, într-o ulcică

---

[1] C. Preda, *Despre începuturile imitațiilor monetare de tip Filip II*, în „St. Cl", XI, 1969, p. 74.

[2] B. Mitrea, *Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dace*, în volumul „Unitate și continuitate în istoria poporului român", București, 1968, p. 60.

[3] I. Berciu, N. Lupu, M. Macrea, Oct. Floca, *op. cit.*, p. 41 ; N. Lupu, *Die Münze in der dakischen Burg von Tilișca*, în „Forschungen zur Volks und Landeskunde", 7, I, 1964, pp. 1—36.

de lut ars, 14 matrițe de bronz și manșoane de fier care au servit la baterea unor denari de argint. Lucrate din bronz de calitate superioară, aceste matrițe puteau reproduce aidoma denarul roman. Această descoperire documentează existența unui atelier monetar chiar în cetatea dacică de aici.

Un alt atelier monetar considerăm că se afla la Ludești, județul Hunedoara[4]. De aici provine tiparul în negativ al reversului monedei cu inscripția „Caius Marius Capito", păstrat la Muzeul din Cluj, asemănător ca tehnică cu cel de la Tilișca. Probabil că și aici vor fi fost matrițe și manșoane ca și cele de la Tilișca.

La Brașov[5] s-a găsit tot un singur tipar, cu numele lui Caius Iulius Caesar, în prezent pierdut. Este posibil ca și aici să fi existat un atelier monetar.

În așezarea de la Pecica[6], s-a găsit și o ștanță de bronz de bătut monede. Nu se poate distinge efigia monedei ce se bătea cu această ștanță, din cauză că moneda nu este bine conservată. Socotim că și la Pecica putem vorbi de un atelier monetar, ca și în celelalte locuri menționate mai sus.

Deși descoperirile de tipare monetare de pînă acum s-au grupat în special în interiorul arcului carpatic, totuși meșteșugul monetăriei a fost practicat pe întregul teritoriu locuit de geto-daci. Descoperirea unei pastile de argint, de greutatea unui denar, monetiformă, la Poiana[7], precum și a unei matrițe cu efigia Romei Republicane, reprezintă dovezi de activitate a meșterilor monetari geto-daci și în regiunea de la cotul Carpaților.

Meșterii geto-daci puteau să realizeze monedele fie prin batere (stanțare), fie prin turnare[8].

---

[4] Informație de la profesorul B. Mitrea, pentru care îi mulțumim.

[5] Tiparul a fost văzut de către M. Macrea înainte de cel de al doilea război mondial. Autorul amintit, astăzi decedat, ne-a lăsat o informație scrisă despre acest tipar monetar în repertoriul arheologic, S.V. Brașov. Tiparul s-a pierdut în cursul celui de al doilea război mondial. (Informație B. Mitrea.)

[6] I.H. Crișan, *Contribuții la problema lucrării podoabelor dacice*, în „AMN" VI/1969, pl. II, 1—2, VI, 12.

[7] R. Vulpe, *Evoluția așezărilor omenești în Moldova de jos*, în „SCIV", 1/1950, p. 50.

[8] J. Winkler, *Tehnica emisiunilor monetare la daco-geți*, în „SCN", IV, 1968, p. 335; C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, teză de doctorat. Rezumat. București, 1970, p. 18; (autorul consideră că monedele geto-dacice s-au realizat numai prin batere).

În cazul stanțării, meșterii monetari, printr-o lovitură cu ciocanul, aplicată unuia din manșoane, în timp ce celălalt era fixat pe un postament, imprimau pastilele monetare, decupate din argint, fixat în cele două matrițe.

Stanțele puteau fi din argint, fier moale sau bronz.

Uneltele pentru gravarea stanțelor erau priboiul, dornul, dalta, burghiul, sula, nicovala, cleștele și ciocanul. Gravarea stanțelor se făcea fie direct pe stanța de metal, fie în ceară, cînd tipul monetar era imprimat în același timp cu turnarea stanțelor.

Pe teritoriul patriei noastre s-au găsit stanțe din bronz, avînd tipul monedei gravat direct pe corpul stanței[9]. Faptul că la Tilișca nu s-a găsit un disc separat pe care să fie imprimat aversul sau reversul monedei, a făcut pe unii cercetători să considere că aici este vorba de stanțe turnate[10].

Admițîndu-se și turnarea ca metodă de realizare a monedelor, s-a presupus că stanțele de bronz erau astfel turnate încît reproduceau și tipul monedei[11].

Pentru turnarea de stanțe se putea proceda în felul următor :

1. Cu o monedă-stanță primară se obținea în lut un tipar. În acest tipar se turna bronzul, se forma o stanță pozitivă, folosită la rîndul ei la turnarea altei stanțe, în negativ, necesară baterii monedelor. Utilizarea unui astfel de tipar pozitiv din metal pentru imprimarea tiparelor din lut dădea posibilitatea obținerii unui număr foarte mare de tipare de lut.

2. Sau, un alt procedeu : moneda se imprima în ceară, iar de pe această ceară se obținea un mulaj de lut în pozitiv, cu ajutorul căruia se turna o stanță negativă, utilizată în baterea monedelor. Un mulaj de lut în pozitiv, cu ajutorul căruia se turna o stanță negativă, credem că poate fi considerat și medalionul de lut ars de la Grădiștea Muncelului[12].

Acest tipar corespunde cerințelor de a avea dimensiuni mai mari decît moneda (are 10,3 cm în diametru) care urmează a fi turnată, deoarece el se micșora în urma arderii.

Meșterii geto-daci s-au dovedit ingenioși și în privința obținerii materiei prime pentru confecționarea monedelor. Pe lîngă argintul din minereuri, era utilizat și cel provenit din topirea monedelor

---

[9] Pe stanțele de la Tilișca era gravat și tipul monedei.

[10] J. Winkler, *Stanțele și stilul monedelor daco-getice*, în „Apulum", VII/1968, p. 209, vezi și nota 4.

[11] J. Winkler, *op. cit.*, în loc. cit.

[12] C. Daicoviciu, I.H. Crișan, în „MCA", vol. V, pp. 396—39[illegible] fig. 8.

MUZEUL MIXT SEBEȘ Județul Alba

aflate în circulație, după cum o indică descoperirea de la Stăncuța[13]. Această soluție probabil că era utilizată, în special, în zonele care nu dispuneau de zăcăminte naturale.

Lipsa argintului a dus în unele regiuni — ca de pildă în Moldova, după părerea unor cercetători — la utilizarea bronzului care se arginta, cum este cazul cu tezaurul de la Bozieni[14]. Aici, moneda de bronz, gata ștanțată, s-a introdus într-o baie de argint, obținîndu-se în felul acesta argintarea ei.

Din observarea monedelor realizate de meșterii geto-daci, ne putem da seama și de măiestria de care dădeau dovadă meșterii gravori. Portretele gravate, clar, precis, cu multă siguranță pe monede, motivele ornamentale, unitatea și simetria desenelor ne îndreptățesc să afirmăm că am putea vorbi de un stil monetar geto-dacic. Ca și meșterii argintari, gravorii aveau ca izvor de inspirație pentru motivele lor decorative, mediul înconjurător.

Experiența dobîndită de meșterii monetari geto-daci le-a permis să treacă de la ștanțarea rondelului între două ștanțe plane, la ștanțarea într-o ștanță concavă și alta convexă, ajungînd la emisiuni cu rondel schifat[15].

Prin cele de mai sus, am încercat să arătăm că la geto-daci avem de-a face cu un meșteșug propriu al emiterii monedelor, practicat din secolul III î.e.n.[16].

---

[13] C. Preda, *Proveniența argintului...*, în „SCIV", XVIII, 1/1957, pp. 113—128.
[14] M. Chițescu, V. Ursache, *Notă asupra unui tezaur de monede romane de la începutul imperiului, descoperit la Bozieni-Roman*, în „SCIV", XVII, 4 — 1966, pp. 703—709.
[15] J. Winkler, *Tehnica emisiunilor monetare*, în „SCN", IV/1968 p. 336.
[16] C. Preda, *Despre începuturile...*, p. 89.

3. MEȘTEȘUGUL CONSTRUCȚIILOR

Ingeniozitatea dacilor în construcții se poate aprecia atît după uneltele de dulgherie descoperite prin săpăturile arheologice, cît și prin iscusința cu care erau ridicate construcțiile militare, civile și religioase.

Materialele de construcții. Materialele de construcții folosite de către meșterii geto-daci erau : piatra, cărămida și lemnul. Se pare că piatra necesară ridicării cetăților din Munții Orăștiei era furnizată de cariera dacică situată pe colina Măgura, aproape de Călan. Tot de aici probabil că au fost aduse și blocurile de piatră pentru cetățile dacice din sudul Transilvaniei. Acolo unde piatra lipsea, ca de pildă în Cîmpia Munteniei, la Popești, în construcții erau utilizate cărămizile. Acestea erau făcute din lut frămîntat, amestecat cu paie, ca și vălătucii pentru locuințe. Aveau o formă rotundă și erau uscate la soare, înșirate pe bețe, după cum ne arată orificiile pe care le au în centrul lor.

Cărămida era utilizată și pentru completarea zidului din piatră, așa cum avem documentat la : Căpîlna[1], Tilișca, Costești și la Piatra Roșie[2].

Aceste cărămizi au o formă pătrată, măsurînd 48×48 cm și 8,5 cm grosime și au fost arse înainte de a fi așezate în zid.

La fel ca și cărămizile, țiglele aveau dimensiuni foarte mari, 70×52 cm și 3 cm grosime. Marginile care încadrau țigla sînt de

[1] I. Berciu, N. Lupu, Oct. Floca, M. Macrea, *op. cit.*, p. 13 ; „SCIV", XV. 2/1954, pp. 71—79, fig. 1—3, pl. 1 ; M. Macrea, în „SCIV", XVII/1956, p. 135.

[2] C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, p. 67.

2 cm înălțime și 4 cm grosime. Pe suprafața lor, țiglele sînt prevăzute cu un brîu în relief de 1 cm înălțime.

Lemnul juca un rol important în dulgherie și la înlocuirea materialului feros precum și la realizarea de balustrade, scări, uși, ferestre și pridvoare. Dovada utilizării lemnului o constituie urmele de arsură de sub chirpiciul construcțiilor cu pereții de lut, precum și faptul că s-au găsit în săpături cuie și piroane care erau desigur utilizate la încheierea scheletului și susținerilor din lemn. O clădire din lemn, avînd numai temelia din piartă, este cea din interiorul incintei de la Piatra Roșie, cu două încăperi, înconjurată din trei părți de un pridvor, care era construit și acesta din lemn și prevăzut cu uși.

Faptul că ușile erau tot din lemn, ne-o dovedesc și cercetările de pe dealul Pustiosul, unde în exterior, în preajma pragurilor, au fost găsite bucăți de cuie de fier și piroane care formau armătura ușii. Din lemn (șindrilă) era făcut probabil acoperișul locuințelor. Pentru susținerea acoperișului erau utilizați de asemenea stîlpi de lemn.

La Grădiștea Muncelului, în turnul V, o scară de lemn ducea de la subsol la etaj. Pentru intrarea în turn, la Piatra Roșie, era de asemenea o scară din lemn. La Căpîlna, drumul sau scările, pe o porțiune, erau fie acoperite, fie apărate de o balustradă din lemn, ai cărei stîlpi erau înfipți în scobiturile patrulatere constatate pe latura superioară, la o parte din blocurile din șirul de sud-est, dinspre marginea terasei.

Lemnul a jucat un rol deosebit de important în construcțiile dacice. Din lemn erau nu numai lăcașurile civile, ci și unele cu caracter religios, ca de pildă sanctuarul de la Pecica.

Cercetările arheologice și istorice au dovedit că geto-dacii erau stăpîni pe meșteșugul construcțiilor militare, civile și religioase.

Construcțiile militare. În complexul construcțiilor militare, meșterii geto-daci au dat dovadă de îndemînare deosebită la ridicarea valurilor de pămînt, palisadelor, zidurilor, teraselor fortificate, platformelor săpate în stîncă, turnurilor de veghe pe vîrfurile de dealuri și munte, la săparea de șanțuri la poalele pantelor etc.

Menționăm tehnica de construcție a valului de pămînt de la Popești[3], care are elemente comune cu fortificațiile de pămînt din Europa Centrală, din a doua epocă a fierului.

Presupunem că ridicarea valului se făcea în felul următor : la nivelul solului se așternea un strat de pietriș de rîu deasupra

[3] R. Vulpe, în „SCIV", XVI, 1—2/1955, p. 243 ; „MCA", vol. VI, pp. 320—321.

căruia se așezau bîrne groase, iar între ele turte de lut întregi sau fărîmițate, amestecate cu argilă. După aceea avea loc arderea bîrnelor de lemn în urma căreia argila și turtele de lut se calcinau. Se presăra apoi peste masa care rezulta în urma arderii, argilă nearsă în straturi neregulate, alternînd cu pături subțiri de cenușă. După ce masa de argilă nearsă era bătută cu maiul, se așternea un nou strat de pietriș de rîu, peste care se adăuga pămînt.

În rest, avem de-a face cu valuri de pămînt prevăzute cu palisade. Astfel este valul de apărare al cetății de la Costești care înconjura nu numai platoul superior al dealului ci și terasele de sub el. În val erau înfipți stîlpi groși de lemn, legați între ei printr-o împletitură de nuiele, bine lipită cu pămînt, formînd palisada, în spatele căreia se adăposteau apărătorii. Valul nu se închidea complet, ci capetele sale se petreceau unul peste altul, formînd o intrare numită „în clește".

Valul de pămînt nu se mai întîlnește la nici o altă cetate din Munții Apuseni, ci numai în zona Cioclovina Ponorici, pentru a apăra intrarea dinspre apus, pe valea Streiului, către Sarmizegetusa.

Urme de valuri de pămînt au mai fost găsite la Stoina în Oltenia, Poiana și Tîrgu-Ocna în Moldova, Racul (județul Harghita) și Arpașul de Sus (județul Brașov), la Jigodin, pe trei înălțimi diferite se aflau trei așezări dacice, toate întărite cu cîte un val de pămînt și piatră. Acolo unde terenul nu era destul de abrupt, în fața valului a fost săpat un șanț larg și adînc. La Pecica, așezarea era apărată de un șanț adînc și lat. La Ocnița au fost constatate de asemenea șanțuri de apărare.

Printre așezările întărite se numără atît cetățile de pămînt, cît și cetățile de piatră. Cetățile de pămînt se ridicau de obicei pe un pinten de deal, care avea o terasă plată pe culme, înconjurată de pante abrupte de jur împrejur. Pintenul de deal era legat de restul terenului printr-o porțiune îngustă, de trecere. Această punte de trecere era apărată printr-un șanț și un val care purta pe coamă o palisadă.

Cetatea de piatră era un element al unui ansamblu de apărare care cuprindea partea cea mai înaltă și mai greu de ajuns a unui munte. Cetățile de piatră reprezentau sisteme de apărare superioare, impunătoare prin construcția lor.

În afară de cetățile din Munții Orăștiei, care apărau centrul dacic de la Sarmizegetusa, s-au mai descoperit și altele cum ar fi : cetatea de la Cîmpuri Surduc (tot în județul Hunedoara), cetatea de la Piatra-Craivii (județul Alba), cetatea de la Căpîlna (pe valea Sebeșului), cea de la Tilișca de lîngă Sibiu, cetatea de la Ocnița din

Oltenia, cetatea de la Bîtca-Doamnei, în apropiere de Piatra-Neamț, cea de la Barboși, în apropiere de Galați, cetatea de la Tisești și altele.

O problemă care se pune în legătură cu cetățile dacice este aceea a fortificării lor cu ziduri din piatră.

Zidurile cetăților dacice se deosebesc, în funcție de importanța fiecăreia, de categoria și destinația construcțiilor. La zidurile dacice s-a constatat o îmbinare între piatră și lemn, procedeu cunoscut și de celți. Deosebirea dintre zidul dacic și *murus gallicus*, caracterul autohton al zidului dacic, au fost remarcate de arheologii români[4]. În ceea ce privește „tradiția celtică", observată la daci, V. Pârvan menționează că la celți „avem mai degrabă un zid de grinzi așezate transversal, unele în lungul, altele în latul zidului, iar interstițiile sînt umplute cu pămînt bătut și sfărîmătură de piatră, numai fronturile externe ale zidului, fiind placate cu piatră, și anume cu blocuri mici și destul de neregulate"[5]. În ceea ce privește zidul dacic, Vasile Pârvan îl definește ca „un murus gallicus" special, care se bazează pe principiile expuse de Caesar, dar este executat într-o formă superioară celui din Gallia. Academicianul Daicoviciu remarcă cu privire la zidul dacic că „nu e vorba nici de o tradiție celtică, și nici de „murus gallicus", ci de un principiu străvechi la toate popoarele mediteraneene, pe care îl găsim în construcțiile din Creta, la Knossos și care n-a încetat să fie aplicat în cazuri și împrejurări speciale și mai tîrziu. Prof. C. Daicoviciu afirma : „Dacă e o tradiție mediteraneană (greacă), ea a putut fi împrumutată ca sistem de construcție de la meșterii greci din cetățile și orașele pontice, cu care dacii din Carpați au avut dese și strînse legături"[6].

Zidul dacic *(opus dacicum,* care nu trebuie confundat cu *murus gallicus)* este ridicat din blocuri mari de piatră, grupate în doi paramenți, între care a fost așezat pămînt. Paramenții se legau cu ajutorul unor grinzi de lemn, așezate transversal pe toată grosimea zidului. Grinzile aveau capetele tăiate în formă de „coadă de rîndunică" („babe") și intrau în scobiturile de pe suprafața blocurilor respective sau erau utilizate ca scoabe. Acest sistem de zid este aplicat din timpuri străvechi în lumea mediteraneană[7]. Tehnica zidului dacic,

---

[4] D. M. Teodorescu, *Cetatea dacă de la Costești*, Cluj, 1930, p. 5 ; C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, București, 1954, p. 42 ; *Istoria României*, vol. I, p. 320 ; *Atti del Settimo Congresso Ist. di Archeologia Classica*, vol. III, Roma, 1961, p. 84.

[5] V. Pârvan, *Getica...*, p. 475.

[6] C. Daicoviciu, *op. cit.*, în loc. cit.

[7] Vitruvius, *De Arhitectura*, I, 21.

ILUSTRAȚII LA CAPITOLELE 1 și 2

1. Cuțit de plug de la Grădiștea Muncelului.

2. Brăzdare de plug dacice de la Bîtca-Doamnei **(a)** și de la Popești **(b)**

3. Brăzdar și cuțit de plug de la Grădiștea Muncelului.

4. Seceră descoperită la Grădiștea Muncelului.

5. Brăzdare de plug de la Căpîlna.

6. Greblă găsită la Grădiștea Muncelului.

7. Brăzdar de plug de la Popești ; diferite obiecte getice de metal : cuțitaș de fier, cîrlig de ușă de fier, cui mare de fier, cîrlig de ușă de fier, vîrf de teacă de pumnal de bronz.

8. Cosor de fier pentru viticultură, de la Popești.

9. Seceri din fier de la Grădiștea Muncelului.

10. Cuțit curb de fier găsit la Popești.

11. Cuțite găsite la Piatra-Craivii.

12. Unelte getice de fier găsite la Popești.

13. Cosor dacic cu mîner de os de la Bîtca-Doamnei.

14. Secure de fier găsită la Grădiștea Muncelului.

15. Secure de fier găsită la Grădiștea Muncelului.

16. Secure de fier de la Grădiștea Muncelului.

17. Ciocan de fier de la Tilișca.

18. Secure de la Tilișca.

19. Teslă găsită la Grădiștea Muncelului.

20. Nicovală dacică din fier găsită la Bîtca-Doamnei.

21. Nicovală de fier de la Tilișca.

22. Nicovală găsită la Grădiștea Muncelului.

23. Nicovală descoperită la Grădiștea Muncelului.

24. Cuțitoaie găsită la Grădiștea Muncelului.

25. Compas găsit la Grădiștea Muncelului.

26. Frigare dacică găsită la Căpîlna.

27. Fierăstrău găsit la Grădiștea Muncelului.

28. Diferite obiecte din fier de la Poiana : pinteni, zăbală, cheie, vîrf de săgeată.

29. Diferite forme de clești descoperiți la Grădiștea Muncelului

30. Ținte de fier găsite la Grădiștea Muncelului.

31. Scoabă de fier și daltă găsite la Grădiștea Muncelului.

32. Cheie, mîțe, zălar găsite la Piatra-Craivii.

33. Vîrfuri de săgeată din fier găsite la Grădiștea Muncelului.

34. Vîrfuri de săgeată din fier de la Piatra-Craivii.

35. Coif de argint aurit din tezaurul de la Agighiol.

36. Vas phialae din tezaurul de la Agighiol.

37. Vas de argint din tezaurul de la Agighiol.

38. Cnemidă din tezaurul de la Agighiol.

39. Vase de argint din tezaurul de la Sîncrăieni.

40. Obiecte de podoabă getice de argint provenind din tezaurul de la Merii-Goala : fibule, lanțuri, aplice.

41. Vasul, matrițele și pastilele monetare de la Tilișca, jud. Sibiu.

42. Monede geto-dacice.

1

2b

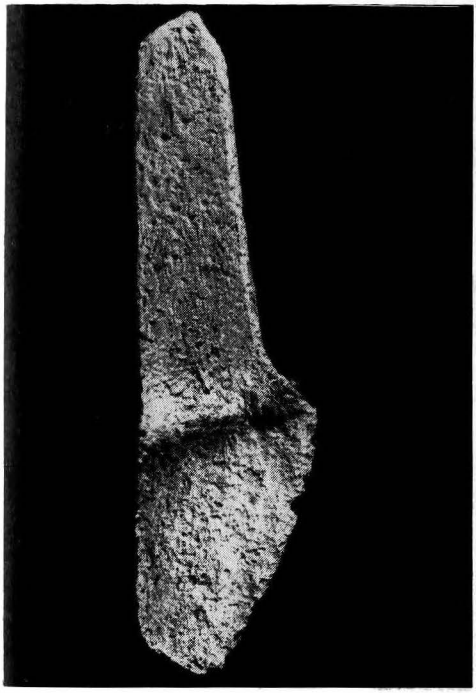

2a

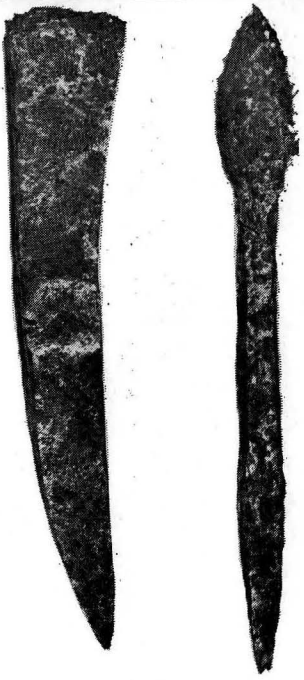

3

4

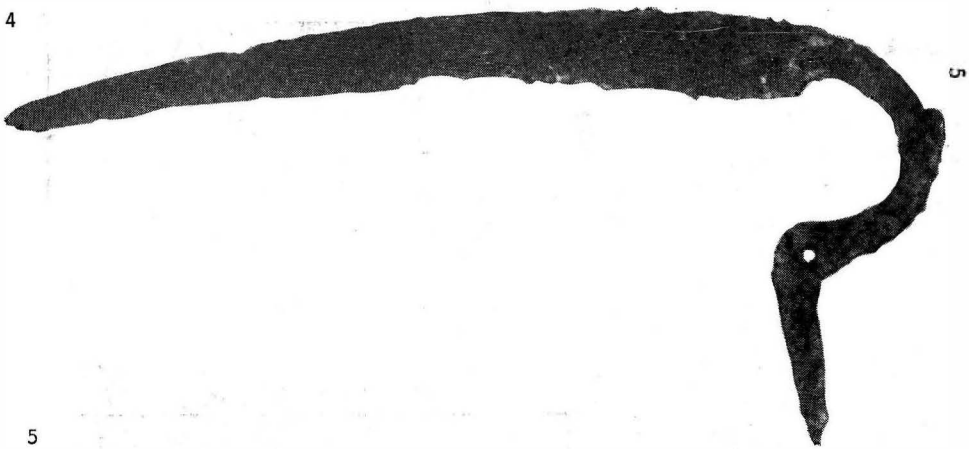

5

6

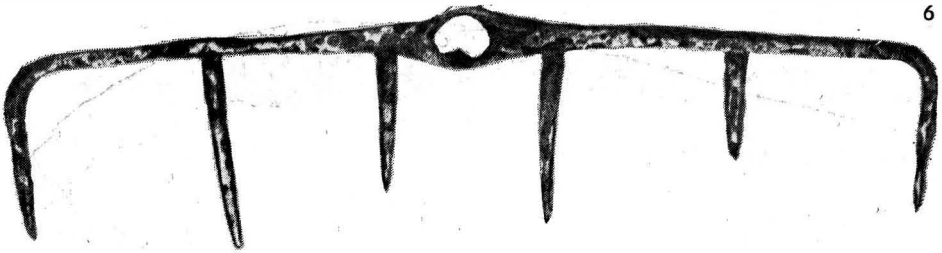

7

8

9

10

11

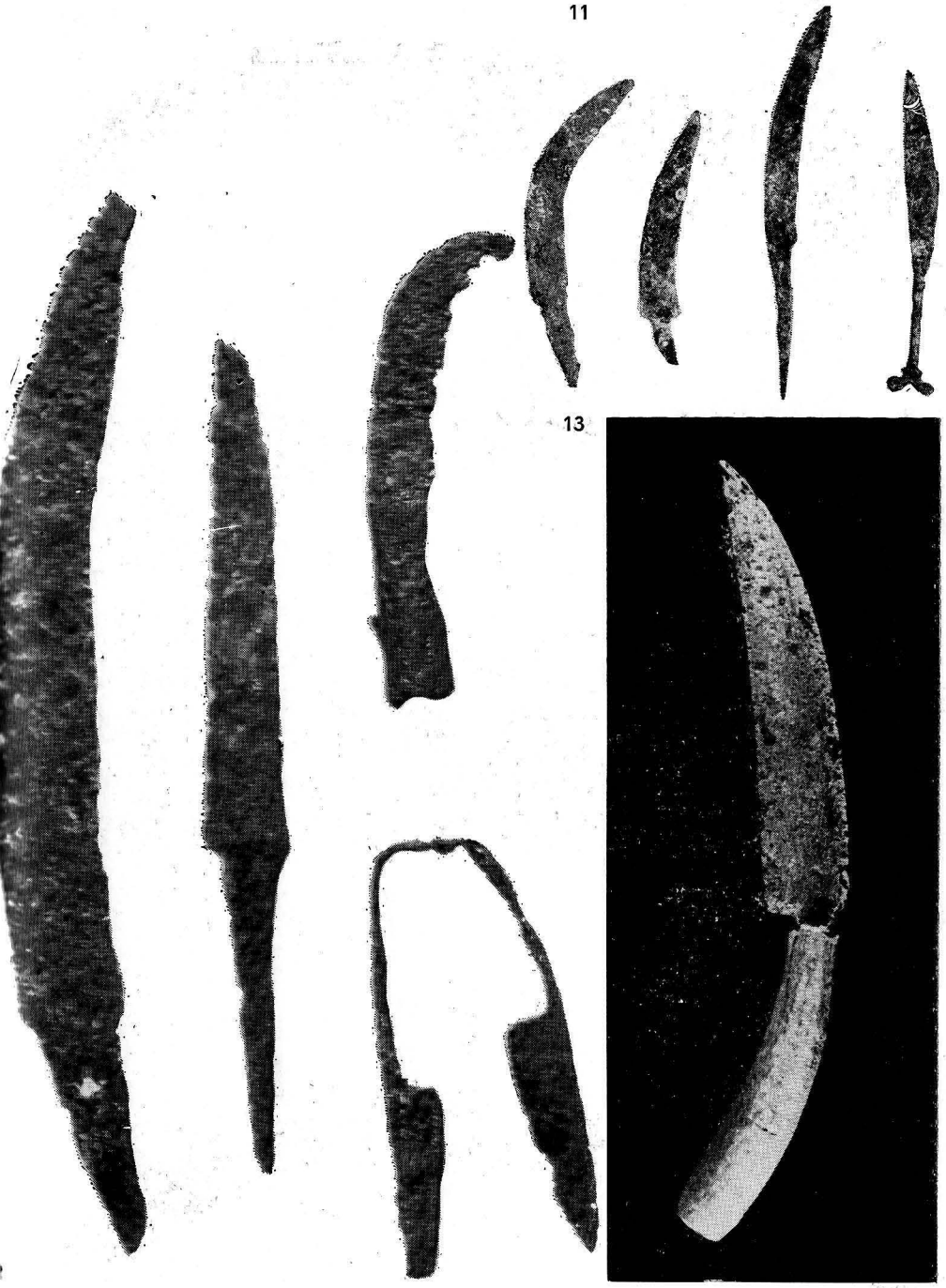

13

14, 15

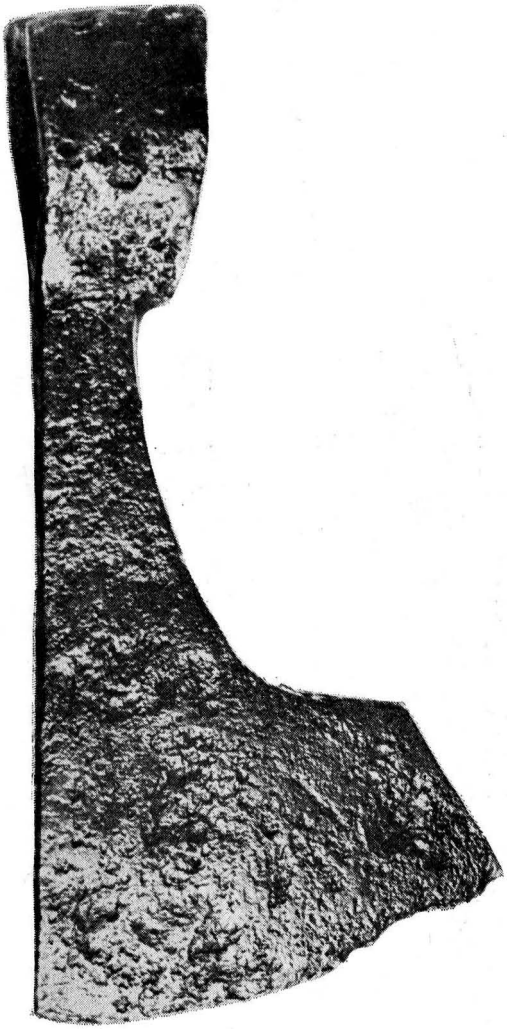

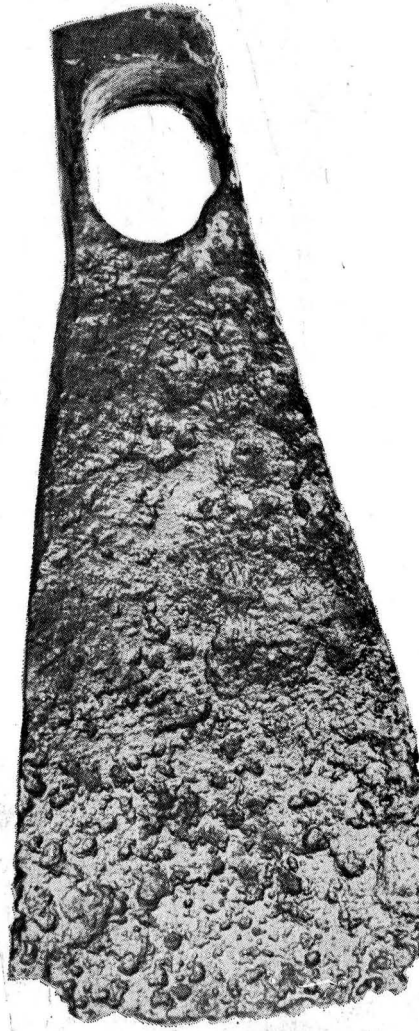

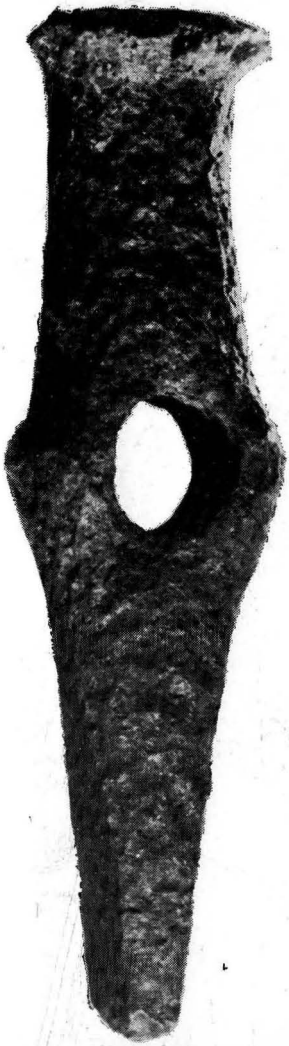

16, 17, 18

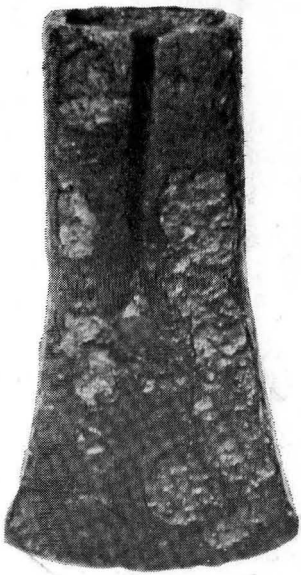

19

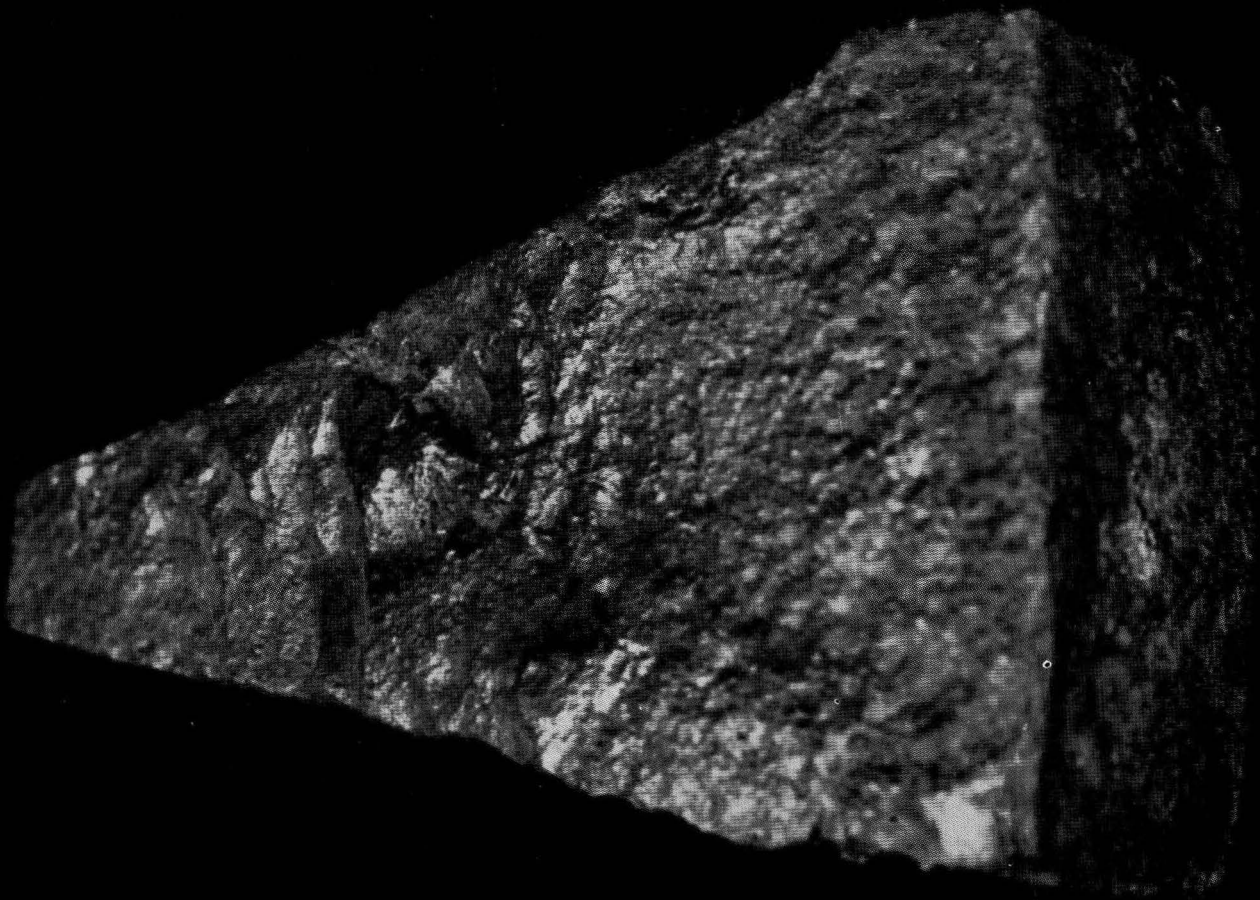

20

21

22, 23

24, 25

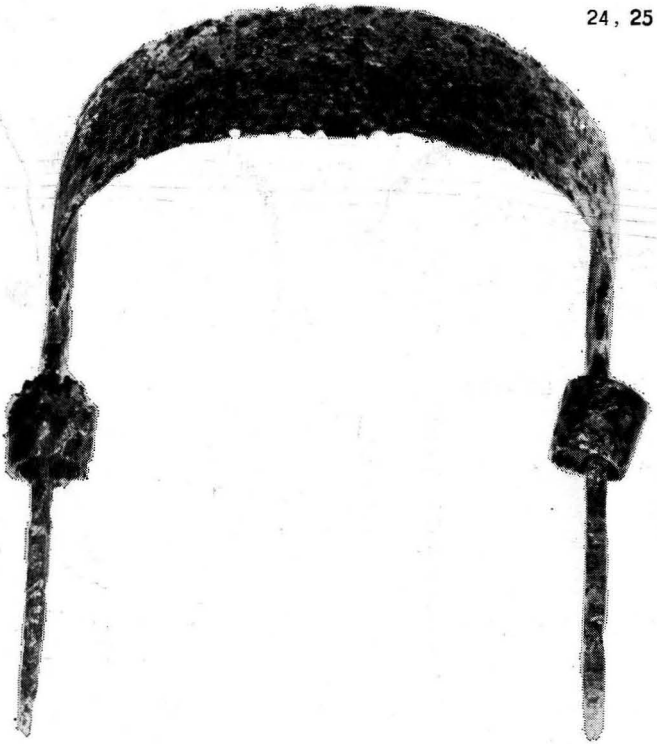

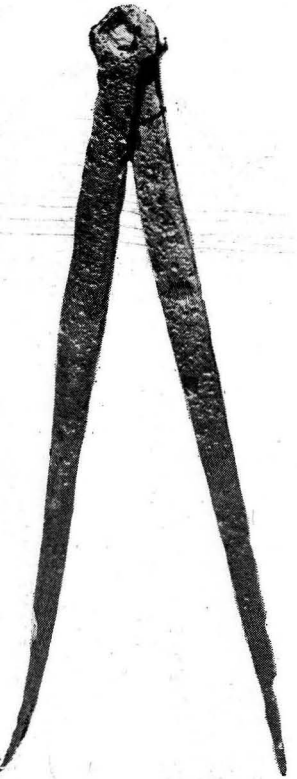

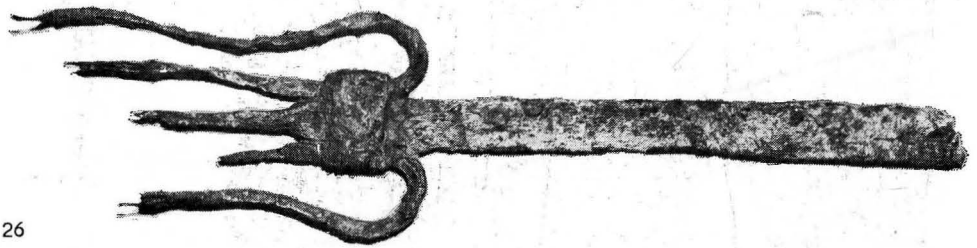

26

27

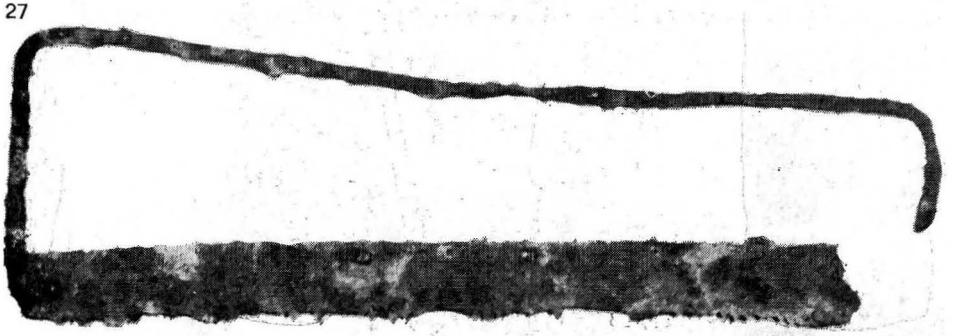

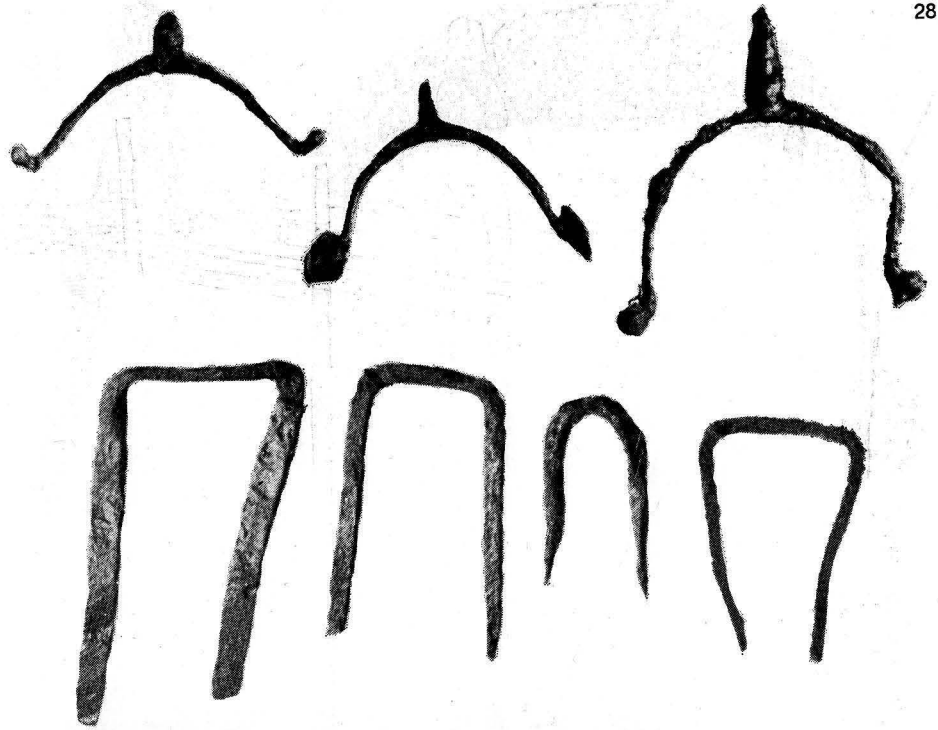

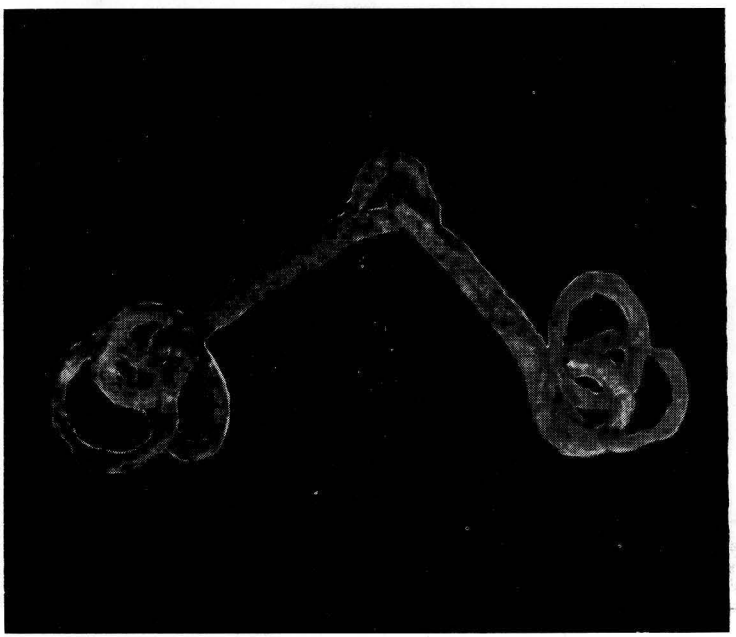

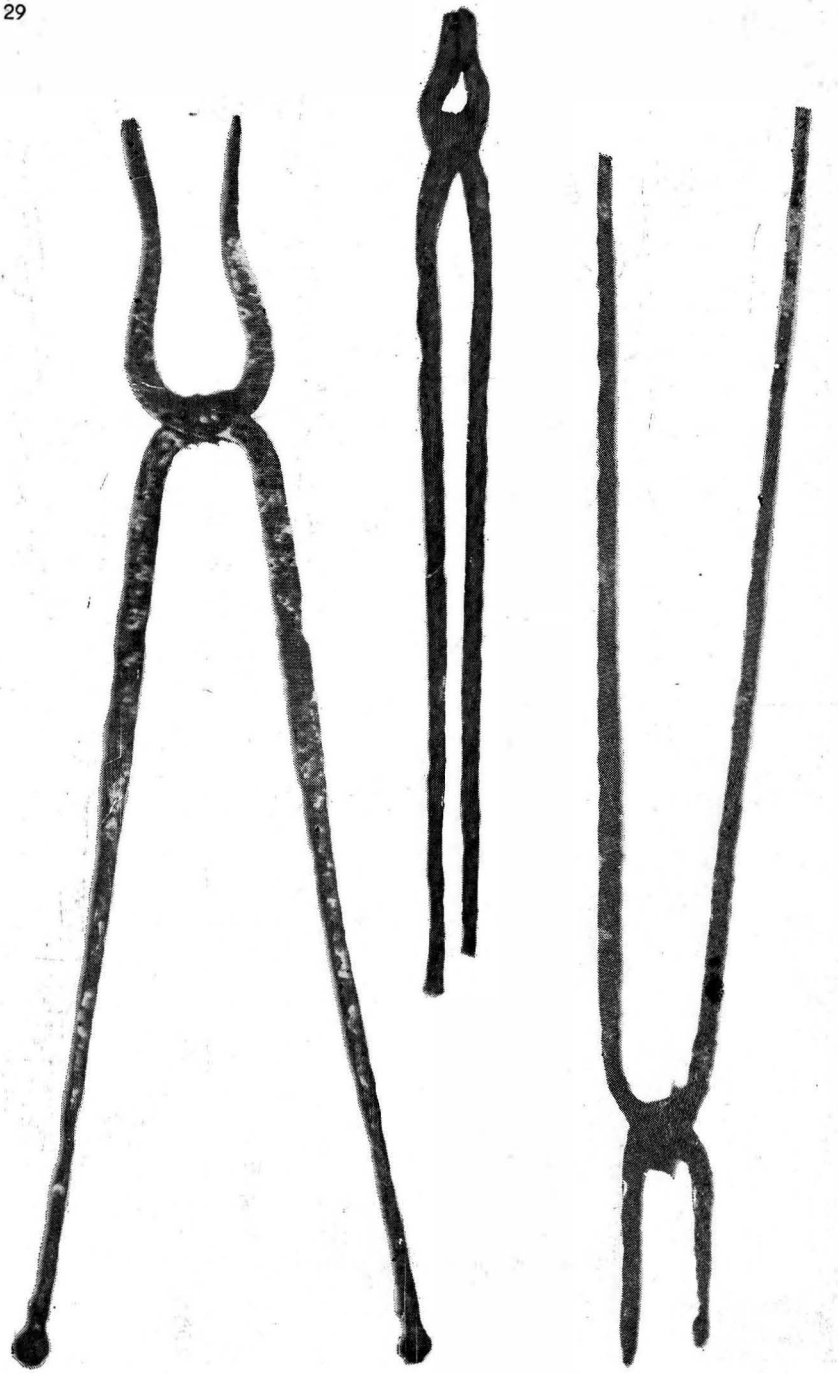

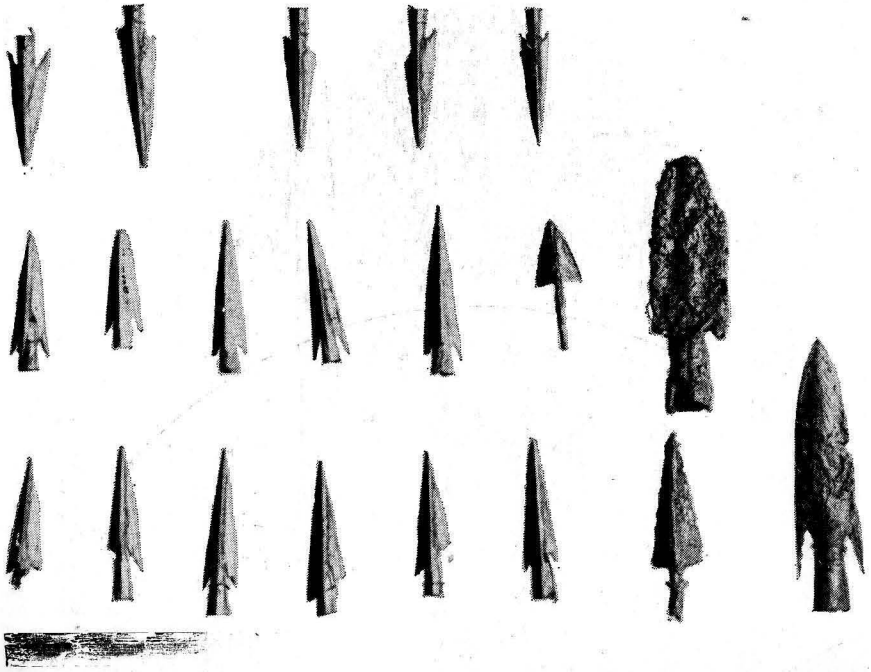

33

34

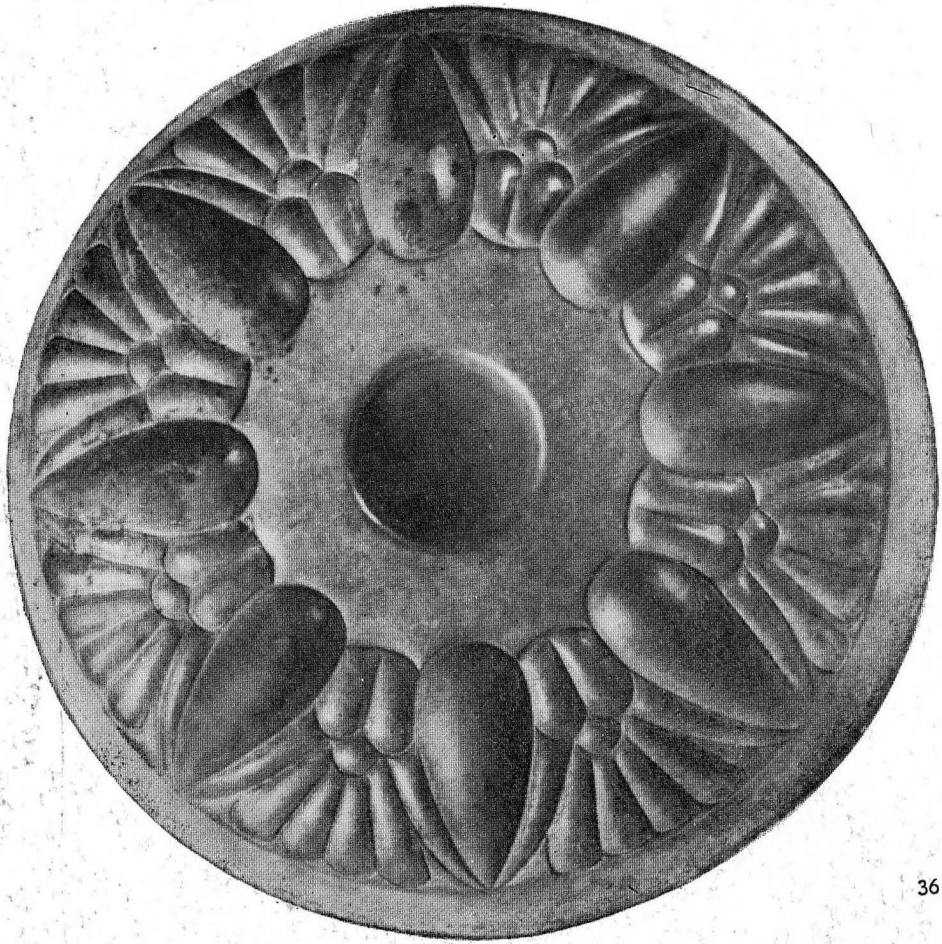

36.

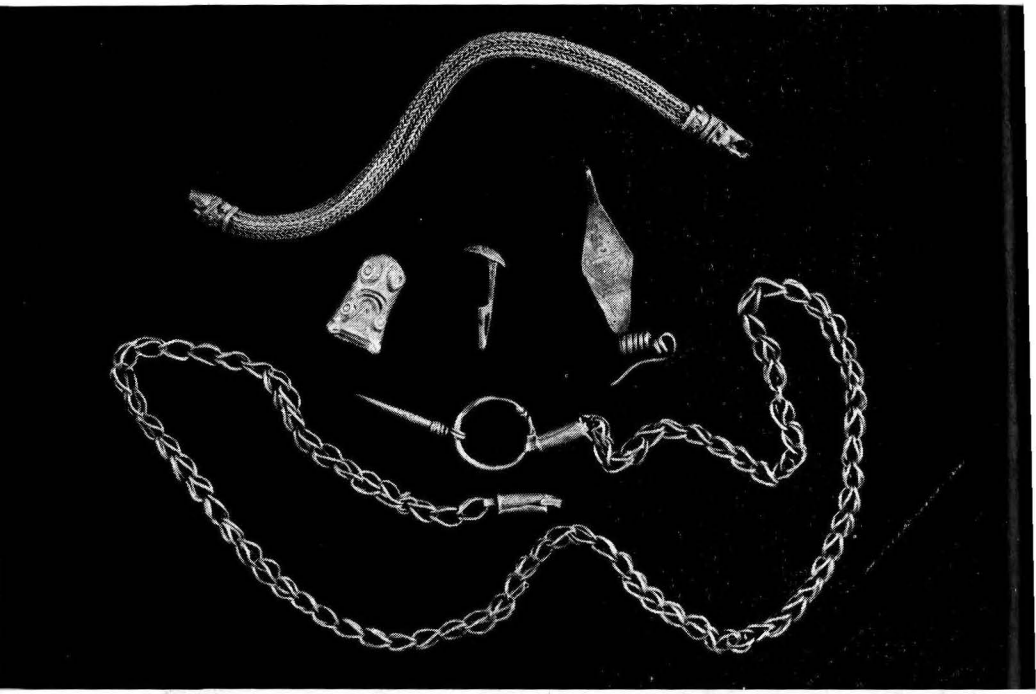

40

41

ILUSTRAŢII LA CAPITOLELE 3 şi 6

43. Peretele sudic al turnului I de la Tilişca. Vedere din exterior.

44. Vas dacic ornamentat de la Piatra-Craivii.

45. Vas dacic de la Piatra-Craivii.

46. Vas dacic de la Căpîlna.

47. Rîşniţă dacică de la Bîtca-Doamnei.

48. Vas borcan ornamentat cu bandă ondulată şi cu striaţii găsit la Tilişca.

49. Cană getică cenuşie de tehnică superioară, ornată cu linii lustruite.

50. Vas „strecurătoare" descoperit la Popeşti.

51. Vase getice, de formă superioară, reproducînd forme elenistice, descoperite la Zimnicea.

52. Ceramică geto-dacică. Bol delian găsit la Popeşti.

53. Ceramică geto-dacică. Bol delian de la Popeşti.

54. Lustruitoare găsită la Popeşti.

55. Boluri deliene fragmentare de la Poiana.

56. Ceaşcă dacică de la Calu-Neamţ.

57. Vas mare de provizii descoperit la Lutărie — Piatra Neamţ.

58. Vas mare de provizii descoperit la Cozla — Piatra Neamţ.

59. Căţuie dacică cu două torţi de la Poiana.

60. Cană dacică lucrată cu mîna, lustruită, de la Bîtca-Doamnei.

61. Ceramică dacică pictată cu motive animaliere de la Grădiştea Muncelului.

62. Fructieră dacică de la Bîtca-Doamnei.

63. Cană dacică lucrată la roată, de la Bîtca-Doamnei.

64. Ceramică dacică pictată de la Grădiştea Muncelului.

65. Căţuie dacică de la Bîtca-Doamnei.

66. Fructieră dacică pictată de la Bîtca-Doamnei.

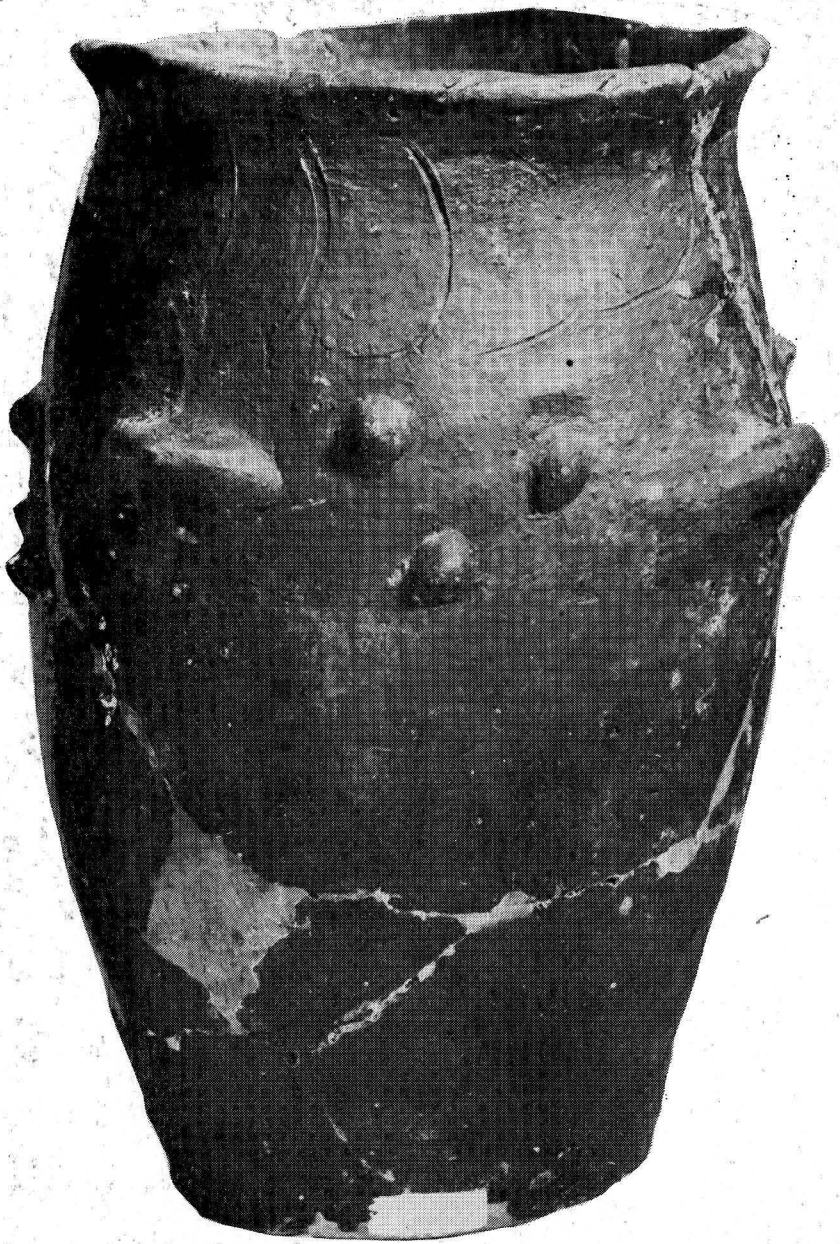

44, 45

46

47

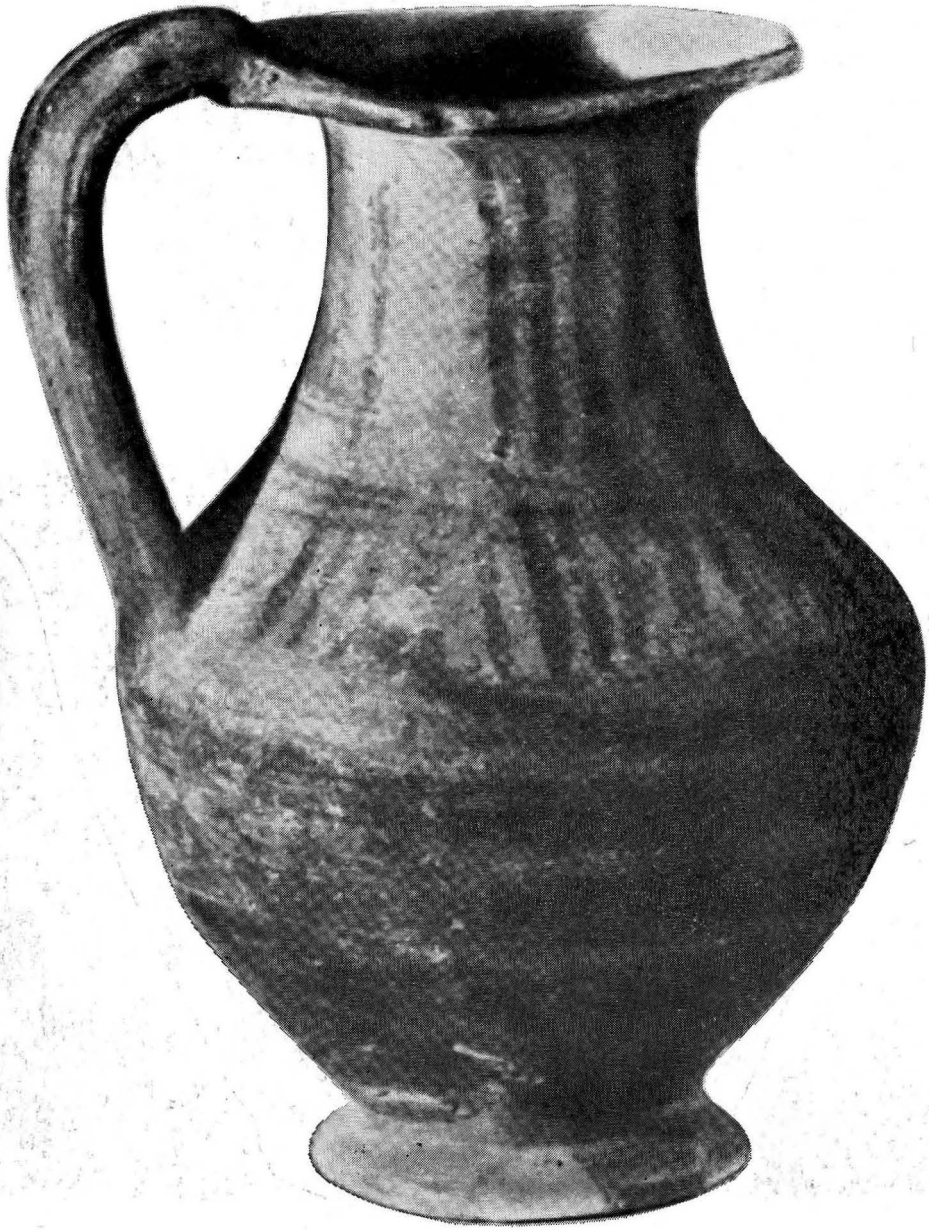

50

51

54

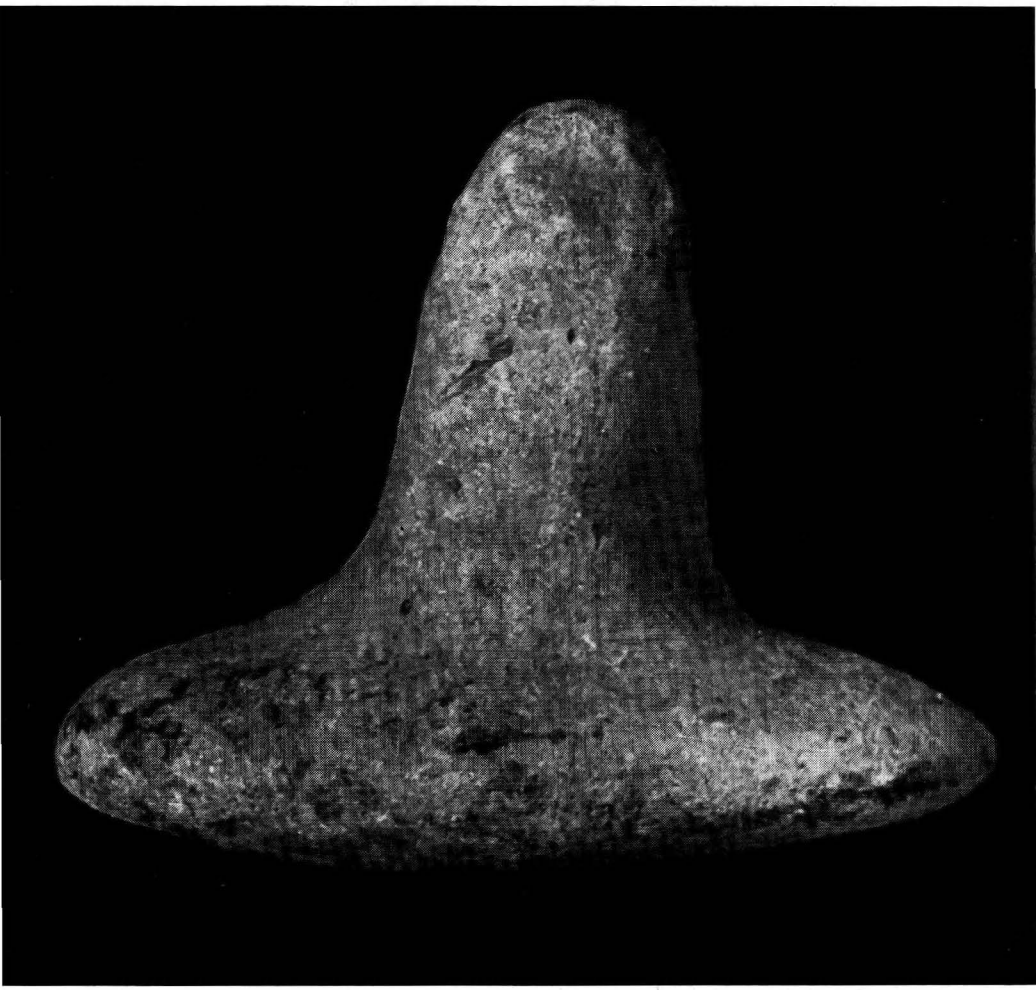

56

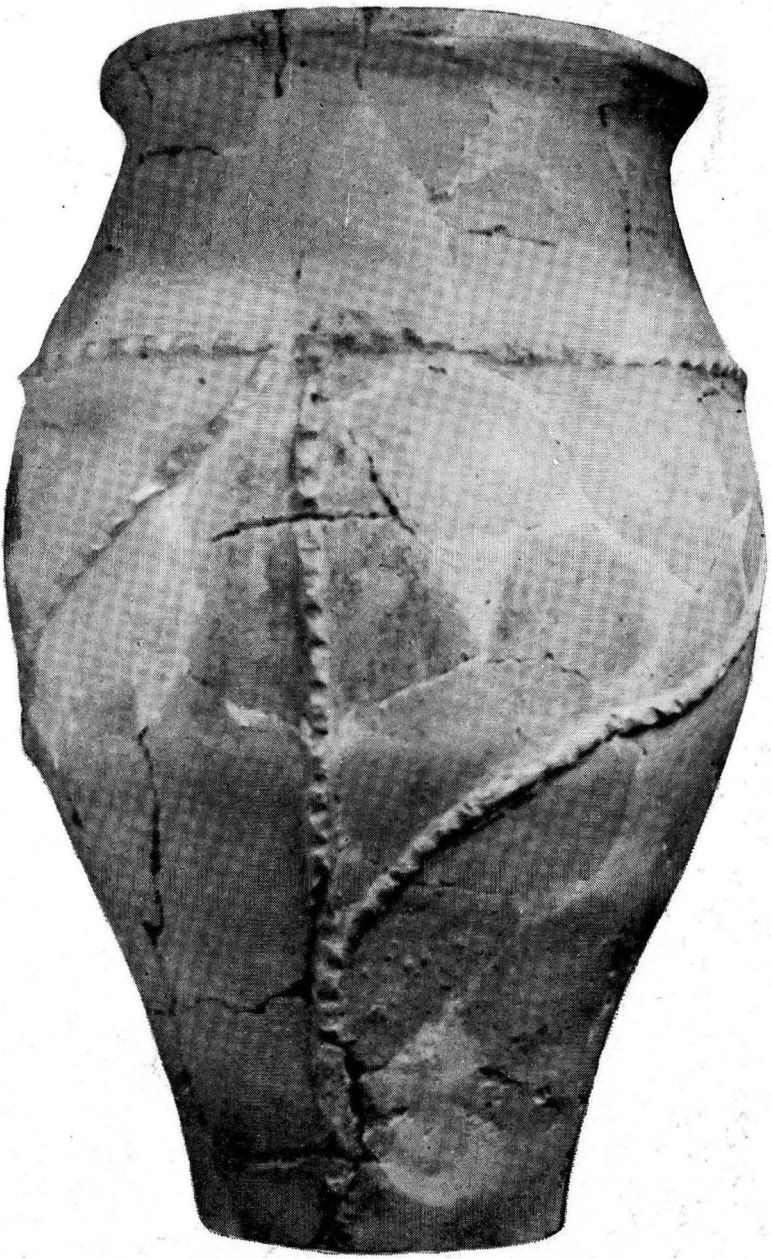

←
58

59

←
60

61

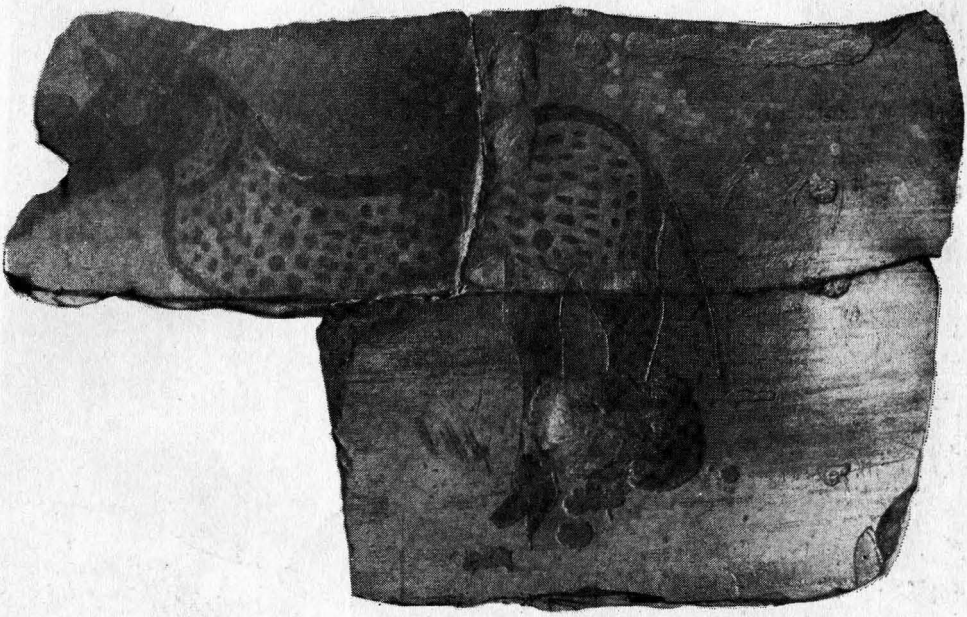

62

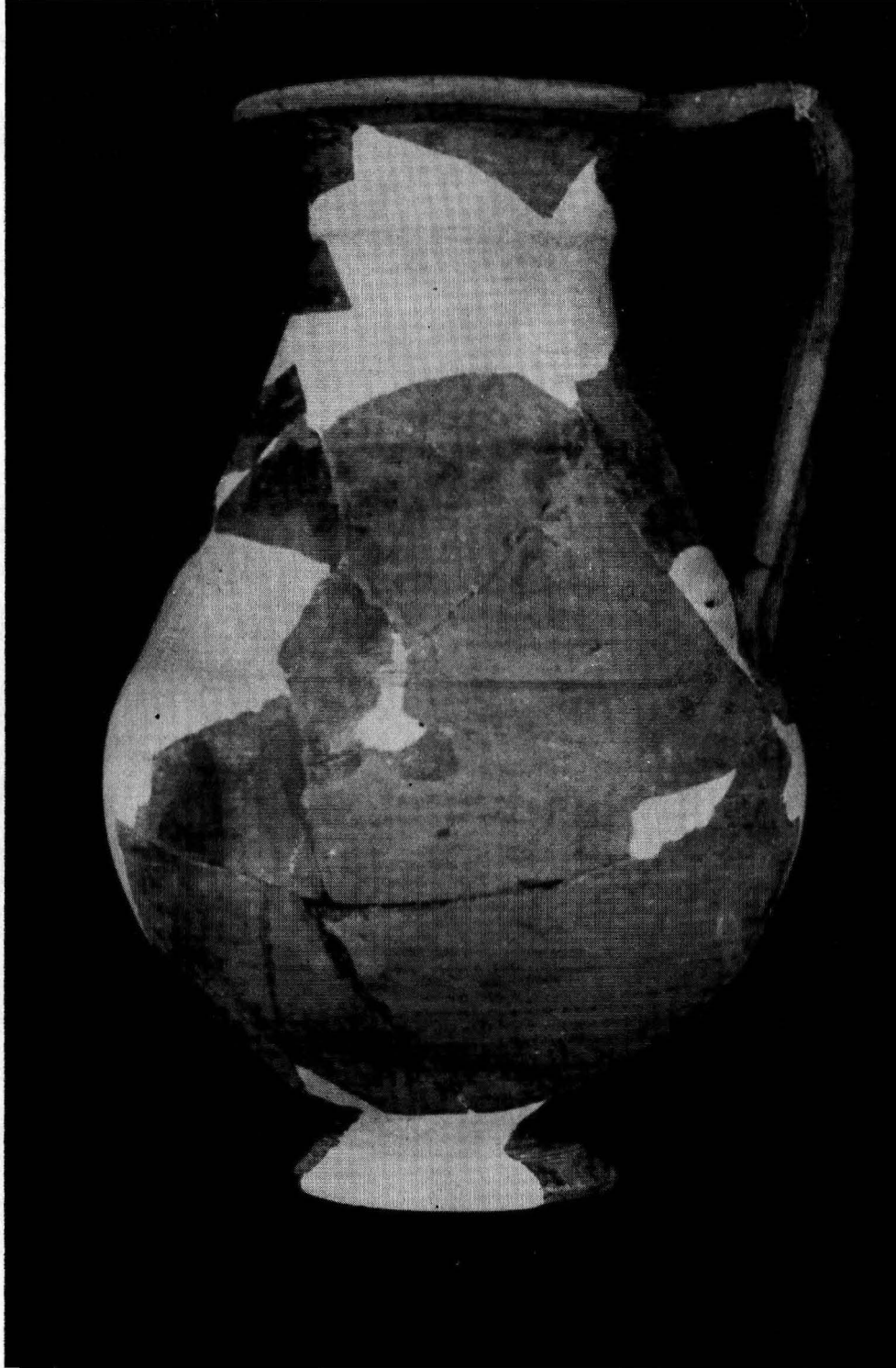

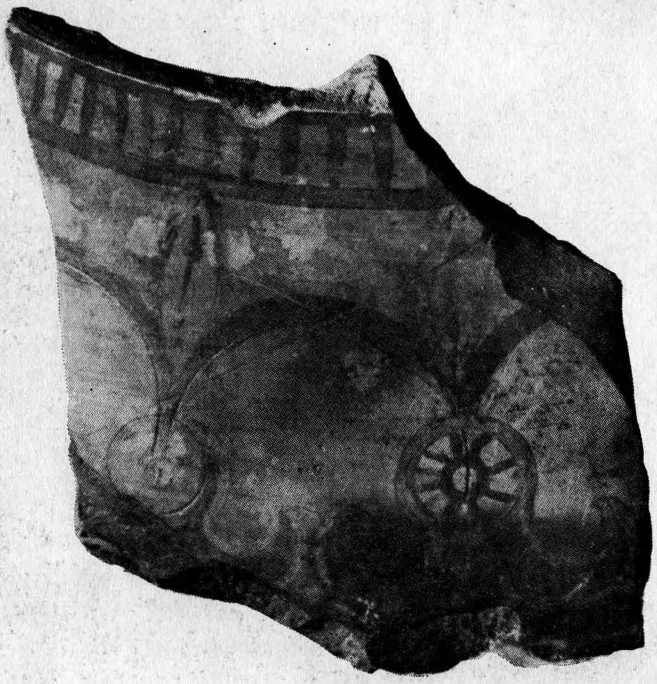

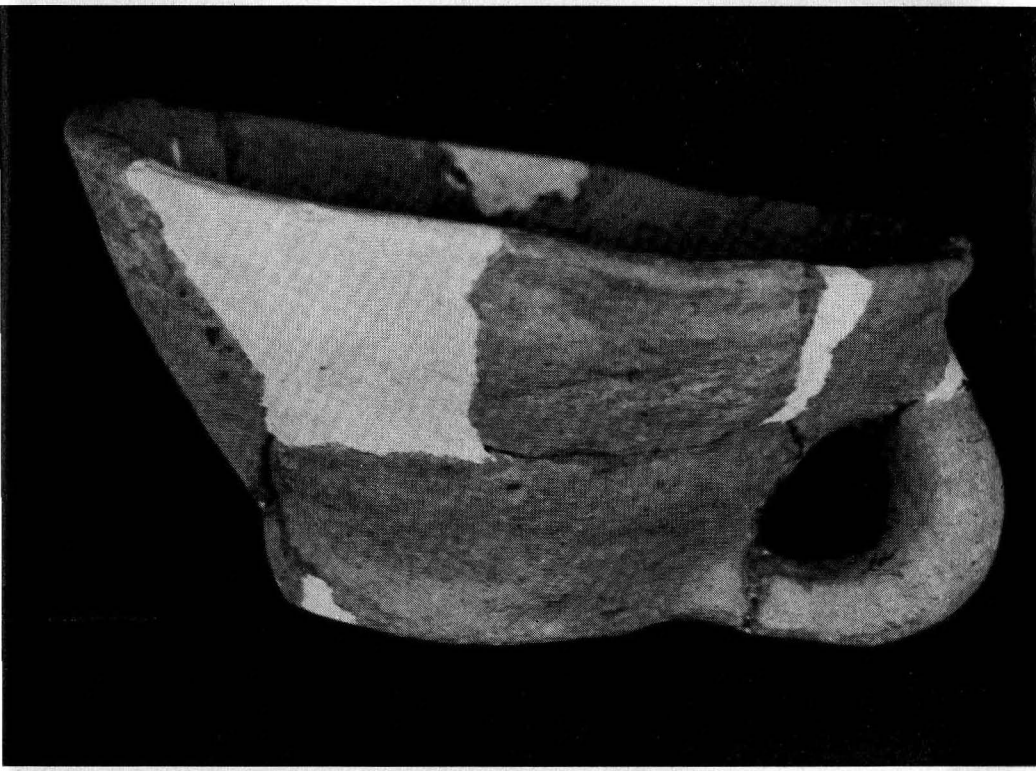

cunoscută la Cetățuia-Costești, Grădiștea Muncelului, Piatra Roșie, Căpîlna, Tilișca, Bănița, Piatra-Craivii, Bîtca-Doamnei, are caracteristici specifice fiecăreia.

Zidul cetății de la Costești are două fețe : una exterioară și una interioară, formate din blocuri de calcar conchilic, tăiate regulat (opus quadratum), de dimensiuni variabile. La Piatra Roșie, blocurile nu au fost cioplite la locul construcției, ca la Costești, ci au fost aduse fasonate gata din vale. Menționăm că la cetățile din Munții Orăștiei este remarcată existența celor două feluri de jgheaburi la blocurile de piatră : cele în formă de „coadă de rîndunică" și cele pentru scurgerea apei la zidurile de terasă.

La Tilișca, numai unele blocuri de piatră pentru construcția turnului de apărare erau prevăzute ca la cetățile din Munții Orăștiei cu „babe".

La Bîtca-Doamnei[8] blocurile păstrează anumite dimensiuni, în ordinea în care au format paramentul exterior al zidului. În partea de jos a zidului blocurile de piatră sînt mai mari, iar pe măsură ce zidul se înalță, ele devin tot mai mici. Prin regularitatea formei blocurilor de piatră, paramentul exterior al zidului de incintă avea aspectul unui zid lucrat în *opus quadratum*. Paramentul interior al zidului avea un aspect mai puțin îngrijit. Aici nu se observă blocuri mari, iar pietrele folosite nu poartă urme de cioplire.

Zidul dacic este bine adaptat la teren. El nu are un fundament săpat în pămînt, decît foarte rar, atunci cînd terenul necesită o astfel de cosolidare. La Căpîlna[9], de pildă, temelia zidului este așezată într-un mic șanț, ceea ce îi dădea stabilitate, împiedicînd alunecarea lui. Pe lîngă faptul că multe blocuri de piatră erau prevăzute cu jghiaburi („babe") ca la Piatra Roșie, în interiorul zidului existau bîrne, așezate în lungul zidului, perpendicular pe bîrnele transversale, pe care le legau. În afară de jghiaburile tăiate în partea superioară a blocurilor de piatră, existau și jghiaburi în partea de jos, uneori săpate în același bloc, care serveau pentru scurgerea apei.

La Piatra-Craivii [10] se observă asemănări cu celelalte cetăți în maniera construcției, dar apare și un aspect nou, necunoscut și anume, porțiuni de aproximativ 1,5 m, formate din trei rînduri de blocuri, despărțite prin stîlpi verticali, sînt legate atît transversal, cît și longitudinal, prin grinzi de lemn, fixate în „babe". Multe blocuri din același rînd sînt legate prin „babe" longitudinale.

---

[8] N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969, p. 13.

[9] I. Berciu, N. Lupu, M. Macrea, Oct. Floca, *op. cit.*, p. 13.

[10] Ibidem, p. 30.

La Băniţa, elemente de tehnică constructivă, proprii dacilor, sînt folosite chiar în mai mare măsură decît la alte fortificaţii dacice. Blocurile din piatră erau prevăzute cu 2—4 jghiaburi, necesare fixării zidului.

La Bîtca-Doamnei, temelia zidului a fost aşezată pe un strat subţire de lut care, la rîndul lui, stătea pe un alt strat subţire de pietriş de stîncă, iar acesta din urmă fusese aşternut direct pe stîncă, în unele locuri nivelîndu-se în acest fel stînca pentru ca blocurile să fie aşezate pe o suprafaţă plană. Prin urmare, blocurile zidurilor nu au fost aşezate direct pe stîncă, aşa după cum se obişnuia în tehnica de construcţie a cetăţilor dacice din Transilvania. Tehnica întrebuinţată la construcţia zidului de la Bîtca-Doamnei se apropie de cea a zidurilor unor „oppida" celtice, deşi aici nu este vorba de „murus gallicus". O tehnică asemănătoare s-a constatat şi la zidurile oraşelor greceşti de pe coasta de nord şi vest a Mării Negre, aparţinînd epocii elenistice.

La Grădiştea Muncelului[11], tehnica zidului era cea dacică, dar zidul incintei prezintă unele particularităţi — legătura de lemn este mai puţin întrebuinţată, iar porţiunea de zid care înconjoară jumătatea de nord a cetăţii este clădită în altă tehnică : interiorul dintre cei doi pereţi ai zidului nu este din piatră, ci numai din pămînt. La construcţiile dacice, pe lîngă tehnica *opus dacicum*, apar şi ziduri în *opus incertum*, cu blocuri mici şi lunguiete, destul de regulate, utilizînd ca liant argila. Astfel, la cetatea Blidaru, zidurile din spatele incintei sînt clădite în *opus incertum* (partea inferioară), iar partea superioară în *opus dacicum*.

Mortarul nu era folosit de meşterii daci decît rar. Menţionăm utilizarea lui pe o porţiune de zid de la Piatra Roşie[12]. Aici alternează o porţiune în sens vertical în *opus dacicum* cu o porţiune, mai largă, în *opus incertum*. Mortarul este folosit de asemenea la cisterna de apă de la Blidaru, care avea zidurile duble sau întreite, clădite în *opus signinum*, legate cu un mortar special impermeabil.

Remarcăm la geto-daci grija de a apăra fiecare mare aşezare în parte, construind sisteme de fortificaţii pentru fiecare cetate. Astfel, de pildă, cetăţile sînt prevăzute cu bastioane. La cetatea Costeşti, un bastion apăra drumul de acces la cetate ; în spatele valului, în prelungirea zidului de incintă, se afla un alt turn izolat. Cetatea Piatra Roşie are 6 turnuri, iar prin unul din ele se intra chiar în cetate. La Băniţa[13], pe cea de a treia terasă a dealului cetăţii, în

[11] „SCIV", 1/1951, pp. 95—127.
[12] *Istoria României*, vol. I, p. 321.
[13] I. Berciu, N. Lupu, Oct. Floca, M. Macrea, *op. cit.*, p. 29.

mijlocul spațiului închis de zidul de incintă, legat de terenul accidentat, stîncos, pe care se înalța un turn de veghe, construit din lemn și chirpici. Zidurile turnurilor de la Tilișca[14] erau prevăzute la bază, pe ambele părți cu blocuri paralelipipedice, cioplite în diferite mărimi. Cetatea de la Bîtca-Doamnei dispunea de un singur turn, în colțul de sud-vest, care avea ca scop să apere pătrunderea dinspre sud, singura parte care putea fi expusă atacurilor dușmanilor, precum și singurul drum care ducea spre poarta cetății. Zidul turnului nu era în întregime din piatră, partea sa superioară fiind din chirpici nears.

La cetatea a doua de la Blidaru se remarcă noi întăriturii. Zidul de incintă este dublat la cîțiva metri în spate de un zid paralel. Pereții perpendiculari împart spațiul rămas liber în mai multe „cazemate", a căror parte inferioară era utilizată ca depozit, iar la etaj era amenajată o „platformă de luptă".

De pe „cazematele" înșirate de-a lungul zidului de incintă, dușmanul care venea spre cetate putea fi oprit de apărători. Pe platformele „cazematelor" se așezau catapulte sau baliste cu care erau aruncați bolovanii în atacatori.

La Piatra-Craivii, pe lîngă terasele fortificate cu ziduri de piatră, existau balcoane și platforme, săpate în stîncă. Terasări pentru lupte, pentru amenajarea palisadelor și pentru locuit se găsesc și la Ocnița[15].

La Bîtca-Doamnei[16], s-a construit o palisadă care mergea de-a lungul pantei de vest, în direcția nord-sud și probabil că era destinată pentru apărarea incintei cetății. Pentru ridicarea palisadei, s-a săpat un șanț de fundație de-a lungul pantei. În acest șanț s-a așternut pietriș de stîncă și pămînt galben. Fața interioară și cea exterioară ale palisadei erau construite din bîrne groase, fixate bine în pămînt, legate cu scînduri, realizîndu-se astfel două garduri paralele de lemn. Bîrnele gardului exterior erau prinse cu nuiele groase de bîrnele gardului din interior ; porțiunea dintre cele două garduri era umplută cu lut și pietricele de stîncă.

Fortificații dacice și așezări întărite cu palisade se disting și pe Columnă[17].

---

[14] Ibidem, p. 11.

[15] D. Berciu, *Buridava dacică...*, p. 5.

[16] N. Gostar, *op. cit.*, p. 15.

[17] C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Columna*, scenele : 15, 25, 32 și 33.

...UL MIXT ... Județul

Construcţiile civile. Meşterii geto-daci s-au adaptat cerinţelor vremii şi au realizat atît construcţii originale, turnuri-locuinţe ca în cetăţile transilvănene sau „palate", ca la Popeşti, care erau utilizate de aristocraţia geto-dacă, dar şi locuinţe modeste, de formă rotundă sau patrulateră, pentru restul populaţiei.

S-au identificat de asemenea construcţii legate de diferitele ocupaţii ale populaţiei, ca de pildă stîni, ateliere etc.

Turnurile care serveau ca locuinţă aveau partea inferioară clădită din piatră, iar partea superioară din cărămidă sau lemn. Ele erau prevăzute cu un etaj la care se putea ajunge pe o scară interioară sau una exterioară, ambele din lemn, aşezate pe lespezi de piatră. Etajul era folosit ca locuinţă, iar încăperea de la parter drept cămară de provizii. Un turn-locuinţă, descoperit la Costeşti, avea partea superioară clădită din cărămidă slab arsă, de dimensiuni neobişnuite (48×48×8 cm). Tot din cărămidă era construită şi partea superioară a turnului-locuinţă descoperit la Căpîlna. La Blidaru, partea superioară a zidurilor era din lemn, iar la Tilişca din piatră şi cărămidă. Turnurile-locuinţă ocupau poziţii diferite în diverse aşezări. La Costeşti, două turnuri-locuinţă paralele se găsesc la cele două extremităţi ale platoului superior al cetăţii, iar al treilea în interiorul incintei fortificate, pe o terasă aşezată mai jos. La Blidaru, un astfel de turn-locuinţă era aşezat spre partea centrală a primei cetăţi.

Un turn cu zid de piatră şi cărămidă a fost găsit pe colina Fereag[18], la locul numit Curmătura, în timp ce un altul se afla la Poiana Porţii, mai jos de Blidaru[19]. Aceste turnuri au o singură intrare la unul din colţuri, ceea ce le deosebeşte la prima vedere de turnurile de apărare care sînt înşirate în incinta de piatră a cetăţilor. Turnurile-locuinţă sînt patrulatere, cu dimensiuni variind în raport cu mărimea cetăţilor.

Casele utilizate de populaţia de rînd apar pe Columnă şi pe un relief roman care a ajuns pînă la noi în stare fragmentară.

Din aceste imagini şi din descoperirile arheologice, putem conchide că locuinţele civile, rotunde sau patrulatere, erau clădite din lemn, cu pereţii încheiaţi cu cuie de lemn şi aveau în mod obişnuit două camere.

Excepţia de la regula generală ar constitui-o locuinţa de la Popeşti, care dispunea de mai multe camere, coridoare, depozite, formînd o adevărată „curte aristocratică".

---

[18] C. Daicoviciu, Al. Ferenczi, *Aşezările dacice din Munţii Orăştiei*, Buc., 1951, pp. 23—24.

[19] C. Daicoviciu şi colaboratori, în „SCIV", XV, 1/1954, pp. 114—146, fig. 20.

Pe terasa IV de la Grădiștea Muncelului a fost descoperită o locuință în formă de paralelogram. La Bănița[20], în centrul incintei, a fost identificată o clădire de formă dreptunghiulară, construită din lemn, cu temelie din blocuri de piatră. Pe această temelie a fost așezat scheletul clădirii, format din bîrne groase și stîlpi de lemn.

La Ocnița[21] apar locuințe patrulatere, construite din bîrne groase, cu talpa așezată într-un șanț anume amenajat. În formă de poligon cu 20 de laturi este locuința de pe dealul Pustiosul : aici[22] prin două intrări se pătrundea într-un coridor larg rotund, iar prin alte patru într-un spațiu tot de formă rotundă, cu pereții de chirpici, văruiți în alb. Spre deosebire de locuințele de pe terasa II, locuința de pe terasa V, tot de la Grădiștea Muncelului[23], a fost construită din pari groși, înfipți cu 0,90 — pînă la un metru în pămînt. Distanța între pari era de un metru, aceștia fiind uniți între ei prin împletituri din nuiele și lipiți cu lut galben cu multă pleavă, obținîndu-se astfel un perete gros de 0,25—0,30 m. Pereții au fost apoi fățuiți cu un strat subțire de lut, fără pleavă, frumos neteziți, dînd aspectul unei tencuieli, care acum apare ca o pojghiță subțire, ce se desprinde ușor de lipitura propriu-zisă. Pe unele bucăți de lipitură s-au putut observa straturi suprapuse de tencuială și urme ale nuielelor din împletitura pereților. Această clădire, ca și altele, era acoperită cu șindrilă. Podeaua clădirii era alcătuită dintr-o lipitură de lut cu multă pleavă. În afara pereților, de jur împrejurul clădirii, s-a găsit o altă lipitură de lut, care forma dușumeaua unui pridvor, asemănător, probabil, cu cerdacurile de astăzi ale caselor de la țară.

Subliniem că locuințele din Moldova, ca de pildă cele de la Bîtca-Doamnei, aveau planul întotdeauna rectangular, în formă de dreptunghi sau de patrat. Aici nu s-au întîlnit nicăieri locuințe de formă rotundă sau cu absidă.

La acoperirea locuințelor se utilizau, pe lîngă șindrilă, și țigle grecești. Acestea au fost identificate în Transilvania, precum și în Moldova, la Barboși[24].

În **arhitectura religioasă,** meșterii geto-daci au păstrat unitatea de construcție, dar adaptîndu-se la posibilitățile locale. Astfel, ei au utilizat numai lemnul, cum sînt sanctuarele de la Pecica și Barboși,

---

[20] I. Berciu, N. Lupu, Oct. Floca, M. Macrea, *op. cit.*, p. 28.

[21] D. Berciu, *op. cit.*, p. 7.

[22] C. Daicoviciu, N. Gostar, I.H. Crișan, *Șantierul arheologic Grădiștea Muncelului-Blidaru*, în „MCA", vol. III, p. 274.

[23] „MCA", vol. V, p. 392.

[24] N. Gostar, *op. cit.*, p. 33.

sau lemnul și piatra, ca la Bîtca-Doamnei și Sarmizegetusa. Pentru a se împiedica distrugerea lemnului, la sanctuarul mare rotund de la Sarmizegetusa, stîlpii de lemn erau acoperiți cu plăci de teracotă.

Incinta sacră de Sarmizegetusa, structura originală a celor două sanctuare rotunde de aici, legate probabil de anumite fenomene cerești, și ridicarea pe lîngă fiecare așezare dacică mai importantă a sanctuarelor ne fac să ne gîndim la specializarea meșterilor constructori geto-daci.

Sistemele de canalizare dovedesc nivelul de civilizație atins de strămoșii noștri.

În apropiere de Costești, pe valea Chiștioarei[25], s-a identificat o fîntînă căptușită cu lemn, lemn care, ferit de contactul cu aerul, s-a putut păstra pînă în vremurile noastre.

La Grădiștea Muncelului s-a găsit o instalație de captare a apei de izvor, de unde se alimenta, prin țevi de lut ars, butoiul de decantare din mijloc. Decantarea se făcea printr-o țeavă scurtă de plumb, prevăzută cu sită de metal. Țevile din plumb primeau apa captată la unul din punctele dintr-un butoi de lemn de brad, la celălalt dintr-un bazin adîncit, de piatră, cu gura formată dintr-un gît de vas și acoperită cu o țiglă romană. Aceasta dovedește că instalația a fost folosită ulterior și de romani. De la butciul de decantare a apei pînă la punctele de captare a apei de izvor se afla cîte o răsuflătoare de lut ars. Pe unul din trasee, lîngă o răsuflătoare, s-a identificat și un butoi din lemn pentru o decantare prealabilă a apei.

Spre deosebire de cisterna de la Costești, care era căptușită cu lemn, cisterna de la Blidaru[26] era construită după tehnica grecească. Această cisternă era o cameră subterană patrulateră, destul de mare. Avea zidurile tencuite cu un mortar special impermeabil, care păstra foarte bine apa. Tencuiala pardoselei cisternei era dublă. Acoperișul era format dintr-o boltă de blocuri calcaroase.

Un sistem de canalizare s-a identificat și la cetățile dacice din sudul Transilvaniei. Astfel, la Bănița[27], marginea de vest și sud a terasei, spațiul cuprins între clădire și stîncă, este tăiat paralel cu zidul și cu peretele stîncos de un sistem de canalizare, în formă de albie, săpat în piatră. Această instalație avea ca scop să conducă și să colecteze apa de pe terasă și acoperișuri.

La Tilișca[28] se observă o groapă săpată în stîncă cu marginile deschise oblic spre exterior. În spre sud, panta dealului continuă

---

[25] „SCIV", III/1952, p. 296.
[26] *Șantierul Grădiștea Muncelului*, în „MCA", vol. VI, pp. 331—359.
[27] I. Berciu, N. Lupu, M. Macrea, Oct. Floca, *op. cit.*, p. 28.
[28] Ibidem, p. 38.

această deschidere cu aspect de pîlnie, care aduna apa de ploaie, îndreptînd-o spre cisterna propriu-zisă. În lipsa unui izvor, dacă cetatea era asediată, se folosea apa de ploaie strînsă în cisternă.

La Căpîlna[29], a fost identificat un canal care servea pentru scurgerea apelor din spatele turnului-locuință. Aflat în partea de jos a clădirii, unde zidul de incintă atinge turnul, canalul era alcătuit dintr-un jgheab adînc și larg, săpat de-a lungul a două blocuri, pe toată grosimea zidului. Canalul era acoperit de alte blocuri de piatră dintre care unul singur s-a păstrat pe locul originar și are săpată o cavitate cilindrică pe suprafața inferioară, așezată deasupra jghiabului de pe blocurile de jos. Acest canal de scurgere a apei, care pătrundea prin grosimea zidului, se asemănă cu canalul din incinta de la Grădiștea Muncelului unde era întrebuințată o conductă de andezit.

Se pare că s-a încercat a se realiza o cisternă și la Popești[30].

În concluzie, meșterii constructori geto-daci au realizat un sistem unitar defensiv, care lega așezările fortificate din Munții Apuseni cu acelea de pe înălțimile Subcarpaților, pe acelea care străjuiau intrarea pe valea Oltului cu acelea din Cîmpia Munteniei și din Moldova. Menționăm unitatea de construcție a cetăților dacice în ansamblu, care cuprindea, pe lîngă cetatea propriu-zisă, așezată pe panta cea mai înaltă și mai greu accesibilă a înălțimii, sanctuare și așezări civile, locuințe și ateliere, așezate pe terasele mai joase. Acest sistem de construcție se adapta condițiilor naturale.

Alături de meșterii locali au lucrat și meșteri străini, dar aceasta nu modifică cu nimic existența meșteșugului construcțiilor, meșteșug de sine stătător, cu caractere originale, tradiționale geto-dace. Se constată influența grecească la planul cetăților de la Piatra Roșie și Blidaru. Forma lor patrulateră, care se adaptează terenului, turnurile dreptunghiulare sau patrate, exterioare și interioare, intrarea în cetate prin cîte un turn de colț (Piatra Roșie), dispozitivul „capcană" (Blidaru, Bîtca-Doamnei), sînt elemente de influență grecească sau poate și celtică.

Tehnica de construcție a zidului dacic, a zidurilor de cărămidă, pe care dacii le-au utilizat la turnurile-locuință, ridicate în exteriorul incintei cetăților, este grecească.

Tot de inspirație grecească este planul construcției getice de la Popești. Țiglele descoperite la Piatra Roșie și la Barboși sînt de au-

[29] Ibidem, p. 16 ; vezi și I. Berciu, M. Macrea, *La citadelle dacique de Căpîlna*, în „Dacia", N.S., IX/1965, p. 216.

[30] „MCA", vol. VII, p. 336 ; „SCIV", XVI, 1—2/1955, p. 245 ; „MCA", vol. VI, pp. 320—321.

tentică factură grecească, iar cele de la Popești sînt locale, dar lucrate după model grecesc. Tuburile de conductă, descoperite în Munții Orăștie, corespund ca formă și dimensiuni celor de la Histria. Cisterna de apă de la Blidaru avea mortarul preparat după rețetă grecească. Elementul grecesc este documentat și prin scările impunătoare de piatră, care conduc la turnul-locuință de la cetatea Costești, prin intrările arcuite de piatră de la Grădiștea Muncelului și Piatra Roșie, prin turnurile mici de luptă de la Costești, prin zidurile de terasă prevăzute cu scurgătoare din loc în loc, care susțineau terasele superioare împotriva prăbușirii. Pe una din vetrele de la intrarea camerei în formă de absidă de la Popești au fost imprimate pe crusta ei ornamente cu sfoară și anume un cerc în mijloc, străbătut de încrucișarea a două diagonale și un chenar pe margine, reproducînd motivul valurilor, motiv grecesc. Tot un element grecesc este și ornamentarea în formă de rozetă a capetelor țintelor din fier.

Elementul autohton se observă permanent în construcțiile dacice. Turtele de lut utilizate în construcțiile de la Popești reprezintă un element cu totul nou. Avem mărturii cu privire la existența unui atelier de prelucrarea blocurilor de piatră pentru zidul cetății sau pentru turnurile de apărare de la Piatra-Craivii. Aici s-a descoperit o mare aglomerare de blocuri de piatră de carieră, fasonate, prevăzute cu „babe" și cu scobituri laterale pentru transport[31]. Un indiciu al existenței meșterilor constructori geto-daci ar putea fi un desen schematic, incizat într-un bloc de piatră de la Căpîlna, reîntîlnit și în ruinele turnului-locuință de la Blidaru. Acest desen ar putea reprezenta marca meșterului sau a atelierului în care se lucrau blocurile. Același scop l-ar putea avea și litera *C* gravată pe unul din blocurile de piatră pentru conducta de apă de la Căpîlna[32].

Elementul autohton se remarcă și în sistemul de a clădi pe proeminențe de teren, care reprezintă o veche tradiție hallstattiană. În Latène, aceasta constituia un caracter comun pentru dacii din Transilvania, geții care locuiau la est de Carpați, pentru cei stabiliți pe malul drept al Dunării și pentru tracii aflați la sud de Haemus.

Elementele sesizate la construcțiile mai sus menționate dovedesc încă o dată posibilitățile materiale și tehnice ale geto-dacilor în executarea construcțiilor. Tehnica superioară constatată la construcțiile dacice, ieșită la lumină în urma săpăturilor arheologice, subliniază nivelul înalt la care ajunsese societatea dacică în ultimele secole înainte de cucerirea romană.

---

[31] I. Berciu, N. Lupu, Oct. Floca, M. Macrea, *op. cit.*, p. 50.
[32] I. Berciu, M. Macrea, *op. cit.*, p. 228.

4. PRELUCRAREA LEMNULUI

Lemnul s-a bucurat de o mare prețuire din partea geto-dacilor ; dovadă stă locul important ce i l-au rezervat alături de metale, ceramică, lînă și in, în sistemul lor economic.

Bogăția în lemn a regiunilor locuite de geto-daci este menționată în izvoare, fiind cunoscut faptul că „dacii trăiesc nedezlipiți de munți"[1]. În anul 74 î.e.n. generalul Scribonius Curio, urmărind pe dacii și scrodiscii care năvăleau în sudul Dunării, se oprește pe țărmul drept al fluviului și nu îndrăznește să-l treacă din cauza codrilor întunecoși, așa cum menționa Florus[2]. Pe lîngă izvoarele scrise, bogăția în păduri de pe teritoriul României este reprezentată și pe Columnă[3]. Pe aceasta apar și diferite esențe de arbori, care creșteau la noi, ca de pildă stejarul. Deși lemnul a jucat un rol deosebit de important în viața geto-dacilor, totuși dat fiind faptul că el nu s-a păstrat aproape deloc, face ca discutarea problemei prelucrării lemnului să se lovească de anumite dificultăți.

Utilizarea lemnului de către geto-daci a fost arătată de V. Pârvan care spunea : „Față de felul de viață imprimat de mediul înconjurător cel mai important material la îndemîna omului a fost lemnul. Casele, uneltele de lucru, mijloacele de transport, erau toate din lemn. Multimilenarele mese rotunde de mîncare, din scînduri și în general foarte puțin ridicate de la pămînt, s-au păstrat de la traci, așa cum vedem și astăzi la țăranii noștri de la munte" [4].

---

[1] Florus, *Războiul cu dacii*, II, 28, 18.

[2] Florus, *Războiul cu tracii*, I, 39, 6.

[3] C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Columna...*, scenele : 8, 13, 14, 15, 17, 20, 30, 31, 34, 40, 47, 64, 66, 68.

[4] V. Pârvan, *Getica...*, p. 138

În mare parte afirmația lui V. Pârvan este actuală și astăzi, totuși, fără anumite exagerări, ca de pildă existența unei epoci a lemnului.

Mărturie sigură în privința prelucrării lemnului o constituie uneltele de tîmplărie, găsite în săpături. Descoperirile de la Piatra Roșie[5], Poiana[6], Muntele Strîmbu[7], Ocnița[8] și Căpîlna[9] de : tesle, cuțitoaie, dințuitoare, dălți (drepte și ovale), pile, rașpele, securi, foarfeci de tăietor corespund celor mai diverse exigențe.

Menționăm în special un răzuitor de fier pentru lemnărit găsit la Piatra Roșie[10], în clădirea de pe platou, precum și un răzuș de fier în formă de daltă ovală, cu toc de înmănușare, găsit în turnul de pază. Uneltele de Grădiștea Muncelului[11] presupun existența aici a unui atelier de tîmplărie. La Ocnița au ieșit la iveală scule deosebit de interesante, utilizate în prelucrarea lemnului. Aici a fost găsită și o teslă (chisăr), făurită de meșterii locali. Pe lîngă acest exemplar, a mai apărut și un altul, de dimensiuni mai mici, dar cu tăișul mai lat decît al celuilalt. Examinarea uneltelor de tîmplărie ne duce la concluzia că tîmplarii daci, la fel ca și cei din Grecia veche, Egipt, Mesopotamia, cunoșteau aproape toate uneltele manuale, care au ajuns pînă în zilele noastre, uneltele dacice fiind la fel de evoluate ca și ale acestora.

Obiectele din lemn găsite într-o stare de conservare mai mult sau mai puțin bună indică întrebuințarea lemnului de către getodaci în : a) construcții, b) pentru producerea de mijloace de tracțiune, c) pentru arme (ca material secundar), d) pentru mobilier, e) pentru diferite obiecte de uz casnic.

În privința construcțiilor, putem afirma că lemnul avea un rol important, dulgheria bucurîndu-se de o deosebită atenție la getodaci, așa cum am arătat mai sus. Menționăm că utilizarea lemnului în construcții este reprezentată și pe Columnă[12].

Folosirea lemnului la realizarea carului de transport este sigură. Ca mărturie în această privință sînt scenele de pe Columnă[13]

---

[5] C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie...*, p. 78.

[6] R. Vulpe, *La civilisation dace... à Poiana*, pp. 143—164.

[7] I. Berciu, Al. Popa, *op. cit.*, în „SCIV", XIV, 1/1963, pp. 151—163.

[8] Informație : D. Berciu.

[9] I. Berciu, M. Macrea, *op. cit.*, în loc. cit.

[10] C. Daicoviciu, *op. cit.*, în loc. cit.

[11] *Șantierul Grădiștea Muncelului*, în „SCIV", III, 1—2/1953, p. 172.

[12] C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Columna...*, scenele 57 și 62.

[13] Ibidem, scenele 20—21.

precum și cele de pe monumentul de la Adamclisi [14]. La Ocnița [15] s-a găsit un cerc din bandă lată de fier, care era prins pe butucul roții de lemn a unui car, cu două sau patru roți prevăzute cu spițe. Ornamente de car, dar de tradiție celtică, s-au identificat în așezarea dacică din sec. II î.e.n. de la Berindia [16] (com. Buteni, jud Arad).

În privința utilizării lemnului pentru făurirea unor arme de luptă cu rol secundar, citățm scutul de paradă, din fier, găsit la Piatra Roșie[17]. Placa de fier, lucrată cu mîna, forjată, era aplicată pe lemnul scutului, pe care se observă chiar în prezent orificiile cuielor. Lemnul era de asemenea folosit la executarea cozilor de lance și a tijelor de săgeți.

Cu privire la mobilierul dacic, pînă în prezent nu avem scoasă la iveală nici o mărturie certă. Probabil că nu era prea variat. Menționăm leagănul pentru copii, care se pare că era făcut tot din lemn, reprezentat pe o scenă a Columnei[18].

În cadrul gospodăriilor, din lemn se făceau polițe — pe care se așezau vasele — sau alte obiecte de uz casnic, așa cum ni se sugerează în așezarea dacică de la Rudele[19].

Lemnul era utilizat pentru lucrarea diferitelor obiecte de uz gospodăresc : lăzi, vase, butoaie etc.

Geto-dacii își păstrau avutul în lăzi cum ar fi aceea de pe metopa IX de pe monumentul de la Adamclisi[20], care era prevăzută chiar cu o broască, pentru mai multă siguranță. Tot în lăzi din lemn se depozitau și uneltele. În apropiere de groapa VI, terasa VIII de la Grădiștea Muncelului, s-au găsit fragmente de cuie de fier[21] de la lăzile unde se depozitau uneltele. Pentru păstrarea cerealelor, se pare că erau folosite și lăzi cum este cea presupusă a fi fost în interiorul construcției din lemn de pe terasa oalelor pictate de la Grădiștea Muncelului[22], identificată prin cuiele lungi găsite aici. (S-au găsit în multe gropi bucăți de lemn ars, cuie de fier, totul amestecat cu grîne arse.) Grăunțele se conservau și în butoaie. S-au identificat turte de semințe, care au păstrat forma bazei bu-

---

[14] V. Barbu, *op. cit.*

[15] Informație : D. Berciu.

[16] D. Popescu, ***Săpăturile arheologice în R.S.R. în 1967***, în „SCIV", XIV/1968, p. 683.

[17] C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 119.

[18] C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Columna...*, scena 40.

[19] „MCA", vol. V, p. 389.

[20] V. Barbu, *op. cit.*

[21] ***Șantierul Grădiștea Muncelului***, în „SCIV", IV, 1—2/1953, p. 169.

[22] ***Șantierul Grădiștea Muncelului***, în „SCIV", VI, 1—2/1955, pp. 211, 212.

toiului[23]. Butoaiele erau utilizate și în sistemul de canalizare, cum este cazul cu cisterna de la Grădiștea Muncelului[24].

În privința prelucrării lemnului la geto-daci se ridică problema dacă se cunoștea strungăria și dogăria.

Practicarea dogăriei poate fi admisă, dată fiind găsirea uneltelor legate de ea (cum ar fi rindeaua), precum și a butoaielor, așa cum am arătat mai sus.

Deosebit de important este faptul de a ști dacă geto-dacii au cunoscut strungăria, tehnică pe care o putem considera un moment important în dezvoltarea lemnăritului.

Se poate admite cu oarecare probabilitate că, în epoca elenistică, strungăria a fost cunoscută pe teritoriile colonizate de greci, ca : sudul Franței, Italiei, în Egipt și pe țărmul Mării Negre. Din surse iconografice, conservate în Egiptul elenistic[25], se poate reconstitui aspectul presupus al roții de lemn a strungului antic. La geto-daci, strungul de lemn putea să fi ajuns de la greci ; existența lui la geto-daci este lesne de admis din moment ce erau folosite roata olarului, roata carului și butucul roții[26] care nu puteau fi făcute cu ușurință decît la strung. Admițînd că geto-dacii cunoșteau strungăria, constatăm o specializare a meșterilor daci. De asemenea, la geto-daci era foarte răspîndit ornamentul în lemn, ridicîndu-se prelucrarea lemnului la o adevărată artă. Vasile Pârvan menționa : „Arta lucrării în lemn, care se impune prin construcțiile în lemn, prin vasele de lemn, obiectele de uz practic și ornamentul în crestături a acestora, sculptura în lemn, vor fi avut și dacii în chip neîndoielnic“ [27].

Motivele de pe ceramica geto-dacică par să fi avut ca bază de inspirație ornamentul în lemn. După unii cercetători[28], elemente de decor ale cupelor deliene — cornițele, bastonașele, cîrligele imitînd frînghia — sînt motive care au fost redate și pe obiectele din lemn.

Cu privire la prelucrarea lemnului, am putea vedea o paralelă între practicarea acestui meșteșug la geto-daci și la celți.

---

[23] „SCIV“, VI, 1—2/1955, p. 209.

[24] „SCIV”, III, 1/1952, p. 297.

[25] G. Lefebre, *Le tombeau de Petrosiris*, Caire, 1924, pl. X.

[26] Ocnele Mari. Informație : D. Berciu.

[27] V. Pârvan, *Getica...*, p. 624.

[28] I. Franga, *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dacice, cupele „doliene“ getice de pe teritoriul României*, în „AM“, vol. V/1967, p. 33.

1. — Celții au utilizat carul de luptă și multe alte modele de trăsuri [29] ; geto-dacii foloseau carul ca mijloc de transport, așa cum ne arată izvoarele monumetale și arheologice.

2. — În domeniul fortificațiilor, construcția de *murus gallicus,* utilizată pentru apărarea așezărilor celtice, era o operă originală, care consta din asocierea lemnului cu piatra brută. Geto-dacii au folosit în construcție *murus dacicus* care se aseamănă în alcătuirea sa cu *murus gallicus,* dar nu este identic cu acesta, fiind adaptat de meșterii daci la condițiile specifice și punîndu-și amprenta asupra sa și alți factori externi, ca de pildă cel grecesc.

3. — La celți au fost identificate sanctuare construite în întregime din lemn. La geto-daci, la Barboși (jud. Galați) și Pecica (județul Arad), în cetățile de pămînt dacice de acolo s-au descoperit sanctuare similare celor din piatră, dar executate din lemn. Geto-dacii și-au dat însă seama de perisabilitatea lemnului în construcție, ceea ce ne-o dovedește transpunerea sanctuarelor din lemn în piatră, sau protejarea lemnului cu plăci de teracotă, ca la incinta sacră de la Grădiștea Muncelului, lucruri pe care nu le putem constata la celți.

În prelucrarea lemnului în afară de analogiile celtice, se poate vorbi și de o influență grecească, dacă admitem că și geto-dacii utilizau strungul de lemn.

---

[29] Raymond Lantier, *Le bois dans l'industrie et l'art des celtes,* în „Revue archeologique du centre", 14/1966, pp. 289—301.

5. MEȘTEȘUGUL OLĂRITULUI

În secolele I î.e.n. și I e.n., meșteșugul olăritului a cunoscut o dezvoltare deosebită la geto-daci.

Formele ceramice geto-dacice tipice: ceașca, vasul-borcan, cana cu o toartă, fructiera sînt definitiv conturate. Ceramica comună se lucrează în majoritatea așezărilor geto-dacice mai importante, așa cum o dovedesc vasele întregi sau fragmentele ceramice descoperite, uneltele folosite de meșterii olari, precum și cuptoarele de ars vase.

Cuptoarele de olărie aparținînd *Latène*-ului dacic au fost descoperite la Poiana-Tecuci[1] (într-o așezare datînd din secolul III î.e.n.), la Bîtca-Doamnei[2], la Cățelul-Nou[3] (București).

La Poiana-Tecuci[4], cuptorul de ars vase a fost găsit aproape întreg. El prezintă o cavitate conică, împărțită orizontal printr-o placă rotundă, străpunsă de găuri cilindrice, sprijinită pe o lespede verticală. Tot de tipul cu perete median (focarul despărțit în două guri de foc printr-un perete), ca acela de la Poiana-Tecuci, este și cuptorul de la Cățelul-Nou. Unele elemente comune cu cuptorul de la Poiana-Tecuci are și cuptorul de la Mediașul Aurit. Cuptorul de la Bîtca-Doamnei este de categoria cuptoarelor cu pilon (grătarul se sprijină pe un pilon central).

---

[1] R. Vulpe, *Raport sumar asupra activității șantierului arheologic Poiana-Tecuci*, în „SCIV", II, 1/1950, p. 50, fig. 50.

[2] C. Mătasă, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra-Neamț*, în „MCA", vol. VII, p. 340.

[3] V. Leahu, *Raport asupra săpăturilor de la Cățelu*, în „Cercetări arheologice în București," vol I/1962, p. 30, fig. 19—20.

[4] R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 50.

Cuptoare de tipul cu perete median se găsesc și în afara teritoriului României, în mediul celtic. Cele două tipuri de cuptoare (cu perete median și cu pilon), vor fi folosite și în secolele II—III e.n. de către carpii din Moldova[5].

Un cuptor de ars vase a fost descoperit recent la Deva[6]. Se pare că este de tipul cu perete median, întrucît cavitatea conică și camera de deasupra ei sînt despărțite printr-o platformă orizontală, un perete median, prevăzut cu orificii prin care trecea aerul cald. Pe platforma grătarului, în camera de foc și în jurul cuptorului, au fost identificate fragmente ceramice, lucrate atît cu mîna, cît și la roată. Pînă în prezent acesta este singurul cuptor găsit în stare de conservare foarte bună, chiar intact.

Cuptoarele de olărie se foloseau probabil în felul următor[7]: se alimentau cu lemne prin deschiderea rămasă liberă, se introduceau în camera de ardere vasele și se așezau printre orificiile grătarului, în așa fel încît să permită aerului cald să circule printre vase, din toate direcțiile. După ce cuptorul se umplea, deasupra se așeza un strat de cioburi mari, care aveau rolul de a indica intensitatea focului și gradul de ardere a ceramicii. Într-o serie se puneau numai vase care aveau aproximativ aceeași grosime a pereților. Pentru a se obține vase de culoare roșie, erau supuse unei arderi oxidante. Cele care trebuiau să devină cenușii, sufereau în continuare o ardere reducătoare, care le dădea această culoare. După ardere, vasele erau lăsate în cuptor, pînă la răcire.

Tiparele ieșite la iveală în urma săpăturilor arheologice marchează unele centre de producție a ceramicii dacice. Încă din 1923 s-a descoperit un tipar de cupe deliene la Piscul Crăsani[8], care a dezlegat problema proveniență acestor cupe. La Popești s-a găsit un fragment de tipar de cupă getică de tip delian, cu ornamente în relief.

Străduința meșterilor daci de a obține o ceramică potrivită gusturilor mai rafinate este dovedită prin frecventa utilizare a lustruitoarelor din argilă, folosite pentru a da luciu vaselor. Lustruitoarele au o formă simplă, oval-convexă, prevăzute cu un mîner. Unele au un diametru de 10—12 cm, iar altele sînt mai mici. S-au

---

[5] Gh. Bichir, *Cuptoare de ceramică din cultura Virteșcoiu-Poienești*, în „SCIV", XIII, 3/1966, p. 496.

[6] Scînteia, 30/III/1969; M. Valea, L. Mărghitan, *Așezarea dacică de la Cozia, Deva*, în „Sargetia", VI, 1969, p. 50.

[7] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 497.

[8] „MCA", vol. V, p. 345, fig. 9/1; I. Andrieșescu, *Piscul Crăsani*, București, 1924; V. Pârvan, *Getica...*, p. 207, fig. 162—170; fig. 172—173.

găsit din belșug în toate săpăturile de la Poiana, Arpașul de Sus[9], Popești[10], în sudul Transilvaniei[11], la Bănița, Piatra-Craivii etc. Nu trebuie să uităm lustruitorul de la Piatra Roșie[12] și pe cele două lustruitoare de la Rudele[13], precum și pe cele de la Onceşti, Pecica și Cozia.

Existența meșterilor olari daci este dovedită direct prin aplicerea pe vase a unor desene geometrice, care ar putea avea mai multe semnificații. Este posibil să fi fost „mărci de olar". De pildă, chiupul găsit la Meleia[14] are pe buză o ștampilă care reprezintă două unghiuri optuze, așezate vîrf la vîrf și înscrise într-un dreptunghi sau rozetă[15]. Aceeași semnificație o au și alte semne, cum sînt crucile și literele grecești care apar pe fundul unor vase sau pe butonii unor capace. Deosebite de semnele menționate mai sus, apar în nordul Dunării, în special în Cîmpia Munteniei, ștampile anepigrafice. Ştampila de pe amfora de la Cetățeni[16] se pare că reprezintă un nume sau cuvinte indigene transcrise cu litere grecești. La Căscioarele[17] s-a găsit o toartă, aparținînd unei amfore lucrate pe loc, copiată după un model rhodian, pe care s-a imitat și ștampila în formă de rozetă. În afară de amfore, aceste ștampile apar și pe alte categorii ceramice, așa cum ne arată fragmentul de buză de pithos[18], cu o ștampilă anepigrafică. Putem afirma că astfel de ștampile s-au descoperit în mai toate nivelele așezărilor geto-dacice din Muntenia (sec. II—I î.e.n., pînă în sec. I e.n.).

Un vas găsit în interiorul unei locuințe de la Grădiștea Muncelului are aplicate de patru ori cîte 2 ștampile cu litere în relief care pot fi citite inversat, „Decebalus per Scorilo"[19]. Această in-

---

[9] M. Macrea, *Şantierul arheologic Caşolt, Arpaşul de Sus*, în „MCA", vol. IV, p. 248, fig. 24/1—5.

[10] R. Vulpe, în „SCIV", VI, 1—2/1955, p. 253, fig. 19, 2; „MCA", vol. VII, p. 332.

[11] I. Berciu, N. Lupu, M. Macrea, Oct. Floca, *op. cit.*, p. 32.

[12] C. Daicoviciu, *„...Piatra Roşie..."*, pl. XIV, fig. 10.

[13] C. Daicoviciu, *Şantierul arheologic Grădiştea Muncelului*, în „MCA", vol. V, p. 389, pentru Rudele; I. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969, p. 205, pentru Pecica.

[14] „MCA", vol. VII, p. 301.

[15] I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 212, pl. XLVII, 4—5.

[16] V. Eftimie, *Ştampilă pe o amforă de producţie locală, cu imitarea literelor greceşti*, în „SCIV", XVIII, 3/1967, p. 410.

[17] S. Marinescu-Bîlcu, *Cîteva descoperiri geto-dace de la Căscioarele*, în „SCIV", XVI, 1—2/1965, p. 119.

[18] D. Rosetti, *Un depozit de unelte...*, în „SCIV", XI, 2/1960, p. 396.

[19] C. Daicoviciu și colab., în „SCIV", VI, 1—2/1955, pp. 201—202, fig. 8—9; *Idem*, în *Nouvelles études d'histoire*, București, 1955, p. 131.

scripție, prima inscripție dacică cu litere latine, precum și vasul constituie unicul exemplar de acest gen descoperit pe teritoriul României pînă în prezent.

Din analiza ceramicii realizate de geto-daci observăm că o putem grupa în două categorii — comună și fină.

Cea comună este lucrată manual, avînd ca degresant nisipul sau cioburile pisate. Arderea vaselor nu era omogenă, așa cum se observă din secțiunea lor. Se remarcă aici o regiune centrală, care avea o culoare mai închisă decît restul vasului. Pentru ceramica fină, lutul era ales cu multă atenție și spălat, înlăturîndu-se toate firele de nisip. Din pasta astfel obținută se trecea la modelarea vasului care era cufundat apoi într-o baie de argilă subțiată pentru a se obține slipul, pojghița subțire care acoperea vasul micșorînd permeabilitatea lui.

După uscare, vasului i se dădea un luciu cu ajutorul lustruitoarelor din lut ars. Urma, apoi, arderea care atingea temperaturi chiar de peste 500°[20]. Nu trebuie să uităm faptul că geto-dacii au realizat vase care măsoară aproape 2 m înălțime, ai căror pereți groși aveau nevoie de o temperatură ridicată în timpul arderii, pentru a se da pastei tăria necesară. Pentru a se obține coloritul dorit, se aplica arderea oxidantă sau cea reductivă. Culoarea roșie se obținea prin ardere oxidantă, trecîndu-se un curent de aer prin cuptor, care oxida fierul din argilă, transformîndu-l în peroxid. La arderea reductivă, lipsa aerului din cuptor împiedica formarea oxizilor de fier, iar vasele căpătau culoarea neagră sau cenușie.

Roata olarului. Geto-dacii cunoșteau și utilizau și tehnica lucrării ceramicii la roată.

Roata olarului din zilele noastre este formată din două discuri legate printr-un ax. Lutul se lucrează dîndu-i-se forma dorită pe discul superior pe care olarul îl pune în mișcare cu piciorul prin intermediul discului inferior. După informațiile scriitorilor antici, roata olarului se baza și în antichitate pe același principiu ; cel de al doilea disc al roții este atestat documentar numai din epoca romană[21].

Geto-dacii utilizau tehnica lucrului la roată dar cunoșteau numai roata manuală.

---

[20] I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 104.

[21] M.M. Daremberg et Edm. Saglio. *Dictionnaire des antiquités greques et romaines*, Paris, 1881, vol. V, p. 372.

Folosirea roții olarului în țara noastră este datată de unii cercetători ca aparținînd primei jumătăți a secolului V î.e.n., fiind adusă din sud de către greci. Alți arheologi consideră că ar fi adus-o celții și au răspîndit-o în regiunile de nord ale Daciei, o dată cu sfîrșitul secolului IV și primele decenii ale secolului III î.e.n., geto-dacii începînd să lucreze ceramică la roată la sfîrșitul secolului III î.e.n. Pentru a lămuri această problemă să vedem în ce a constat influența grecească și cea celtică în privința adoptării tehnicii lucrului la roată. Vasile Pârvan socotea că factorul grecesc și celtic au fost cele „două influențe capitale din a doua epocă a fierului, cea elenică fiind ca intensitate de acțiune mai veche decît cea celtică... importurile grecești de lux au sporit gustul și buna stare și strălucire socială a geto-dacilor"[22].

Vasile Pârvan se gîndea la obiectele grecești de import, fără a căuta să vadă dacă într-adevăr grefarea civilizației elenice pe fondul local a dat naștere la forme noi de cultură, sau la forme în care să se întîlnească ambele componente.

Concepția învățatului român cu privire la influența grecească asupra culturii materiale dacice din epoca fierului trebuie astăzi analizată într-o nouă lumină. Factorul grecesc a pătruns treptat în interior și diferitele regiuni ale țării noastre nu se găseau în sec. VI—V î.e.n. pe aceeași treaptă de dezvoltare social-economică. Asupra felului în care s-a exercitat influența grecească la nordul Dunării, în afară de cele exprimate de Vasile Pârvan, există și alte păreri care, deși au puncte comune, în ceea ce privește ideea de bază, sînt pe poziții diferite. De pildă, Ion Nestor[23] vede, bazat pe o serie de fapte arheologice, o pătrundere a influenței grecești din sud, nu direct, ci prin intermediul sud-tracic.

Deci elementele de cultură grecească iau parte la formarea culturii materiale geto-dacice numai după ce au fost trecute prin filiera tracică. Legături strînse ale zonei nord-dunărene cu masa tracică sudică și cu coloniile grecești sînt reluate de același autor cu prilejul săpăturilor de la Zimnicea[24], din 1949. La o concluzie similară a ajuns și C. Preda[25] cu prilejul urmăririi și răspîndirii monedelor macedonene și în special ale lui Filip al II-lea la triburile

[22] V. Pârvan, *Getica...*, p. 607.

[23] I. Nestor, *Keltische Gräber bei Mediaș*, în „Dacia", VII—VIII, 1937—1940, pp. 159—182.

[24] „SCIV", II, 1/1950, pp. 96—100.

[25] C. Preda, *Triburile geto-dace și circulația monedelor lui Filip al II-lea la nord de Dunăre*, în „SCIV", 3—4/1956, p. 281.

geto-dace din zona carpato-dunăreană. D. Berciu[26] observă o puternică influență grecească în zona istro-pontică asupra formării culturii Latène în Dacia.

C. Preda este de părere că cea mai mare parte a regiunii nord-dunărene rămîne sub influența sud-tracică, prin care pătrund elemente de cultură grecească. Descoperirea de la Alexandria, produsele grecești și monedele greco-macedonene din așezările din această regiune ne vin în sprijinul acestei ipoteze. În cuprinsul materialului ceramic de la Alexandria se îmbină cele două aspecte culturale : fondul local nord-dunărean și o influență grecească indirectă transmisă de tracii sudici. Aici este dovedită folosirea roții olarului de către geto-daci încă din prima jumătate a secolului V î.e.n., cu mult înainte de venirea celților.

Această ceramică, imitată după modelele grecești, apare în afară de Alexandria, la : Grojdibod, Hotărani, Zimnicea, Satu-Nou și Murighiol. O situație diferită există în zona imediată a coloniilor grecești, unde produsele grecești abundă ; acestea erau schimbate cu produsele băștinașilor, care își procurau multe obiecte de import. La Cernavodă surprindem alt aspect al problemei : grefarea pe fondul local (traco-getic) a elementelor de civilizație sudică și grecească, elemente care se observă la străchinile folosite drept capace și la cana cu o toartă (Cernavodă).

Pe teritoriul României se cunosc în prezent căni grecești, lucrate la roată, din pastă cenușie, cu o toartă, care au putut influența direct formele locale, ducînd la o imitare a lor. În această ordine de idei, amintim vasul din necropola de la Gogoșu, exemplarul de la Hotărani, vasul-oenochoe de la Ostrovul Mare și exemplarele întregi sau fragmentare de la Tariverdi.

Așa după cum am arătat mai sus, D. Berciu consideră că momentul trecerii de la ceramica de tradiție hallstattiană, lucrată cu mîna, la cea de caracter Latène, executată la roată, descoperită în Dobrogea și în regiunea dintre Carpați și Dunăre, se situează la mijlocul sec. V î.e.n. Cercetătorul remarcă în dezvoltarea culturii materiale a geto-dacilor diferențe de ritm între cultura materială a geților de la Dunărea de Jos și a dacilor din zona carpatică[27] ; aceste diferențe au drept cauză deosebiri în privința dezvoltării social-economice. În zona cuprinsă între Subcarpați și Dunăre, pre-

[26] D. Berciu, *Descoperirile getice de la Cernavodă (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de Jos*, în „MCA", vol. IV, pp. 281—313.

[27] D. Berciu, *À propos de la gènese de la civilisation Latène chez les getodaces*, în „Dacia", NS, I/1957, pp. 133—142.

zența puternicelor centre ale civilizației grecești, care influențau deosebit de mult această zonă, precum și prezența grecilor în mijlocul populației locale, în scopuri economice (procurarea grîului și a sclavilor) au reprezentat un factor care a grăbit trecerea la a doua epocă a fierului. Răspîndirea vaselor grecești, lucrate la roată — și menționăm, nu numai a celor de lux, care satisfăceau doar gusturile aristocrației, dar în special a celor din categoria „cenușie" și cea „roșiatic-portocalie", străchini și căni — a reprezentat pentru localnici un prim pas cu privire la inițierea în meșteșugul grecesc al olăritului, bazat pe roata olarului. Este important de subliniat că meșteșugul olăritului poate fi dovedit la geto-daci cu cîteva secole înainte de pătrunderea celților pe teritoriul patriei noastre și înainte de a se întinde stăpînirea odridă pînă la Dunărea de Jos și țărmul Pontului Euxin. O primă dovadă de evoluție a tradițiilor locale sub influența civilizației grecești se poate observa la strachina din mormîntul II de la Cernavodă, atît în ceea ce privește profilul, cît și tehnica mai îngrijită și încercarea de a se obține o culoare cenușie a pastei.

Urmărind firul problemei noastre cu privire la apariția ceramicii lucrate la roată, menționăm părerea altor cercetători care considerau apariția ei ca nedepășind sfîrșitul sec. IV î.e.n. Astfel, Em. Condurachi arată că, în sec. IV î.e.n., existau la Zimnicea vase de tradiție hallstattiană lucrate cu mîna, și vase geto-dacice, lucrate la roată. Profesorul Em. Condurachi consideră că la Alexandria nu avem o ceramică geto-dacică, ci o marfă venită pe calea schimbului intertribal, din sudul sau sud-vestul Dunării[28].

Ceramică identică cu cea de la Alexandria — resturi de vase lucrate cu mîna și fragmente ceramice lucrate la roată — a apărut în ultimii ani la Bălănești (Olt)[29]. Prin descoperirile de la Bălănești se mărește aria răspîndirii culturii Alexandria, întinzîndu-se spre nord, în zona de trecere de la șes la deal. Faptul că la Bălănești au fost găsite vase băștinașe tipice, lucrate cu mîna, reproduse întocmai și la roată, confirmă caracterul autohton al ceramicii de la Alexandria[30], care nu putea fi, deci, o marfă de import.

Adoptînd părerea lui Em. Condurachi, cercetătorul I. H. Crișan afirmă că la geto-daci nu poate fi vorba de lucrarea ceramicii cu

---

[28] Em. Condurachi, *Problema apariției ceramicii Latène în regiunea Dunării de Jos*, în „SCIV", 1/1965, pp. 43—51.

[29] Eug. Popescu, *O nouă descoperire de tip Alexandria în așezarea de la Bălănești (Olt)*, în „St. Com.", Pitești, 1968, pp. 57—66.

[30] C. Preda, *Din nou despre cultura Alexandria*, în „SCIV", XXI, 4/1970, p. 576.

roata pe la 450 î.e.n.[31]. El este de părere că introducerea roții olarului are loc mai tîrziu, în sec. III î.e.n., concomitent pe întreg teritoriul daco-getic, ceramica lucrată la roata de la Alexandria nefiind un produs autohton[32]. Un exemplu cu privire la diferențele de ritm în trecerea de la prima la a II-a epocă a fierului pe teritoriul României ar putea să se bazeze, după noi, și pe cana cu o toartă, găsită în apropierea Bucureștilor[33], care reprezintă un stadiu puțin mai înaintat al seriei de căni, numită de D. Berciu „Cernavoda-Frumușița-Odobești", serie care, după părerea aceluiași cercetător, s-a putut dezvolta în procesul genezei culturii Latène geto-dace, ca urmare a unei îmbinări între forma tradițională bitronconică a urmelor hallstattiene și adăugarea torții sub influența grecească. Această descoperire subliniază aspectul diferențiat de cultură, caracteristic momentului de început al Latène-ului.

Nu putem fi de acord cu părerea cercetătorul I.H. Crișan care afirmă că „abia atunci cînd se vor transpune formele proprii în noua tehnică, se poate vorbi de însușirea roții olarului"[34]. Geto-dacii au lucrat la roată întîi formele de imitație pe care le cunoșteau ca fiind făcute la roată și apoi pe cele autohtone, pentru care aveau o mai mare îndemînare în lucratul cu mîna. Admițînd ipoteza enunțată de I.H. Crișan, ar însemna ca tehnica manuală să fie uitată cu timpul complet și să fie utilizată numai roata pentru toate categoriile ceramice. Pe de altă parte, dacă acceptăm această părere, s-ar putea presupune că în Dacia Romană și pe teritoriul daco-roman după părăsirea Daciei, cînd se întîlnește forma proprie a ceramicii dacice, cățuia lucrată cu mîna, dovedind continuitatea etnică a populației dacice și apoi a populației daco-romane, să nu fi fost cunoscută nici atunci roata olarului.

În ceea ce privește factorul celtic, menționăm părerea lui Vasile Pârvan, cel mai de seamă reprezentant al teoriei celtizante, care arăta că după venirea celților, la sfîrșitul secolului IV î.e.n., întregul aspect al culturii materiale[35] devine celtic. Influența culturii materiale celtice asupra celei autohtone este de netăgăduit, dar departe de a fi atît de covîrșitoare, cum s-a străduit s-o dovedească Vasile Pârvan.

---

[31] I.H. Crișan, *Contribuții la problema unității culturii materiale daco-getice*, „AMN", V/1968, pp. 21—33.

[32] I.H. Crișan, *Ceramica...*, p. 147.

[33] M. Constantiniu și V. Leahu, *Mormînt getic în preajma Bucureștilor*, în „SCIV", XIX, 2/1968, p. 208.

[34] I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 24.

[35] V. Pârvan, *Getica...*, p. 466.

Descoperirile celtice sînt în mare măsură în Transilvania și Oltenia, mai rare în Moldova și Muntenia, celții atingînd teritoriul României abia spre sfîrșitul secolului IV și începutul secolului III î.e.n.

Asocieri de ceramică celtică cu cea geto-dacică au fost găsite în diferite locuri din Transilvania. Astfel, la Moreşti, pe platoul „Podei", într-o așezare dacică în care s-au identificat 6 bordeie, la care se adaugă și unele locuințe de suprafață, au apărut fragmente ceramice decorate cu brîuri și proeminențe și vase lustruite, toate lucrate cu mîna, de tradiție hallstattiană, asociate cu ceramică lucrată la roată, de tip celtic. Așezarea datează din secolele III—II î.e.n. Materialele provenite din mormintele[36] de la Blaj, Dezmir, Ghenci și Hărmani constau din vase de factură celtică, asociate cu ceramică locală autohtonă. La Cicu[37], în așezarea de la punctul „Gropi", a fost descoperită ceramică celtică, grafitată, lucrată la roată, lîngă ceramică dacică, lucrată cu mîna.

Prezența vaselor de formă celtică, alături de vasele autohtone, se poate explica prin influențe exercitate de cultura materială celtică asupra celei dacice. Existența necropolelor celtice în Transilvania ne arată că grupul războinic de celți a rămas cîtva timp printre localnici dar că a avut loc și o întrepătrundere. Aceasta confirmă teza unei conviețuiri daco-celtice.

Așa cum dovedesc cercetările arheologice din ultimii ani, conviețuirea cu celții a dus, cum era și firesc, la o influențare reciprocă pe planul culturii materiale și spirituale. Puterea de asimilare a geto-dacilor față de cultura celtică este probată de ceramica pictată care, la origină, stă în legătură cu cea celtică, dar căreia, prin sec. III—II î.e.n., geto-dacii reușiseră să-i creeze forme caracteristice. Ceramica pictată de la Ocnița, Cozia Veche, precum și ceramica din Transilvania au indicat că în explicarea originii ceramicii pictate geto-dacice, trebuie luată în considerare, pe lîngă influența celtică, și influența grecească.

Un exemplu de îmbinare a influențelor reciproce, celtică și geto-dacică, îl poate constitui decorul rozetă, prezent atît pe ceramica geto-dacică, cît și pe cea celtică, precum și pe monedele dacice și celtice, avînd o origine comună-grecească.

Putem conchide că roata olarului, folosită încă din sec. V î.e.n., în zona istro-pontică, fiind răspîndită, prin intermediul grecilor, în

[36] I.H. Crișan, *Morminte inedite din sec. III î.e.n. în Transilvania*, în „AMN", 1/1964, pp. 87—111.

[37] D. Popescu, *op. cit.*, în loc. cit.

zona carpatică, este folosită în sec. III î.e.n., răspîndită fiind acolo de către celți și, în parte, prin intermediul zonei traco-getice. Olăritul devine un meșteșug care, treptat, se va generaliza.

Pe baza obiectelor existente, putem admite că geto-dacii cunoșteau bine și tehnica ornamentării vaselor.

Piesele ceramice erau decorate în relief, cu incizii, ștampile și picturi.

Ornamentele în relief sînt reprezentate de butoni cilindrici sau rotunzi, mai mari sau mai mici, simpli sau prevăzuți cu alveole [38]. Se întîlnesc și brîie în relief, simple sau asortate [39], în relief cu alveole[40] sau în relief în formă de șnur[41]. Cu ajutorul unui instrument ascuțit, din lemn ori din metal, se realizau liniuțe crestate paralel care dădeau un aspect de șnur. Ornamentele incizate se obțineau cu ajutorul unui vîrf ascuțit sau dințat în formă de pieptene. În această grupă se înscriu motivul „brăduleț", romburile, liniile incizate, benzile simple sau duble[42]. Uneori ornamentul se realiza și prin zgîrieri ulterioare arderii (grafitti)[43].

Prin aplicarea pe vasul încă crud a unei ștampile în negativ, apăreau ornamentele ștampilate, ca rozetele, izolate sau în șiruri[44]. Linii lustruite — aplicate orizontal sau vertical —[45] care alternau cu suprafețe mate formau ornamentele lustruite.

Tehnica pretențioasă a pictării vaselor era realizată cu deosebită atenție de olarul geto-dac. Pe o ceramică alb-gălbuie (culoare caracteristică vaselor din această grupă), înainte de a se picta, decorul era schițat cu ajutorul unui vîrf ascuțit[46]. Uneori pictura nu urmărea întocmai conturul zgîriat al desenului de pe suprafața vasului, iar alteori desenul nu era pictat deloc. În pictarea vaselor se foloseau culorile roșu, brun, galben și negru.

Suprafața vasului de pictat se împărțea în fragmente înconjurate cu chenare [47]. Cadrul astfel format se umplea cu : linii, rețele, romburi, arcuri. Majoritatea figurilor geometrice erau umplute cu puncte. Unele teme picturale redau animale în mișcare sau repaus, păsări, flori, frunze.

---

[38] I.H Crișan, *Ceramica daco-getică...*, pl. CV, 5 CV, 1—7 ; 9—17.
[39] Ibidem, pl. CVI.
[40] Ibidem, pl. CVI
[41] Ibidem, pl. CVI, 1—2
[42] Ibidem, pl. (CVII 1—2, 4, 6, 8, 11), (CVIII—CX).
[43] R. Vulpe și colaboratori, în „SCIV", VI/1955, p. 255, fig. 13/2.
[44] I.H. Crișan, *op. cit.*, pl. CXI, 4).
[45] Ibidem ,pl. CXII, 3, CXIII, 4—5.
[46] Ibidem, p. 202.
[47] Ibidem, pl. XCII, XCIII — ,SCIV", XCV.

Meşterii geto-daci au dat dovadă că puteau realiza vase, avînd ca model şi produse de factură superioară, străine, cum erau de pildă cupele deliene pe care le imitau.

Tipare de astfel de cupe s-au găsit la Piscul Crăsani[48], Poiana[49], şi Popeşti[50].

În Transilvania, pînă acum nu se cunosc asemenea tipare.

Cupele erau realizate în felul următor : tiparul conţinea în negativ, scobite în cavităţi, motivele care decorau vasul. Acest tipar ars era aşezat la roată, unde i se turna argila din care era modelat vasul. Argila se oprea în cavităţile tiparului formînd partea exterioară a vasului cu motive în relief ; se trecea apoi la netezirea la roată a vasului în interior.

Geto-dacii au copiat şi amfore greceşti, aşa cum dovedesc exemplarele găsite la Cetăţenii din Deal, Zimnicea, Giurgiu, Căscioarele, Popeşti şi Piscul Crăsani[51]. În ceramica geto-dacică se găsesc imitaţii şi după : *kraterele* greceşti[52], după vasele de tip *kylix*[53] sau *kantaros*[54]. Unele imitaţii au avut ca model rhytonul grecesc după cum ne arată descoperirile de la Sighişoara[55], Poiana[56] şi Cetăţeni[57]. Apar şi străchini celtice imitate, dar numai în cîteva exemplare[58]. Dintre formele romane au fost imitate ulcioarele de la Pecica, Popeşti, Piscul Crăsani şi Rudele[59].

Caracterul autohton al meşteşugului olăritului se poate argumenta prin următoarele :

1. Formele vaselor din perioada analizată îşi au originea în vasele autohtone din epocile anterioare. Astfel, vasul cu picior de

[48] I. Andrieşescu, *Crăsani*, pp. 72, 207—219, fig. 207, 216, 218, 219 ; V. Pârvan, *Getica...*, fig. 160—173.

[49] R. şi Ec. Vulpe, în „Dacia", III—IV, 1927—1932, pp. 310 şi 317, fig. 9, 2 şi 29, 2 ; R. Vulpe, în „Dacia", NS, I/1957, p. 51, 1, fig. 9, 6.

[50] R. Vulpe şi colab.. în „SCIV", VI, 1955, p. 249, fig. 14, 1—2 ; R. Vulpe, în „MCA", vol. VII, pp. 328—336 ; Idem, „MCA", vol. VIII, p. 658. fig. 2. Imitaţii după ele s-au găsit în diferite părţi ale ţării : I.H. Crişan, *op. cit.*, p. 139

[51] I. Andrieşescu, *op. cit.*, în loc. cit.

[52] I.H. Crişan, *op. cit.*, pl. XCVII—XCVIII.

[53] Ibidem, fig. 105 ; R. Vulpe, în „SCIV", II, 1/1951, p. 199, fig. 19/1—2 şi R. Vulpe, în „Dacia", NS, I/1957, p. 154, fig. 8/4.

[54] Ibidem.

[55] Fl. Mîrţu, în „SCIV", XV/4, 1964, pp. 529—533.

[56] R. şi Ec. Vulpe, în „Dacia", III—IV/1927—1932, p. 319, fig. 99/3, 129/6.

[57] I.H. Crişan, *op. cit.*, fig. 106.

[58] Ibidem, p. 140, fig. 64.

[59] V. Pârvan, *Getica...*, fig. 81 şi 156.

tip fructieră s-a născut în mediul hallstattian local[60]. Ceașca dacică derivă din cestile hallstattiene locale a căror evoluție începe în secolul VI î.e.n.[61]. Vasul borcan provine din vasele hallstattiene autohtone

2. Ornamentele, și anume butonii în relief, dar în mod deosebit cel alveolar au la bază proeminențele ceramice hallstattiene sau chiar și mai vechi de pe teritoriul României[62]. Lustruirea apare încă din primele perioade ale *Hallstatt*-ului, dar acum capătă un rol estetic deosebit.

3. Chiar la imitații, meșterul decorator își imprimă stilul său propriu. Pe unele imitații ale cupei deliene apar imprimate monede dacice, cum este cazul cupei de la Popești[63]. De asemenea, pe aceste cupe erau redate și elemente tradiționale getice : cîrlionți și spirale care se găsesc și pe coiful de aur de la Poiana-Coțofenești și pe casca de argint de la Agighiol[64]. Cîrlionții care acoperă o cupă deliană, imită părul sau lîna oilor, după cum consideră unii cercetători[65].

Unele ornamente de pe vase au fost comparate cu „spata" de la războiul de țesut, ceea ce ar putea sugera o îndeletnicire de acest gen, țesutul la geto-daci.

4. Se observă paralele între produsele olarilor și ale argintarilor geto-daci. S-a făcut legătura între cupele semisferice de la : Crăsani, Popești sau Poiana și vasele de argint din tezaurul de la Sîncrăieni[66]. Același decor — spații umplute cu puncte — este prezent atît pe obiectele de argint, cît și pe ceramică. Chiar la ceramica pictată, elementele de decor sînt acoperite cu puncte ca și pe vasele de argint de la Sîncrăieni.

Meșterii olari geto-daci țineau seama de diversitatea gusturilor. Astfel, oalele simple realizate într-o pastă grosolană erau destinate majorității locuitorilor, în timp ce ceramica fină, lucrată la roată, fără impurități, bogat decorată era realizată pentru vîrfurile societății. S-au produs și forme specializate, pentru diferite nevoi gospodărești, cum sînt chiupurile cu guler de la Rudele și cele de la Meleea[67], uti-

---

[60] I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 128, nota 379.
[61] Ibidem, p. 156.
[62] Ibidem, pl. LIII, pl. LXXI.
[63] R. Vulpe, în „MCA", vol. III, p. 232, fig. III, 2.
[64] D. Berciu, ***Mormîntul princiar...***, în „Pontice", nr. 2/1969, fig. 5.
[65] I. Franga, *op. cit.*, în „AM", vol. V, 1967, pp. 7—37.
[66] D. Popescu, în „Dacia", NS, II/1958, p. 185.
[67] I.H. Crișan, *op. cit.*, pl. LVI.

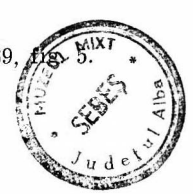

lizate la prepararea produselor lactate, strecurătorile de la : Sighișoara, Poiana, Popești, Piscul Crăsani, București, Piatra-Neamț, vasele mari de provizii[68], etc.

Din cele arătate mai sus, reiese că avem dovezi pentru practicarea meșteșugului olăritului la geto-daci, documentat prin utilizarea roții olarului, precum și prin existența cuptoarelor de ars ceramică.

Meșterii geto-daci au realizat o ceramică cu caractere tradiționale, decorată în stil local. Ceramica geto-dacă este o creație profund originală a meșterilor autohtoni, care are la bază fondul local hallstattian. Aria vastă de răspîndire a unor tipuri specifice, cu ornamente caracteristice Latène-ului geto-dacic, dovedesc unitatea culturii materiale dacice. Putem cita ca exemplu ornamentul făcut din linii incizate în val, găsit în toate zonele locuite de geto-daci. Caracterul autohton al ceramicii reiese și din ornamentație care, pe lîngă alte motive, redă elemente de floră și faună locală. Se remarcă asemănări și între elementele de decor ale ceramicii pictate și cele ale bolurilor-ceramice de imitație. Ceramica fină poate fi comparată cu cea de import, dovadă a tehnicii dezvoltate a meșterilor olari geto-daci, precum și a gustului lor artistic.

[68] Ibidem, pl. LXXXIV — LXXXVIII.

6. MEȘTEȘUGURI CASNICE: TORSUL, ȚESUTUL ȘI PRELUCRAREA PIEILOR.

Torsul și țesutul. În România, cultivarea plantelor textile este documentată prin semințele de cînepă calcinate găsite în așezarea de la Tinosu [1], într-o groapă de provizii. La Poiana [2] au apărut chiar fire vegetale, de cînepă și in. De fapt și Herodot[3] menționează cultivarea cînepii de către traci pentru obținerea materialului necesar la confecționarea veșmintelor. Pe lîngă fibrele de in și cînepă, era desigur utilizată și lîna, creșterea oilor fiind una din îndeletnicirile de bază ale geto-dacilor.

Nu numai materiile prime pentru aceste meșteșuguri casnice ne sînt cunoscute, ci și uneltele utilizate în practicarea lor : ace de cusut (din bronz) și iglițe tot de bronz, precum și un fel de andrea pentru țesuturi mai mari, care a apărut în săpăturile la Piatra Roșie[4].

Fusaiolele și greutățile pentru războiul de țesut apar în majoritatea așezărilor geto-dacice. Legat de meșteșugul țesutului ar fi și un desen original, executat pe o cupă getică, imitată după un bol delian, care ar putea reprezenta, după unii cercetători, spata războiului de țesut[5].

Țesături sau măcar fragmente, care să fi aparținut geto-dacilor, nu s-au găsit pînă acum. Dispunem doar de un singur fragment de țesătură din epoca bronzului.

Indicii cu privire la țesăturile din *Latène*-ul geto-dacic aflăm din analiza portului geto-dacilor așa cum apare el pe Columna Tra-

---

[1] R. Vulpe, Ec. Vulpe, *Les fouilles de Tinosu*, în „Dacia", 1/1924, p. 184.
[2] R. Vulpe, *Șantierul Poiana*, în „SCIV", III/1952.
[3] Herodot, IV, 74, 75.
[4] D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania*, în „MCA", vol. II, p. 187.
[5] I. Cazan-Franga, *op. cit.*, în „AM", vol. V/1967, p. 33, 1967.

iană și pe monumentul de la Adamclisi, pe stelele funerare etc. Astfel, pe ambele monumente este reprezentată cămașa bărbătească sau veșmîntul despicat în părți, care era făcut dintr-o pînză groasă, probabil de in sau cînepă, și se purta peste izari. Este posibil ca pînza țesută de geto-daci să fi fost de diferite grosimi, deoarece această cămașă apare pe Columnă[6] cu crețuri la mîneci și la margine, ceea ce denotă că materialul era subțire, astfel încît să poată fi încrețit, iar încrețiturile să fie vizibile, pentru a putea fi redate în sculptură. Aceste crețuri se observă și pe unele reprezentări de pe monumentul de la Adamclisi[7]. După lățimea materialului întrebuințat la veșminte ne putem face o imagine despre mărimea spetelor de la războiul de țesut. Variabilitatea dimensiunilor materialului țesut reiese și din observarea unei alte piese de costum : izarii reprezentați pe ambele monumente [8]. Datorită, probabil, îngustimii pînzei, croiala izarilor diferă. Unii par a fi fost foarte strîmți, alții apar cu crețuri transversale, cu crețuri dispuse oblic etc.

Îmbrăcămintea principală a femeii era cămașa. Aceasta se făcea probabil din patru foi de pînză, așa cum reiese din izvoarele mai sus menționate. O foaie era utilizată pentru a se croi partea din față, alta pentru spate, iar alte două pentru mîneci. Cele patru foi se încrețeau în jurul gîtului și formau o deschizătură. Dintr-un material subțire, care putea să cadă în cute, se făceau fotele sau fustele. O îmbrăcăminte analoagă fotei se distinge pe două cupe getice de la Popești[9], pe care sînt reprezentate figuri feminine.

Pe lîngă țesăturile din fibre textile, geto-dacii utilizau și țesături care aveau la bază o altă materie primă, și anume lîna, din care se pare că era lucrată „sarica", o haină specific locală, dar purtată și de veteranul Iulius Crescens, reprezentat pe stela de la Cășei[10]. Este posibil ca acest veteran, care a trăit mai mult timp în mediul dacic, să fi adoptat la un moment dat costumul local.

Putem conchide că meșteșugul țesutului se practica frecvent de către geto-daci. Deși nu avem pînă în prezent nici o descoperire de țesătură din vremea dacilor, totuși, după cum am arătat mai sus,

---

[6] C. Cichorius, *Die Trajanssäule*, pl. XCVI — 254 ; XCIV — 251 ; XCV — 311, CXXII ; CXXIII — 326, 327 ; CXXXII — 354 ; CXXXIII — 356—357 ; CXXXII — 354, CXXXIII — 356, 357, LXXXIX — 236 ; vezi și C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *op. cit.*, fig. 4, 17, 19, 23, 30, 38, 44 etc.

[7] V. Barbu, *op. cit.*, p 19.

[8] Ibidem.

[9] Al. Vulpe, *Reprezentări umane pe cupele getice de la Popești*, în „SCIV", 2/1965, p. 343.

[10] „AISC" — Cluj, 1928—1922, p. 124.

cunoaștem materia primă care a stat la baza acestui meșteșug, precum și produsele obținute în această direcție de către meșterii daci, bazîndu-se pe izvoarele monumentale și arheologice.

Prelucrarea pieilor. Dovezi concrete ale prelucrării pieilor le constituie elementele de port ale geto-dacilor : opincile, cojocul și căciula. Căciula și cojocul apar în unele reprezentări de geto-daci pe diferite monumente. Opincile se disting foarte bine mai ales în scena de pe monumentul de la Adamclisi, pe care apare un dac legat de un arbore[11], precum și în alta, pe care este reprezentat un dac scos din luptă.

Se observă o asemănare între încălțămintea acestor daci și a personajelor de pe placa de la Săliștea[12]. Același tip de încălțăminte apare și pe un fragment dintr-o figurină descoperită la Popești[13].

Pielea era folosită și pentru piesele de harnașament : șaua apare pe coiful de tip getic de la Agighiol[14]. Pentru această categorie de obiecte nu mai poate fi vorba de un meșteșug casnic, ci de unul specializat.

---

11 V. Barbu, *op. cit.*, p. 25, fig. 9.

12 L. Mărghitan, *Tezaurul de podoabe dacice din argint de la Săliștea* (fost Cioara, jud. Alba), în „SCIV", 2/1969, p. 323.

13 R. Vulpe, în „MCA", vol. VII, p. 333, fig. 9/4.

14 D. Berciu, *Mormîntul „princiar" de la Agighiol și unele probleme ale artei traco-getice*, în „Pontice", 2/1969, p. 176.

CONCLUZII

Meşteşugurile practicate de geto-daci sînt dovedite de uneltele de meşteşugar specifice şi produsele meşteşugăreşti scoase la iveală prin săpăturile arheologice.

Meşteşugurile prezintă atît un caracter casnic, cît şi unul specializat. Astfel, în casă se torceau lîna, inul şi cînepa şi se ţeseau stofele destinate veşmintelor. Prelucrarea pieilor avea numai în parte un caracter casnic.

În metalurgie, construcţii şi ceramică era nevoie de mînă de lucru specializată ; chiar şi meşteşugurile cu caracter casnic au şi unele aspecte care dovedesc o specializare, de pildă realizarea pieselor de harnaşament din piele. Chiar în cadrul aceluiaşi meşteşug constatăm fenomenul specializării. Astfel, în olărit, este de admis că unii se ocupau cu realizarea principalelor categorii de vase iar alţii cu ornamentarea vaselor. Existau şi meşteri care modelau diferite statuete din argilă.

Specialitatea meşteşugarilor este însoţită de perfecţionarea tehnicii — geto-dacii cunoşteau roata olarului şi probabil şi strungul de lemn. Dezvoltarea meşteşugurilor a avut ca scop nu numai obţinerea unor produse utile vieţii, ci şi satisfacerea gustului artistic al societăţii geto-dace care, uneori, era destul de rafinat. În această ordine de idei menţionăm ceramica pictată, imitaţiile după bolurile deliene, podoabele de aur şi argint şi multe altele care se impun ca adevărate opere de artă ale meşterilor geto-daci.

În toate ramurile de activitate meşteşugărească s-a manifestat puternic factorul local, vizibil, chiar şi atunci cînd era vorba de produse de imitaţie. Se observă analogii între producţia diferitelor

ramuri meşteşugăreşti, ca de pildă între produsele ceramice şi cele de argint în privinţa decorului şi a formelor, între lemn şi ceramică în ceea ce priveşte decorul etc.

Diferitele semne, litere care s-au găsit pe amforele de imitaţie, precum şi pe unele vase descoperite în diferite aşezări geto-dacice, pe unele obiecte de argint, precum şi pe un bloc de piatră de la Căpîlna, pot sugera numele meşterilor care le-au realizat. Aceşti meşteri lucrau independent sau în ateliere. Lucrătorii independenţi erau cei din construcţii care se grupau numai cît timp dura realizarea obiectivului propus.

Metalurgia, olăritul şi prelucrarea metalelor preţioase se practicau în ateliere special amenajate. Mîna de lucru o formau oamenii liberi, dar nu este exclus să fi fost folosiţi şi sclavi. Prin analogie cu alte regiuni din lumea antică, ne putem da seama de participarea oamenilor liberi în atelierele ceramice, precum şi în construcţii.

Materialul analizat ne permite să afirmăm că geto-dacii cunoşteau diferite meşteşuguri înainte de cucerirea romană. Caracterul autohton al meşteşugurilor geto-dacice reiese şi din faptul că ele au continuat a fi practicate şi după cucerirea Daciei, în mediul rural şi de către dacii liberi.

Evoluţia meşteşugurilor apare ca un rezultat al dezvoltării forţelor de producţie interne şi al diviziunii sociale a muncii, la care se adaugă influenţa marilor centre culturale ale vremii. Dezvoltarea meşteşugurilor documentează posibilitatea geto-dacilor de a-şi apropia forme ale unor culturi materiale superioare în condiţiile unei dezvoltări generale a economiei lor proprii.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări teoretice

ENGELS, FR., — *Originea familiei, a proprietății private și a statului,* în Marx-Engels, „Opere alese", în 2 vol., ed. a III-a, 1967, vol. II.
* * * — *Izvoare privind istoria României,* vol. I, București, 1964.
* * * — *Istoria României,* vol. I., București, 1960.

Lucrări generale

BERCIU, D., — *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre,* București, 1966.
BERCIU, D., — *Lumea celților,* București, 1970.
DAICOVICIU, C., — *La Transilvanie dans l'antiquité,* București, 1945.
DAICOVICIU, C., — *Cetatea dacică de la Piatra Roșie,* București, 1954.
DAICOVICIU, C. și FERENCZI, AL., — *Așezările dacice din Munții Orăștiei,* București, 1961
DAICOVICIU, C., PASCU, ȘT., CHERESTEȘIU, V., și MORARIU, T., — *Din istoria Transilvaniei, vol. I.,* București, 1963.
DAICOVICIU, H., — *Dacii,* București, 1966.

Lucrări speciale

BARBU, V., — *Adamclisi,* București, 1965.
BERCIU, D., — *Buridava dacică la Ocnița ?,* în „Magazin istoric", nr. 6/1967.
BERCIU, D., — *Arta traco-getică,* București, 1969.
BERCIU, D., — *Mormîntul „princiar" de la Agighiol și unele probleme ale artei traco-getice,* în „Pontice", nr. 2/1969.
BERCIU, I., MACREA, M., — *La citadelle dacique de Căpîlna,* în „Dacia", NS, IX/1965.
BERCIU, I., LUPU, N., FLOCA, OCT., MACREA, M., — *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei,* București, 1966.
BERCIU, I., POPA, AL., — *Depozitul de unelte dacice de pe muntele Strîmbu de pe lîngă Grădiștea Muncelului,* în „SCI", XIV/1963.
BICHIR, GH., — *La civilisation des Carpes (II—III siècle de notre ére) à la lumière des fouilles archéologiques de Poiana Dulcești, de Butnărești et de Pădureni,* în „Dacia", NS, XI/1967.

BUJOR, E, ROŞU, L., — *Cuptoare primitive de redus minereul de fier din epoca geto-dacică, descoperite la Cireşu,* în „Revista Muzeelor", nr. 4/1968.

CONDURACHI, EM., — *Problema apariţiei ceramicii Latène în regiunea Dunării de Jos,* în „SCIV", XVI/1965.

CONSTANTINIU, M., LEAHU VAL., — *Mormînt getic din preajma Bucureştilor,* în „SCIV", XIX, 2/1968.

CRIŞAN, I.H., — *Ceaşca dacică,* în „SCS", Cluj, nr. 3—4/1955.

CRIŞAN, I.H., — *Un depozit de unelte descoperit la Lechinţa de Mureş,* în „SCIV", XI,2/1960.

CRIŞAN, I.H., — *Morminte inedite din sec. III î.e.n. în Transilvania,* în „AMN", 1/1964.

CRIŞAN, I.H., — *Mit. geometrischen Mustern bemalte dakische Keramik, aus Transilvanien,* în „Dacia", NS, X/1966.

CRIŞAN, I.H., — *Ceramica daco-getică,* Bucureşti, 1968.

CRIŞAN, I.H., — *Contribuţii la problema unităţii culturii materale daco-getice,* în „AMN", V/1968.

CRIŞAN, I.H., — *Contribuţii la problema lucrării podoabelor dacice,* în „AMN", VI/1969.

CRIŞAN, I.H., — *Ceramica daco-getică, cu specială privire la Transilvania,* Bucureşti, 1969.

DAICOVICIU, C., DAICOVICIU H., — *Sarmizegetusa,* Bucureşti, 1962.

DAICOVICIU C., DAICOVICIU H., — *Columna lui Traian,* Bucureşti, 1966.

EFTIMIE, V., — *Ştampilă pe o amforă de producţie locală, cu imitarea literelor greceşti,* în „SCIV", XVIII, 3/1967.

FLOCA, OCT., — *Contribuţii la cunoaşterea tezaurelor de argint dacice, tezaurul de la Sărăcsău şi Şeica Mică,* Bucureşti, 1956.

FRANGA, I., — *Contribuţii cu privire la cunoaşterea ceramicii geto-dacice. Cupele deliene getice de pe teritoriul României,* în „AM", V/1967.

GOSTAR, N., — *Cetăţi dacice din Moldova,* Bucureşti, 1969.

MĂRGHITAN, L, — *Observaţii cu privire la un lanţ de argint din epoca romană,* în „Rev. Muz.", 1/1967.

MĂRGHITAN, L., — *Tezaurul de podoabe dacice din argint de la Săliştea,* în „SCIV", XX/1969.

MĂRGHITAN, L., — *Vestigii dacice de pe cursul mijlociu al Mureşului,* în „Sargetia", VII/1970.

MARINESCU-BÎLCU, S., — *Un torques geto-dacic de argint, descoperit în Moldova,* în „SCIV", XIII, 1/1962.

MITREA, B., — *Moneda republicană romană şi unitatea lumii geto-dace,* în vol. „Unitate şi Continuitate", Bucureşti, 1969.

POPESCU, D., — *Nouveaux tresors geto-daces en argent,* în „Dacia", XI—XII/1945.

POPESCU, D., — *Noi consideraţii asupra prelucrării argintului în Dacia,* în „Studii şi referate privind istoria României", nr. 1/1954.

POPESCU, D., — *Prelucrarea aurului în Transilvania înainte de cucerirea romană",* în „MCA", vol. II.

POPESCU, D., — *Le trèsor dace de Sîncrăieni* în „Dacia", II/1958 ; vezi şi Inventaria Archaeologica Romaniae, fasc. 3/1967.

PREDA, C., — *Proveniența argintului din tezaurele de argint dacice,* în „SCIV", 1/1957.

PREDA, C., — *Despre începuturile imitațiilor monetare de tip Filip al II-lea,* în „St. Cl.", XI, 1969.

TUDOR, D., — *Amfore elenistice pe teritoriul R.P.R.,* în „Studii și referate privind Istoria României", partea I, 1954.

TUDOR, D., — *Răspîndirea amforelor grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia,* în „AM", V/1967.

VULPE, AL., — *Reprezentări umane pe cupele getice de la Popești,* în „SCIV", III/1965.

VULPE, R., — *La civilisation dace et ses problemes à la lumière du dèrnières fouilles de Poiana en Basse Moldavie,* în „Dacia", NS, I, 1957.

VULPE, R., — *Așezări getice din Muntenia,* București, 1966.

VULPE, EC., — *Les Fouilles de Tinosu,* în „Dacia", I/1924.

WINKLER, J., — *Stanțele și stilul monedelor daco-getice, în „Apulum".* VII/1968.

Au fost consultate și rapoartele săpăturilor arheologice publicate în „SCIV", și în „MCA", vol. I, VIII.

ABREVIERI

A.I.S.C. — *Anuarul Institutului de Studii Clasice.*

A.M. — *Arheologia Moldovei.*

A.M.N. — *Acta Musei Napocensis.*

Dacia — *Dacia, recherches et decouvertes archeologiques en Roumanie,* Bucarest, I—XII, 1924—1947, N.S., I—XIV, 1957—1970.

M.C.A. — *Materiale și cercetări arheologice.*

SCIV — *Studii și cercetări de istorie veche.*

SCN — *Studii și cercetări numismatice.*

St. Cl. — *Studii clasice.*

RÉSUMÉ

Les découvertes archéologiques de Roumanie attestent différents métiers pratiqués par les Géto-Daces : métallurgie du fer, travail de l'or et de l'argent, constructions, travail du bois, frappe des monnaies, poterie, industries domestiques comme le filage, le tissage et la préparation des peaux.

A l'époque La Tène, la métallurgie du fer s'était généralisée. Lorsque se forme une culture géto-dacique unitaire, répandue sur l'ensemble du territoire peuplé par les tribus géto-daces, les objets de fer commencent à connaître une large diffusion. Alors sont nés des centres métallurgiques d'exploitation des minerais de fer, tels que ceux situés dans les alentours des citadelles daces de Transylvanie. Des fours pour la réduction du minerai de fer ont été mis au jour, par exemple à Dobogeni et Grădiștea-Muncelului (Transylvanie) et à Cireșu (Olténie).

Le fer malléable, obtenu par la réduction du minerai de fer dans de tels fours, était transformé par les forgerons géto-daces en objets de toute sorte. Des outils de forgeron sont apparus dans d'importants établissements, comme Grădiștea-Muncelului, Cetățeni, Popești, Poiana, dans les citadelles du sud de la Transylvanie de Tilișca, Bănița, etc.

L'auteur fait une classification des objets de fer réalisés par les forgerons géto-daces, à savoir : *ustensiles agricoles* — socs et versoirs de charrues, faux, faucilles, houes, herses, pioches, serpes pour la taille de la vigne ; *outils pour différents métiers* — haches, ciseaux, herminettes, scies, rabots, planes : *outils employés dans le bâtiment* — clous et crochets de différents types ; *objets d'usage domestique* — couteaux, ciseaux, récipients, broches, fourches, etc. Mention spé-

ciale est faite d'un support pour broches découvert à Ocnița, pièce unique dans son genre en Roumanie.

Le fer était également la matière première dont étaient faites les armes, y compris le revêtement du bouclier découvert à Piatra Roșie.

L'industrie du fer a eu des conséquences importantes, car elle a mené à un développement rapide et varié des forces de production ; elle a contribué non seulement au développement de l'agriculture, mais aussi à celui des métiers et à leur spécialisation dans différentes branches. Les métiers sont devenus une occupation indépendante et les artisans occuperont une place à part dans la société géto-dace, sans toutefois se détacher complètement de l'agriculture.

Les artisans géto-daces travaillaient également le bronze. On a trouvé à Poiana, à Popești, à Bănița des lingots de bronze à l'état brut, de la feuille de bronze, des objets de bronze en cours de confection. Les fours de Grădiștea-Muncelului servaient aussi pour le coulage du bronze. A Piatra Roșie on a découvert un buste de bronze représentant une divinité féminine, peut-être l'œuvre d'un atelier local.

L'ouvrage souligne, de même, le développement particulier pris par le travail de l'argent, qui est documenté par les objets et les trésors d'argent mis au jour par les fouilles archéologiques ou par des découvertes fortuites. On a découvert également des burins, des enclumes, des creusets en argile pour la préparation du métal, des moules pour le coulage, utilisés par les orfèvres géto-daces. Comme techniques, on mentionne le coulage et le repoussé ; mais les Géto-Daces connaissaient aussi la technique de la dorure, ainsi qu'il resort de certains vases du trésor de Sîncrăini, de certains obits des trésors de Herăstrău et de Surcea, de même que de la plaque en argent de Săliștea (Cioara).

Les artisans géto-daces ont su faire du métier de l'orfèvrerie un véritable art, où les traditions autochtones se combinent aux influences étrangères intégrées dans un esprit créateur. L'ouvrage offre des exemples concrets d'adaptation des influences étrangères au fonds traditionnel local, en ce qui concerne la forme et le décor des objets.

L'existence d'ateliers d'orfèvrerie est attestée par les données archéologiques, cependant que l'analyse stylistique démontre que l'art de l'orfèvrerie s'est manifesté sur toute l'étendue du territoire géto-dace, où il s'est généralisé au IIIe siècle av.n.è. et peut-être

même dès le IVe siècle à en juger par la série d'objets d'art découverts à Agighiol. L'existence d'orfèvres daces versés dans le travail de l'argent ressort aussi des signes gravés sur certains objets, signes qui selon l'opinion des chercheurs représenteraient la marque des artisans qui les ont exécutés.

Les objets produits dans des ateliers ou par des artisans individuels étaient parfois échangés au loin, tel ce *torques* trouvé en Moldavie que l'on suppose avoir été exécuté dans un atelier dacique de Transylvanie.

En ce qui concerne le travail de l'or, il est précisé que ce métal était sans doute connu et utilisé à l'époque dace, puisque l'on y trouve des objets d'art, mais le nombre de ceux-ci est rare. En se fondant sur l'existence de cette tradition, sur les quantités d'or emportées de Dacie par Trajan et sur l'habileté des orfèvres daces dans le travail de l'argent, on considère que le travail de l'or a dû avoir lieu aussi au Ier siècle av.n.è. et au Ier siècle de n.è., comme durant la période antérieure, mais que vu la valeur prise maintenant par les objets d'or, ceux-ci étaient thésaurisés. Cela expliquerait leur absence au cours de La Tène dace. Encore un indice dans le sens du travail de l'or à cette époque, ce sont les traces de dorure relevées sur un certain nombre d'objets d'argent.

Après la métallurgie et l'orfèvrerie, l'ouvrage s'occupe des constructions. Les principaux matériaux utilisés par les constructeurs géto-daces étaient la pierre, la brique et le bois. L'ouvrage mentionne différentes constructions d'ordre militaire, civil et religieux, en s'arrêtant plus longuement sur les citadelles, qui représentaient des systèmes de défense supérieurs. Les recherches archéologiques ont abouti à la découverte, en différents lieux, de citadelles autres que celles des Monts d'Orăştie, connues depuis longtemps : ainsi les citadelles daces du sud de la Transylvanie, de Moldavie et d'Olténie. L'auteur analyse en détail le système de construction des murs en pierre des citadelles, en soulignant que le mur dacique diffère du *murus gallicus*, étant pourvu d'un caractère autochtone, avec des éléments communs à toutes les citadelles de pierre, mais aussi avec certaines particularités signalées pour presque chacune des citadelles. Les systèmes de défense des citadelles — tours, plates-formes de lutte, etc. — sont également décrits.

Comme établissements civils, l'auteur passe en revue les originales habitations-tours de Transylvanie, le «palais» de Popeşti, pour ce qui est des demeures de l'aristocratie, ainsi que les modestes habitations de forme ronde ou quadrilatère où vivait le reste de la population.

Enfin, les Géto-Daces avaient aussi des constructions à caractère religieux, des sanctuaires, tels ceux formant l'enceinte sacrée de Sarmizegethusa, ceux de Bîtca-Doamnei, de Piatra-Craivii, etc. Le métier des constructions présentait chez les Géto-Daces un caractère original. Les tours, qui servaient d'habitation, avaient un soubassement de pierre et le haut de l'édifice en brique ou en bois. Elles étaient pourvues d'un étage ,auquel on accédait par un escalier intérieur et un second escalier extérieur, tous deux de bois et s'appuyant sur des dalles de pierre. L'étage servait de logement, tandis que la pièce du rez-de-chaussée constituait une resserre à provisions.

Les habitations civiles étaient rondes ou quadrilatères et comprenaient en général deux pièces. Elles étaient bâties en bois, les poutres des parois étant assujetties par des clous également en bois. Comme couverture on note, en dehors des habituels bardeaux, des toits en tuiles de provenance grecque. En ce qui concerne leurs dimensions, seule faisait peut-être exception à la règle générale l'habitation de Popești, comprenant plusieurs chambres, corridors et dépôts, qui en faisaient un véritable «palais aristocratique» (R. Vulpe).

Pour les constructions à caractère religieux, les artisans géto-daces ont utilisé tantôt le bois (comme dans les sanctuaires de Pecica et de Barboși), tantôt le bois et la pierre (comme à Bîtca-Doamnei et à Sarmizegethusa). L'enceinte sacrée de Sarmizegethusa, ainsi que la structure originale des deux sanctuaires ronds, probablement liés à certains phénomènes célestes, sont des témoignages de l'habileté des constructeurs géto-daces.

Les systèmes de canalisation identifiés dans les constructions géto-daces attestent de même un niveau élevé de civilisation. A cet égard, il est fait mention de l'installation de captage hydraulique de Grădiștea-Muncelului, du système de canalisation de Bănița, du canal pour l'écoulement des eaux aménagé derrière l'habitation-tour de Căpîlna.

Dans les constructions géto-daces, on relève des influences grecques dans le plan des citadelles, la technique de construction du mur dacique, la composition du liant, l'utilisation des tuiles pour les couvertures, etc. Certaines fortifications, tel le vallum de défense de Popești, peuvent donner lieu aussi à des rapprochements avec la manière de bâtir des Celtes.

La technique des constructions atteste le niveau élevé qu'avait atteint la société géto-dace au cours des siècles qui ont précédé la conquête romaine.

Le travail du bois est attesté par les outils caractéristiques mis à jour à l'occasion des fouilles. On suppose, ainsi, qu'il a existé un

atelier de menuiserie à Grădiştea-Muncelului. Des outils spécifiques pour le travail du bois ont été découverts également à Ocnița. Les Géto-Daces utilisaient le bois pour différents usages : constructions, moyens de traction, armes (comme matériau secondaire), mobilier, ustensiles de ménage, etc.

En ce qui concerne la poterie, l'ouvrage montre qu'au Ier siècle av.n.è. et au Ier siècle de n.è. ce métier a connu un remarquable développement et que les formes céramiques typiques sont définitivement constituées.

Outre la céramique mise à jour par les fouilles, ce métier a laissé comme témoignage de son existence les fours de poterie découverts dans certains établissements de l'époque La Tène, comme ceux de Poiana, Bîtca-Doamnei, Cățelul Nou, etc. Ils ont été répartis en deux catégories : a) fours à paroi médiane ; b) fours à pilier central, dont le mode de fonctionnement est décrit.

Un autre témoignage de l'activité des potiers géto-daces, ce sont les moules de coupes déliennes mis au jour à Piscul Crăsani et à Popești. Pour polir les vases, les potiers employaient des polissoirs qui sont apparus fréquemment dans les fouilles.

L'art des potiers daces se manifeste aussi par le décor à motifs géométriques qui apparaît sur certains vases. Sur d'autres apparaissent des estampilles anépigraphes.

Mention est faite du vase cultuel particulièrement intéressant de par son inscription «Decebalus per Scorilo», la seule inscription dacique à caractères latins connue jusqu'à ce jour.

Dans le cadre de la poterie, l'ouvrage traite de la roue du potier. Selon certains archéologues, les Géto-Daces auraient pratiqué le façonnage des vases au tour dès la première moitié du Ve siècle sous l'influence grecque. D'autres auteurs soutiennent que la roue du potier a été introduite dans la partie septentrionale de la Dacie par les Celtes à partir de la fin du IVe siècle et du commencement du IIIe siècle. L'auteur estime que les hypothèses formulées quant à la roue du potier expriment plutôt les différences de rythme dans le développement de la civilisation dace dans la zone intra-carpatique et celle du Bas-Danube : répandue dans la zone istro-pontique au Ve siècle av.n.è. par l'entremise des Grecs, elle aurait été diffusée dans la zone carpatique par les Celtes et en partie par l'intermédiaire du secteur thraco-gétique. La technique du tour une fois adoptée, la poterie devient un métier, qui se généralisera de plus en plus.

Le talent artistique des potiers géto-daces ressort également de l'ornementation des vases, qui est particulièrement riche, élégante et

variée, ainsi que de la réalisation d'une céramique imitant les coupes déliennes, les amphores et d'autres formes hellénistiques.

L'auteur relève que les formes et le décor des vases ont à leur origine des prototypes des époques antérieures et que les éléments spécifiques géto-daciques apparaissent aussi sur les vases d'imitation (une monnaie dacique est figurée sur une coupe de Popeşti). Des analogies sont à noter également entre les produits des potiers et des orfèvres géto-daces (à comparer les vases en argent du trésor de Sîncrăieni et ceux de terre cuite).

Les potiers daces tenaient parfois compte des goûts de ceux qui utilisaient leurs produits. Ainsi, les pots simples, confectionnés en une pâte grossière, étaient destinés aux besoins domestiques de tous les jours, alors que la céramique fine, façonnée au tour et richement ornée jouait un rôle économique plus restreint, correspondant soit à la spécialisation des besoins (voir à cet égard les passoires et les jarres à «col»), soit à des moments de la vie aristocratique (voir les coupes servant à verser le vin).

Une mention spéciale est accordée aux grands vases à provisions, façonnés au tour, de forme spécifique, à la lèvre épaissie. L'évolution de ce type de vase peut être suivie jusqu'après la retraite aurélienne de l'an 271 de n.è., représentant ainsi un élément de continuité à l'époque daco-romaine. De même, les grands vases (*dolia*) où étaient conservées les céréales attestent l'existence d'une agriculture prospère chez les Géto-Daces.

La céramique géto-dacique est une création profondément originale des potiers géto-daces, dont la base est le fonds local hallstattien, auquel est parfois venue se joindre l'imitation de formes étrangères. La vaste aire de diffusion de certains types spécifiques, aux ornements caractéristiques pour l'époque La Tène géto-dacique, démontre elle aussi de caractère unitaire de la culture matérielle dacique : ainsi le motif formé de lignes ondoyantes incisées, qui se voit dans toutes les zones habitées par la population géto-dace et qui est antérieur par conséquent à la céramique slave. La caractère autochtone de la céramique ressort également des motifs ornementaux qui figurent parfois des éléments de flore et de faune locales.

Ainsi qu'il ressort des observations ci-dessus, l'auteur arrive à la conclusion que les potiers géto-daces ont réalisé une production aux caractères traditionnels, décorée dans un style propre, qui peut être comparée à celle de facture étrangère, témoignage d'une technique avancée et d'un goût artistique incontestable.

Un chapitre de l'ouvrage est consacré aux métiers domestiques : filage, tissage et préparation des peaux.

Quant aux monnaies, l'auteur considère que l'étude des trésors monétaires fournit des données non seulement sur les monnaies en tant que moyen d'échange dans le cadre d'une économie de plus en plus prospère, mais aussi sur le métier même de leur émission.

L'existence de ce métier peut être constatée dès le milieu du IIIe siècle av. n.è., lorsque font leur apparition des monnaies géto-daciques d'argent, imitant les tétradrachmes de Philippe II. Il se poursuit au cours du Ier siècle av.n.è., lorsque le denier romain républicain sera frappé dans les ateliers locaux.

La découverte de matrices de deniers républicains romains dans la citadelle de Tilișca, celle des moules de Ludești et de Brașov, ainsi que celle de la matrice en bronze de Pecica, démontrent que les Daces frappaient leur monnaie dans leurs propres ateliers.

Quoique les découvertes faites jusqu'à ce jour soient concentrées presque exclusivement à l'intérieur de l'arc carpatique, l'auteur considère la conclusion ci-dessus comme valable pour l'ensemble du territoire peuplé par les Daces. Comme argument dans ce sens, on peut citer la découverte d'une pièce d'argent ayant le poids d'un denier, ainsi que celle, à Poiana, d'une matrice à l'effigie de la Rome républicaine.

Pour réaliser ces monnaies, les artisans géto-daces pouvaient utiliser soit la technique du martelage, soit celle du coulage.

Dans le chapitre intitulé «Conclusions», il est précisé que l'analyse des différents métiers chez les Géto-Daces s'est fondée particulièrement sur la documentation archéologique, étant donné la pénurie des sources écrites. L'évolution des métiers apparaît comme le résultat du développement des forces de production internes et de la division du travail.

CUPRINS

Pag.

1. PRELUCRAREA METALELOR 7

a) fierul 7
b) bronzul 13
c) argintul 15
d) aurul 22

2. MEŞTEŞUGUL ŞI ARTA MONETĂRIEI 25

3. MEŞTEŞUGUL CONSTRUCŢIILOR 29

4. PRELUCRAREA LEMNULUI 41

5. MEŞTEŞUGUL OLĂRITULUI 46

6. MEŞTEŞUGURI CASNICE : TORSUL, ŢESUTUL ŞI PRELUCRAREA PIEILOR 59

Concluzii 62

Bibliografie 64

Abrevieri 67

Résumé 68

75

Muzeul Mixt Sebeş Judeţul Alba

REDACTOR: PETRE LUPAN
MACHETA: ELENA JUCU MIRESCU

Apărut 1972; coli tipar 4,75; planșe tipar înalt 24;
C.Z. pentru bibliotecile mari 7.737.745
C.Z. pentru bibliotecile mici 7.
Tiraj 1750+20+140 broșate.

Lucrare executată sub comanda 691 la Întreprinderea Poligrafică „Tiparul" str. Fabrica de chibrituri nr. 9—11, București. Republica Socialistă România

Lei 12

Încă din secolele V–IV î.e.n., unele triburi de pe teritoriul țării noastre intraseră în a doua epocă a fierului. Datorită generalizării folosirii acestui metal, a început să-și facă loc o anumită specializare în diferite meșteșuguri, care se va accentua, ajungîndu-se cu vremea la separarea lor de agricultură și de păstorit, proces care s-a desfășurat lent la geto-daci.

EDITURA MERIDIANE